YENİ ÜMİT KİTAPLIĞI-7

Mesih nerede Mehdi kim

MESİH NEREDE
MEHDİ KİM

MESİH NEREDE
MEHDİ KİM

IŞIK
YAYINLARI

MESİH NEREDE MEHDİ KİM

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-390-4

Yayın Numarası
528

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Kasım 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Bulgurlu Mahallesi, Bağcılar Cad. No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Mehdi-Mesih konusu, tarih boyu tartışılan ve günümüzde de çeşitli vesilelerle gündeme getirilen bir konudur. Bu meyanda Mehdi'nin kim/ler olduğu, Mesih'in ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağı, nüzûl keyfiyeti, özellikleri, konuyla ilgili hadisler ve sıhhat dereceleri, yabancı tesirlerin etkisi, inanç esasları arasındaki yeri gibi hususlar da öteden beri tartışılan ve üzerinde fikir beyan edilen mevzulardandır. Söz konusu mevzularla ilgili konunun uzmanları tarafından Yeni Ümit Dergisi'nde yapılan dosya çalışmasına önceden neşredilen bazı makaleler de eklenmek sûretiyle elinizdeki bu kitap vücut bulmuştur.

Eser, mehdi ve Mesih ile ilgili derli toplu bilgiler ihtiva etmektedir. İlk makale "*Mesih Nerede? Mehdi kim?*" ismiyle Fethullah Gülen Hocaefendi'nin konuyla ilgili kendisine sorulan çeşitli sorulara verdiği cevaplardan derlenen bir yazıdır. Bu yazıda mehdi beklentisi içinde olmanın dinimizin esaslarına uygun olup olmadığı, Mesih ve mehdi bekleyişinin dinî temellerinin neler olduğu, Hazreti İsa'nın tekrar dünyaya inişinin manevî mi yoksa şahsen ve cismen mi olacağı, nüzûl-ü İsa ve zuhur-u Mehdi'ye iman etmenin dinin esaslarından olup olmadığı, din düşmanlarının çeşitli

kimseler hakkındaki "Mesih veya Mehdi olduğunu iddia ediyor." türünden sözlerine karşı nasıl tavır takınmak gerektiği… vb. konular üzerinde durulmuştur.

İkinci makale ise Ali Bulaç'ın kaleme aldığı "*Dinlerde 'Kurtarıcı' İnancı*" ismini taşımaktadır. Makalede öncelikle diğer dinlerdeki "Kurtarıcı" beklentisinin tahlili yapılmış ve hemen bütün dinlerde var olan bu inancın sebepleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra da İslâm'daki Mesih ve mehdi beklentisi anlatılmıştır. Makalenin sonunda ise Mesih ve mehdi beklentisi konusunda Bediüzzaman Said Nursî ve Fethullah Gülen Hocaefendi'nin görüşleri değerlendirilmiştir.

Zeki Sarıtoprak'ın kaleme aldığı "*Ehl-i Sünnet İnancına Göre Mehdilik Meselesi*" isimli makalede ise Mehdilik konusu etraflıca ele alınmıştır. Bu makalede "mehdi" kelimesinin etimolojik tahlili yapılmış, ardından kavramın tarihî seyri ele alınmıştır. Ehl-i Sünnet'teki mehdi inancı öncelikle ayet ve hadisler ışığında ele alınmış, ilgili hadisler değerlendirilmiş ve İslâm âlimlerinin mevzu ile alakalı yorumları serdedilmiştir.

"*Ehl-i Sünnet Anlayışına Göre Mehdilik*" makalesinde Selman Kuzu, mehdi ile ilgili muhtelif hadis kaynaklarındaki hadis-i şerifleri ortaya koyup, tahlil etmiştir.

Hüdaverdi Adam ise "*Mehdilik Meselesi*" isimli makalesinde mehdilik konusunu genel hatlarıyla özetlemiştir.

İlyas Üzüm'ün kaleme aldığı "*Tarihten Günümüze Şia'nın Mehdi İnancı*" makalesinde de Şia'nın mehdilik meselesine bakışı anlatılmıştır ki bu konu onların önemli inanç esaslarından biridir.

Abdulkadir Özcan "*Osmanlı Toplumunda Mehdilik Hareketleri*" isimli makalesiyle Osmanlı Devleti'nde kendilerini mehdi ilan ederek çeşitli isyanlar çıkaran Şeyh Bedreddin, Şah Kulu,

Bozoklu Celal, Nur (Nureddin) Ali Halife gibi şahısları ve hareketlerini incelemiştir. Daha sonra da on dokuzuncu yüzyıla kadar mehdilik iddiasıyla ortaya çıkan bazı şahıslar ve hareketleri anlatmıştır.

"*Kıyamet Savaşçıları*" makalesinde Ali Ünal, özellikle son iki asra ait Hıristiyan veya Musevî çeşitli dini grupların Kıyamet Savaşı (Armagedon) çıkarmak için yaptıkları çeşitli çalışmalara değinmiştir. Yazar bu makalede özellikle Amerika ve İsrail'de, Kitab-ı Mukaddes'ten kendi yorumlarının desteğiyle bu savaşı gelecek adına esas alan çeşitli dini grupların var olduğunu belirtmektedir.

Eserin son makalesi ise İlhan Yargıç'ın kaleme aldığı "*Büyüklük Hezeyanlarının Psikiyatrik Değerlendirmesi*" adını taşımaktadır. Bu yazıda mehdilik iddiasında bulunan bazı şahısların psikolojik bir rahatsızlık sonucu böyle iddialarda bulundukları, bunların eğer dolandırıcı değillerse, genellikle hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastası oldukları anlatılmıştır.

Her zaman gündemde olan ve merak çeken bir mevzuda konunun ehli olan ilim adamlarının ortaya koyduğu bu çalışmanın istifadeli olacağına inanıyor, Cenâb-ı Hakk'ın cümlemize müstakim bir hayat bahşetmesini niyaz ediyoruz.

Işık Yayınları

MESİH NEREDE? MEHDİ KİM?

M. Fethullah Gülen

Soru:

Mesih ve Mehdi kimdir?

Cevap:

Mesih, Hazreti İsa'nın (aleyhisselâm) isimlerinden biridir. İsa Aleyhisselâm'a; her türlü günahtan korunmuş olması; dokunduğu hastaların Allah'ın izni ile şifa bulması; yeryüzünde çok seyahat edip sesini-soluğunu her tarafa duyurması sebebiyle bu ismin verildiği rivayet edilmektedir. Ayrıca Mesih, İbrânî dilinde mübarek mânâsındadır. Hazreti İsa'nın şeref ve faziletini ifade etmek için de ona Mesih denilmiş olabilir. Diğer taraftan, kıyamete yakın ortaya çıkacağı bildirilen Deccâl'a da, gözünün biri âdeta silik olduğu veya ortaya çıktığında, yeryüzünü kısa zamanda dolaşacağı için Mesih denmiştir.

Mehdi ise, hidayete ermiş, sırat-ı müstakîme yönlendirilmiş kimse demektir. Mehdi, zulüm ve adaletsizliğin her tarafı kapladığı bir zamanda gelip yeryüzünü adaletle dolduracağı ve İslâm'ı hâkim kılacağı söylenen, Ehl-i beytten olacağı işaret edilen halaskârdır.

İtikadî bağların zaafa uğradığı, amelin terk edildiği, muamelâtın tamamen gözden çıkarıldığı dönemlerde kurtarıcı bir zatın beklenmesinin tarihi çok eskilere dayanır. Yahudiler de, Hıristiyanlar da hatta onlardan önceki insanlar da ömürlerini hep bir kurtarıcı bekleyişi içinde geçirmiş; özellikle de zulme uğradıkları, gadre maruz kaldıkları zamanlarda böyle bir halaskâr beklemişlerdir. Peygamberlik silsilesinin devam ettiği devirlerde beklenen bir peygamber, bir Mesih'tir; Peygamber Efendimiz'den sonra da hemen her dönemde bir müceddid, bir kurtarıcı beklenmiştir; ama artık beklenen, bir peygamber değil, O'nun soyundan gelecek bir rehber, bir Mehdi olmuştur. Fakat o da, Allah tarafından gönderilmiş bir elçi gibi algılandığından ve Fukahâ-yı Erbaa'dan (İmam-ı Azam, İmam-ı Malik, İmam-ı Şafiî ve İmam Ahmed b. Hanbel), kutuplardan, gavslardan ve hatta Kutbu'l-İrşad'dan daha büyük olduğuna işaretler bulunduğundan ona gösterilen tazimi ifade etmek için "er-Resûl" sıfatı ile beraber Mehdi-i Resûl şeklinde anılagelmiştir.

Soru:

> *Bir mehdi beklentisi içinde olmak dinimizin esaslarına uygun mudur? Mesih ve Mehdi bekleyişinin dinî temelleri nelerdir?*

Cevap:

Zamanla bir kurtarıcının gelip, o dinin mensuplarını, yaşadıkları sıkıntılardan kurtaracağı inancı bütün dinlerde vardır. Öteden beri böyle bir kurtarıcı, bir halaskâr, hidayet edici (yol gösterici) bir insan, bir Mesih ve bir Mehdi hep beklenmiştir. Bu bekleyiş, bir yönüyle de ehl-i imanda kuvve-i mâneviyeyi takviye etmek için değişik tecdid dönemlerinde insanların yenilenme azmini kamçılamıştır. Hatta denebilir ki, böyle bir bekleyiş belli ölçüde Hazreti Musa ve Hazreti İsa gibi peygamberlerin etrafında kümelenmeye vesile olmuştur. O devirlerdeki insanlar "Daha evvelki

peygamberlerin haber verdiği güçlü irade, güçlü azim bu!" demişlerdir. Meselâ, Hazreti Yahya, Ahd-i Cedîd'in ifadelerine göre, "Ben sizi suyla vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü olan geliyor. Ben O'nun çarıklarının bağını çözmeye bile lâyık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek." deyip durmuş, kendisi de bir peygamber olmasına rağmen aynı zamanda halazâdesi olan Hazreti İsa'yı, o pek parlak Nâsıralı genci dinleyince, onun cemaat üzerindeki tesirini, dolu dolu heyecanını görünce, "Beklediğimiz Mesih bu zattır!" demiştir. Onun müjdesi herkeste bir heyecan ve intizar hâsıl etmiş; Hazreti İsa'ya şehadeti de, havârîlerin onun etrafında toplanmalarını hızlandırarak kuvve-i mâneviyelerini güçlendirmiştir.

İsrailoğulları tarihleri boyunca sürekli bir Mesih beklemişler, kendilerini "vaad edilmiş topraklar"a götürecek bir lider arayışında olmuşlardır. Kutsal kitaplarında da, bekledikleri halaskârın vasıflarını, özelliklerini görünce intizarları âdeta nâra dönüşmüş, bir kurtarıcı arayışıyla kavrulmuşlardır. Ne var ki, kutsal metinler tercüme edilirken ya da nesilden nesile aktarılırken aslî kaynaklar tahrif edilmiş ve ifadeler değiştirilmiş; neticede o ince meseleyi de bir buğu sarıvermiş. Bir buğulu cam arkasındaki eşya ne kadar net görünüyorsa, işte o mevzu da o kadar görünür, anlaşılır olmuş. Nihayet, İsrailoğulları, senelerce bekledikleri kurtarıcıyı karşılarında bulsalar da, çepeçevre kuşatıldıkları buğu ve sisten dolayı bakış zâviyesinde bir kırılma yaşamış ve inkâra sapmışlar. Re'fet ve şefkatle gelen, herkesi kucaklayan Hazreti Mesih'i inkâr etmiş, sürgünlere göndermiş, eziyetlere maruz bırakmış ve hatta onu asmak için darağacı bile hazırlamışlar. "Sen o değilsin." demiş durmuşlar.

Hazreti Mesih'ten sonra da bir kurtarıcı bekleyişi devam etmiş; hem Hazreti İsa hem de ondan önceki peygamberler tarafından müjdesi verilen, bütün vasıflarıyla bilinen ve aranan

bir peygamber olarak, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, asırlarca yolları gözlenmiştir. Şam yolunda rahip Bahîra Allah Resûlü'ne: "Sen peygamber olacaksın. Ah keşke senin nübüvvetini ilân ettiğin güne yetişebilsem, yetişebilsem de ayakkabılarını taşısam ve sana hizmet edebilsem." derken böyle bir beklentiye tercüman olmuştur. Aşere-i mübeşşereden meşhur sahâbî Said b. Zeyd'in babası ve Hz. Ömer'in amcası olan Zeyd, "Ben bir din biliyorum ki onun gelmesi çok yakındır; gölgesi başınızın üzerindedir. Fakat bilemiyorum ki ben o günlere yetişebilecek miyim?" diyerek son nefeslerini alıp verirken o arayışı seslendirmiştir. Ne var ki, O gelince, pek çokları yine aynı hataya düşmüş, değişik sâiklerle yine "Sen o değilsin." demişler. Bununla beraber, peygamber kendilerinden olmadığı için ya da dünyalık menfaatlerini kaybetme korkusuyla bazıları O'nu kabul etmese de senelerce dilden dile dolaşan müjde ilk sahabe efendilerimizin İslâm saflarında yerlerini almalarında, Ensâr'ın gelip Akabe'de Efendimiz'e bağırlarını açmalarında çok etkili olmuş. Evet, Ashab-ı Resûl'ün, müşriklerin o kadar saptırma ve baştan çıkartma gayretlerine rağmen Efendimiz'in etrafında bünyan-ı marsus gibi kenetlenmeleri, Uhud darbesi karşısında sarsılmamaları ve Hendek savaşında dimdik ayakta durmalarında o meselenin önemli tesiri vardır. Efendimiz'in şahsiyetinin, görüntüsünün, mesajının, inandırıcılığının, emniyetinin, sadakatinin, vefasının ve fetânetinin tesiri olduğu gibi öyle bir bişâretin tesirinin olduğu da inkâr edilemez.

Meselenin dinî temellerine gelince; Hazreti Mesih'in âhir zamanda tekrar dünyaya döneceğini ve bu nüzûl keyfiyetini bildiren yaklaşık yüz kadar hadis-i şerif vardır. Bu hadislerden en az kırk kadarı, hadis kriterleri açısından sahih sayılır, yani erbabınca itimat edilen hadislerdir. Yirmi kadarı da hasen kabul edilmektedir, yani, ondan bir derece düşük de olsa sıhhatine güven duyulan hadislerdir. Yirmi-otuz tane de zayıf hadis vardır. Meselâ,

Kütüb-i Sitte'nin çoğunda rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, adaletli bir hükümdar (hâkim, hakem) olarak Meryem oğlu İsa'nın aranıza inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bolca mal dağıtacak. Mal o kadar çoğalacak ki, artık kimse onu sadaka olarak kabul etmeyecek." buyurmaktadır.[1] Yine Müslim ve Müsned'de rivayet edilen bir başka hadiste de: "İsa b. Meryem nâzil olunca Müslümanların emiri: 'Buyurun bize namaz kıldırın.' diyecek, Hazreti İsa da: 'Hayır, siz birbirinizin emirisiniz. Bu Allah'ın İslâm ümmetine bir ikramıdır.' diyecektir." buyrulur.[2]

Kur'ân'da bu konuyu sarih olarak ifade eden bir âyet yoktur. Fakat bazı büyük âlimler, meselâ bu mevzudaki hadisleri de cem' eden Hindistanlı Allâme Keşmirî, dört âyetin âhir zamanda Hazreti Mesih'in ineceğine işaret ettiğini söylemişlerdir. Bu âyet-i kerimeler şunlardır: "*Beşiğinde de, yetişkinliğinde de insanlara hitap edip onlarla konuşacak, salih insanlardan olacaktır.*" (Âl-i İmran, 3/46); "*Kitap ehlinden her biri ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir.*" (Nisâ, 4/159); "*Doğduğum gün, öleceğim ve diri olarak gönderileceğim gün bana selâm olsun.*" (Meryem, 19/33) ve "*O, kıyamete bir alâmettir.*" (Zuhruf, 43/61)

Mehdi ile alâkalı hadis-i şeriflere de iki örnek vermek yerinde olsa gerektir: "Mehdi bizden, Ehl-i beyttendir. Allah onu bir gecede zafere erdirecektir. Mehdi, Fatıma evlâdındandır".[3] "Dünya hayatının sona ermesine bir gün bile kalsa, Allah zulümle dolu olan dünyayı adaletle dolduracak Ehl-i beytten birini gönderecektir."[4]

---

1 Buhârî, *Büyû* 102, *Enbiya* 49; Müslim, *İman* 242; Tirmizî, *Fiten* 54; Ebû Dâvûd, *Melâhim* 14; İbn Mâce, *Fiten* 33.

2 Müslim, *İman* 247; Ahmed bin Hanbel, *Müsned* 3/384. Az farkla; İbn Mâce, *Fiten* 33; Ahmed bin Hanbel, *Müsned* 3/368.

3 İbn Mâce, *Fiten* 34; Dârimî, *Mehdi* 1.

4 Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 2/117-118.

Cenâb-ı Hak, rahmetinin eseri olarak her bir fesad-ı ümmet zamanında bir muslih, bir müceddid, bir halife-i zîşan, bir kutb-u âzam, bir mürşid-i ekmel ya da bir nevi mehdi hükmünde mübarek zatları göndermiş, fesadı izale edip milleti ıslah etmiş, din-i Ahmedîyi muhafaza buyurmuştur. Bu hususu nazara veren ve siyaset sahasında Mehdi-i Abbâsî; diyanet âleminde Gavs-ı Âzam, Şâh-ı Nakşibend, Aktâb-ı Erbaa ve on iki imam gibi zatları misal gösteren Bediüzzaman der ki, "Madem O'nun âdeti öyle cereyan ediyor, âhir zamanın en büyük fesadı zamanında, elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir müceddid, hem hâkim, hem mehdi, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zât-ı nuranîyi gönderecek ve o zat da ehl-i beyt-i Nebevîden olacaktır." Bediüzzaman, Mehdi ile alâkalı hadislerin zayıf olduğu iddiasına karşı da, "Hangi mesele var ki, bazı kitaplarda ona ilişilmesin? Hatta İbn-i Cevzî gibi büyük bir muhaddisin bazı sahih ehâdîse mevzu dediğini, âlimler taaccüple nakletmişler. Hem her zayıf veya mevzu hadisin mânâsı yanlıştır demek değildir. Belki an'aneli sened ile hadîsiyeti kat'î değildir demektir. Yoksa mânâsı hak ve hakikat olabilir." buyurmuştur.

Soru:

> *Mesih ve Mehdi bekleyişinin suiistimal edildiği dönemler de olmuş mudur?*

Cevap:

İslâm Tarihi'nde mehdiyet makamına yakın bir konum ihraz eden pek çok insan gösterilebilir. Meselâ; ciddi ıslahatı, çizgisindeki istikameti, seleflerine karşı saygısı, Sahabe'ye hürmeti, dini meselelerdeki mutedil ve müstakim düşüncesi gibi hususiyetleriyle Abbasîler'den Mehdi (rahmetullahi aleyh) bir mânâda mehdi'dir. Emevîler içinde Ömer bin Abdülaziz bir mehdidir. Ebû Hanîfe'den İmam-ı Rabbanî Faruk-u Serhendî'ye, ondan da İmam Gazzalî ve Mevlânâ Halid-i Bağdadi'ye kadar mehdiyet

vasıflarını hâiz gibi görülen bazı büyükleri zikretmek mümkündür. Onlar iddiasız, samimi, beklentilere girmeden dine hizmet etmişler, mehdilik iddiasında kat'iyen bulunmamışlar, onların faziletlerini gören halk da etraflarında toplanmış ve bir hizmet salih dairesi oluşturmuşlardır. Ne var ki, diğer taraftan da bu mülâhaza, bir kısım fırsatçılar tarafından sürekli istismar edilmek istenmiştir.

Daha Peygamber Efendimiz hayattayken, Müseylimetü'l-Kezzab, Tüleyhâ, Esvedü'l-Ansî ve Secâh misal peygamberlik iddiasıyla ortaya atılan pek çok yalancı türediği gibi her dönemde "Âhir zamanda gelecek zât benim!" diye meydana çıkan kimseler de olmuştur. O ilkler ve Efendimiz'in vefatından hemen sonra "Ben de Peygamberim" diyen sekiz tane Deccal gibi her dönemde "Ben Mesih'im" diyen; hatta Efendimiz hakkında –hâşâ– "O Araplara gönderilmişti, ben daha umûmîyim." şeklinde şeytanî iddialarda bulunan hasta ruhlular her zaman var olmuştur. Dahası, Mehdi ile alâkalı hadis-i şeriflerde "Âl-i beytimden bir tanesi zuhur edecek, ismi benim ismime muvafık olacak" dendiği için; yani, Mehdi'nin adının Muhammed, Ahmed gibi bir isim olacağına, Efendimiz'in ismiyle Mehdi'ninkinin –günümüzdeki moda tabirle– örtüşeceğine işaret buyurulduğu için az ileri yaşlarda adını değiştiren bir sürü insan çıkmıştır.

Meselâ, Şâtıbî'nin bildirdiğine göre, Mansuriye fırkasının reisi Ebû Mansûr kendisine "Kisf " ismi vermiş, kendisinin Mehdi olduğunu ve Kur'ân-ı Kerim'deki "Ve in yerav kisfen mine's-semâi sâkitan..." (Tûr, 52/44) âyetinin kendisine işaret ettiğini, ayetteki "kisf"'in kendisi olduğunu iddia ederek hemen etrafında bir sürü insan toplamıştır. Güya o "semadan inen bir parça"dır. Âyetin asıl mânâsına gözünü yumarak sadece semadan inmesi hususiyetini düşünerek, insanların başına inen bir taş gibi olması mülâhazasıyla "Ben Kisf'im" demiştir. Yine Şâtıbî'nin anlattığına göre; Kendisini

Mehdi diye isimlendiren Rafizî Ubeydullah'ın iki tane müsteşarı varmış; birinin adı Nasrullah, diğerininki de Fetih imiş. Sözde Mehdi onlara "Siz Allah'ın kitabında 'İzâ câe nasrullahi ve'l-feth...' (Nasr, 110/1) diye anılan insanlarsınız. Âyet bize bakıyor. İslâm'a fevc fevc dehalet de bizim elimizle olacak." diyerek güya mehdiliğine deliller gösterirmiş. Şâtıbî gibi ciddi bir insanın anlattığı bu iki misal bile isimlerin ve vasıfların bazen nasıl suiistimal edildiğini, nasıl bir fitne unsuru olduğunu ve bir coğrafyayı nasıl kan seylâplarına mahkum ettiğini göstermesi bakımından yeterlidir.

Bir kurtarıcı bekleme ve bunun istismar edilmesi mevzuu sadece dinî hayatla da sınırlı kalmamıştır. Meselâ, insanların bazıları ekonomik hayat adına da bir kurtarıcı beklemiştir; sosyal hayat adına da bir halaskâr beklemişlerdir. Ekonomi adına kurtarıcı bekleyenler, bütün işçi hareketlerinin sonunda Avrupa'nın kanirin içinde çağlaması karşısında Karl Marx'a dikkat kesilmişler; yazdığı yazılara, "Manifesto"suna ve "Das Kapital"ine bakarak onu insanlığın, hususiyle de işçi sınıfının, proletarya'nın halaskârı olarak görmüşlerdir. Doktor İkbâl'in –makamı Cennet olsun– "Peyâm-ı Meşrik" (Şarktan Haberler) kitabında, "Rusya'da bir insan çıktı, kitapsız peygamber; halkın telakkisini seslendiriyor." yani cahil, görgüsüz, din bilmeyen, çok çeşitli beklentiler içinde bulunan bir tip şeklinde resmettiği Marx'ı bazıları bir Mesih gibi istikbal etmişlerdir. Lenin'den Troçki'ye kadar daha bir sürü kezzab, bazı insanlar tarafından bir halaskâr gibi alkışlanmıştır. Bazı dönemlerde, İslâm dünyasında da, Mısır'dan Sudan'a, Suriye'den Somali'ye kadar hemen her yerde bazılarına kurtarıcı nazarıyla bakılmış, hatta –hâşâ– "O Arapların Peygamberiydi, Medine'nin Peygamberiydi, bu da bizim ki!.." deme dalâlet, cehalet, gaflet ve küfründe bile bulunulmuştur...

Meselâ; Râfizî düşünce, tarih boyunca sürekli Mehdi çıkarmıştır. Muvahhidîn devletini kuran insan Mehdi'dir. Emevî ve

Abbasî tarihleri boyunca ortaya çıkan birçok siyasî grup hep liderlerinin Mehdi olduğunu söyleye durmuşlardır. Hatta Kuzey Afrika'da kurulan ve daha sonra Mısır'a da hâkim olan Şiî Fatımî devletinin ilk hükümdarının Mehdi olduğu inancı bu devleti kuran ve sürdüren kimseler tarafından inanılan bir husustur. Fâtımî devletinin başına bir çocuğu getirmişler; peygamber torunu dedikleri o uydurma kurtarıcının etrafında toplanmış ve o meseleyi suiistimal etmişlerdir; etmişler ve Müslümanların Haçlı seferleriyle, daha önce Moğol işgalleriyle sarsıldığı bir dönemde onlar istiklallerini ilan ederek fitne ve iftirak çıkarmışlardır. İşte, tahta atın içinde, devlet bünyesine sinen bu insanlar Haçlı ordularına kapıları açmış ve düşmanların istilasını kolaylaştırmış, İslâm'ı arkadan hançerlemişlerdir. Karmatîler de aynı hususu istismar ederek senelerce fitne ve iftiraka sebep olmuşlardır.

Yakın tarihe doğru gelince, Somali Mehdi'sinden Sudan'da çıkan büyük Mehdi'ye –ki onu İngilizler öldürmüş, yakmış, külünü Nil'e savurmuşlardır ve Doktor İkbâl ondan çok dâsitânî bahseder– bir Mesih-i Mev'ud olarak alkışlanan Bahâullah'tan, Hind Yogasıyla, meditasyonla meşgul olan, ruh gücünü ortaya çıkarmaya mâtuf bazı riyâzetlerle başı dönünce halüsinasyonlar görmeye başlayan, kendisine önce müceddid, sonra Mehdi-i Mev'ud, İmam-ı Muntazar ve en sonunda Mesih-i Mev'ud diyen Gulam Ahmed'e, ondan da kendisini peygamber ilan eden Alija Muhammed'e kadar pek çok insan mehdilik mevzuunu suiistimal etmiş ve fitnelere sebep olmuşlardır.

Hususiyle de Râfizîler mehdiyet mülâhazasını çok canlı tutmakta, "On iki imamdan birisi hayatta iken gizlenmiş, âhir zamanda çıkacak." demektedirler. Ne gariptir ki, Abbasî'lerin şerrinden kaçtığına ve saklandığına kâil oldukları kurtarıcının âhir zamanda Abbasî fitnesinden daha büyük bir fitnenin olduğu deccaliyet döneminde birden bire zuhur edeceğine, Kaf dağının

arkasından çıkıyor gibi çıkacağına inanmaktadırlar. Bu mesele akîde bakımından da sorgulanacak bir husustur: Nasıl gelecek? Gökten mi inecek? Sırr-ı teklif nasıl olacak? Birinin içine girip ondan mı çıkacak? Siz reenkarnasyona mı kâilsiniz? Ulûhiyet hakikatini taşıdığına inanıyorsanız, bu mülâhazanızla acaba hulûl ve ittihaddan mı bahsediyorsunuz? Bu, usulüddin açısından münakaşası yapılacak husustur; ama onlar öyle inanıyorlar.

Aslında, fevkalâdeden bir Heraklit bekleyişi mazlum ve mağdur milletlerin kaderî mülâhazaları olmuştur. Hani M. Âkif,

"Sus ey dîvâne! Durmaz kâinatın seyr-i mû'tâdı,
Ne sandın? Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı?
Bugün, sen kendi kendinden ümid et ancak imdâdı;
Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı
Cihan kanûn-i sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkâdı!
Ne yaptın? "Leyse li'l-insâni illâ mâ se'â" vardı."

der ya; işte, kendi cehd ve gayretleriyle o bîdâdı (zulmü, adaletsizliği) kaldırma hakikatine kapalı bir kısım tembel ruhlar, miskin ve âciz fıtratlar gökten gelecek böyle bir Heraklit beklemektedirler. Sünnî dünyaya göre de bunun bir hakikati ve Mehdi bekleme temayülü vardır; fakat Ehl-i Sünnet anlayışına göre ona insanüstü özellikler atfedilmez; toplumu İslâm'a yöneltecek bir yönetici, bir ilim, kalb ve ruh adamı olabileceği ifade edilir.

Soru:

Hazreti İsa'nın tekrar dünyaya inişi nasıl olacaktır? O iniş mânevî bir iniş midir; yoksa şahsen ve cismen nüzûl de gerçekleşecek midir?

Cevap:

İslâm âlimlerinden bazıları, Hazreti İsa'nın şahsen nüzûlünü, Cenâb-ı Hakk'ın hikmetine aykırı bularak, bu nüzûle "şahs-ı

mânevî" nüzûlü olarak bakmışlardır. Bazıları da âyet ve hadisleri daha değişik şekilde te'vil etmişlerdir. Bediüzzaman Hazretleri ise, Hazreti Mesih'in nüzûlünün şahsen olacağını nefyetmemekle beraber, daha çok şahs-ı mânevî üzerinde durmuş ve Hazreti Mesih'in nüzûlünü, Hıristiyanlık âleminin İslâm'a iktida etmesi şeklinde anlamıştır. Hıristiyanlığın tasaffisi için Hazreti Mesih'in şahsen nüzûlünü de uzak görmemek gerektiğini ifade ederek, "Evet, her vakit melekleri semavattan yere gönderen, bazı vakitte Hazret-i Cibril'in Dıhye suretine girmesi gibi onları insan suretine vaz' eden, ruhanîleri âlem-i ervahtan gönderip beşer suretinde temessül ettiren, hatta ölmüş velilerin ruhlarını cesed-i misaliyle dünyaya gönderen bir Hakîm-i Zülcelâl, değil semâ-i dünyada cesediyle bulunan ve hayatta olan Hazreti İsa'yı, belki âlem-i âhiretin en uzak köşesine gitseydi ve hakikaten ölseydi, yine şöyle bir netice-i azîme için ona yeniden ceset giydirip dünyaya gönderirdi."[5] demektedir. Üstad, temelde meseleye böyle yaklaşırken, nüzûl keyfiyetiyle alâkalı hadislerde zikredilen Şam'da Ak Minare'ye inmesi, bir atın üzerine binmesi vb. hususlarda da kat'iyen tafsilata girmemiştir.

Evet, Hazreti Mesih'in bir şahs-ı mânevî olarak inmesini çok uzak görmüyorum. Olabilir, o ruh, o mânâ inebilir. Buna kimsenin itiraz etmeye de hakkı yoktur. Şahs-ı mânevî olarak gelecek demek, bir şefkat ruhu, bir merhamet mânâsı öne çıkacak, insanlar üzerinde bir rahmet esintisi belirecek.. insanlar birbirleriyle anlaşacaklar, uzlaşacaklar demektir. Daha önce de arz etmiştim; diyalog ve hoşgörü adına değişik kiliselere gidilip "Gelin Kur'ân'ı beraber okuyalım." deniliyor. Değişik yerlerde "Siz de bizim İncil derslerimize iştirak edin." diyorlar. Bu gidip gelmelerle Kur'ân'a göre bir Hazreti İsa inanışı çıkıyor ortaya. Kiliseden, Efendimiz'e de inanan, kendilerine "Müslüman İsevîler" diyen

5 Said Nursî, *Mektubat*, 15. Mektup, s. 59.

insanlar çıkabiliyor. Bunu, İseviyetin tasaffisi, mesihiyet ruhunun mukaddimesi saymada bir mahzur görmüyorum.

Soru:

> *Mesih ve Mehdi'nin gelişine inanmamak insanı dinden çıkarır mı? Nüzûl-ü İsa ve zuhur-u Mehdi'ye iman dinin esaslarından mıdır?*

Cevap:

Mesih ve Mehdi ile alâkalı hadis-i şerifler ve ümmetin kabulü esas alınınca nüzûl-ü İsa'ya ve zuhur-u Mehdi'ye inanmak Efendimiz'e itimadın ve güvenin ifadesidir denilebilir. Nüzûl-ü İsa, akide ve kelam kitaplarında yer alırken; Mehdilik mevzuu Mâturîdî ve Eş'arî gibi Ehl-i Sünnet âlimlerinin eserlerinde pek işlenmemiş ve ele alınmamıştır. Ancak sonraki dönemlerdeki bazı eserlerde konu kısmen incelenmiştir. Ayrıca fer'î bir konu olduğundan ve âhad habere dayandığından dolayı bunu inkâr küfre sebep olmadığı için ilk dönem akaid kitaplarına da yansımamıştır. Bununla birlikte, Şia'nın bütün kollarında Mehdilik önemli bir husustur ve Mehdi beklentisi sürekli işlenerek hep canlı tutulur. Şia'nın gizli imamı Mehdi'dir. Şia'ya göre bu gizlilik mutlaka bir gün sona erecek, yeryüzündeki bu zulüm ve adaletsizlikler yok olacak ve tarih boyunca haksızlığa uğratılan Ehl-i beytin intikamı alınacaktır.

Evet, bu mevzu mü'minlerin "âmentü" erkânına inandıkları gibi inanmaları gerekli olan meselelerden değildir. Âmentü'de ifade ettiğimiz altı iman esası; Allah'a, Meleklerine, (bütün) kitaplarına, (bütün) peygamberlerine, ahiret gününe (ve ahiret ahvâline) ve kaza-kadere (hayır ve şerrin Allah'tan, O'nun yaratması ve takdiri ile olduğuna) kesin olarak inanmaktır. İmanın rükünleri kabul ettiğimiz bu altı esas arasında hurûc-u Mehdi ve nüzûl-ü Mesih yoktur. Eğer bunlar erkân-ı imaniye ölçüsünde mutlaka inanılması gereken, inanmayanı küfre götüren meseleler türünden olsaydı,

bunları da Sahib-i Şeriat erkân-ı imaniye arasında sayardı. Erkân-ı imaniyenin sayıldığı hadis-i şeriflerde Mehdi ya da Mesih'in zikri yoktur. Yine olsaydı, Ehl-i Sünnet imamları bunlara da erkân-ı imaniye arasında yer verirlerdi. Fakat az önce de dediğim gibi ne Mâturîdî ne Eş'arî ne de bir başka Ehl-i Sünnet imamı Mehdi ve Mesih'e imanı, erkân-ı imaniyeden biri olarak saymamışlardır. Bu sözüme itiraz edilebilir ve "Evet, mutlak mânâda erkân-ı imaniye içinde yok ama, Kitab'a inanmakla mükellef değil miyiz? Kur'ân'da dört âyetin Hazreti Mesih'in ineceğine, Mehdi'nin zuhur edeceğine işaret ettiğinden bahsediliyor." denebilir. Hazreti Mesih'in ve Mehdi'nin âdil, muksıt bir insan olacağına, "kıst"ı (insaf, merhamet ve adaleti) temsil edeceğine dair işaretler varsa da bu konuda sarâhat yoktur. Şüphe ve tereddüde meydan vermeden yani sarih bir şekilde ifade edilmediğine göre bu işaretler müteşabihtir. Müteşabih olunca da, o mevzuda mülâhazaya alınabilecek pek çok mânâlar vardır. Bir kelimeyi, bir mefhumu ve bir mantûku ortaya koyduğunuz zaman, o nass ölçüsünde bile olsa, sarih ifade edilmemiş ve bir zâhire bağlanmamışsa pek çok ihtimal ve yorumdan herhangi birine mutlak inanmak şart değildir. İşaret edilen, adalet vasfıyla resmi çizilen, fotoğrafı ortaya konan insan, meselâ, Ömer bin Abdulaziz de olabilir, Mehdi-i Abbasî de. Öyleyse, Mehdi-i Muntazar çoktan gelip gitmiştir.

Hatta bir başkası, hadis-i şeriflerin ortaya koyduğu fotoğrafın Hazreti Fatih'e çok yakıştığını, ona uygun geldiğini söyleyebilir. Fatih'in asıl adı da Muhammed'dir, hadislerin ifade ettiği gibi Efendimiz'in ismine tam uyuyor. Hâkim'in Müstedrek'inde geçen İstanbul'un fethiyle alâkalı hadis-i şerifi[6] de nazara alırsanız, zaten Efendimiz'in iltifatına ve övgüsüne de mazhar olmuş bir insan. Dahası denebilir ki, şekli şemâili de Efendimiz'in şemâiline

---

6 Hâkim, *Müstedrek*, 4/468. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/335; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 2/38

çok benziyor. Soyunun Ehl-i beyt'e dayanmadığını da kimse söyleyemez. Öyleyse, boşuna bir Mehdi-i Muntazar bekliyorsunuz. İşte Fatih; gelmiş, fonksiyonunu eda etmiş; dünyanın, hususiyle Bizans cebri ve zulmüyle inlediği bir dönemde bir sulh, sükun ve huzur devleti tesis etmiş ve adl u kıst ile doldurmuş dünyayı ki bu tam Mehdi'ye göre bir iş. Fakat biri dese ki, "Ben Fatih'in Mehdi olduğunu kat'iyen kabul etmiyorum." Bunu söyleyen bir insan yine mü'mindir, dinden çıkmış olmaz; zira onun mehdiliği te'vile, yoruma açık bir mevzudur ve ona inanmak dinin esaslarından değildir. Bu açıdan günümüzde de bir deli, bir ruh hastası çıksa ve "Ben Mesih'im veya ben Mehdi'yim." dese, onun bu iddiası bizi hiç ilzam etmez.

Soru:

> *Din düşmanları, bazı samimi Müslümanları ya da onların değer verdiği kimseleri karalamak için "Mesih veya Mehdi olduğunu iddia ediyor." gibi iftiraları da kullanıyorlar. Onların bu iftiralarını ve bazı insanların kendilerini Mesih ya da Mehdi zannetmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cevap:

Enbiyâ-ı izâm Cenâb-ı Hakk'ın Zâtî tecellîlerini temsil ederler. Hemen her insan üzerinde de, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri daha hâkimdir. Dolayısıyla aynı ismin tecellîsine mazhar olan insanlar, bazen birbiriyle karıştırılabilir. Diyelim ki, Hazreti Mesih bir reşhadır. Bir başkası ise, velâyet-i kübrâya mazhar olduğundan, seyr-i ruhânîsinde onunla aynı yörüngeyi paylaşır ve seyrini o zatın izinde, onun ekseninde sürdürebilir. Dolayısıyla o zata bakılınca, bazen "asl"a iltibas da söz konusu olabilir. Yani bazen gölge ile asıl karıştırılır. Meselâ; Hızır'ın geçip gittiği yolda bir an yürüyenler bazen Hızır'ın kendisiymiş gibi zannedilebilir. –Bir kısım hüsnüzan kurbanları ve haddini bilmez benciller

müstesna– bazı kimselerin mesihiyet ve mehdiyet iddiaları da işte böyle bir iltibastan kaynaklanmıştır/kaynaklanmaktadır.

Mesih ve Mehdi inancı tarih boyu suiistimallere maruz kaldığı gibi günümüzde de hâlâ suiistimal ediliyor olabilir ve bundan sonra da peygamberlik iddiasındaki yalancılar, mütenebbîler, Mehdi taslakları ve müteşeyyihler çıkabilir.

Eğer bir insan Kisf gibi, Sudan Mehdi'si ya da Somali Mehdisi gibi kendisinin Mehdi olduğuna inanıyor, Mesih olduğunu iddia ediyorsa, bu büyük bir iddia ve bir mübalağa olur. O zaman da meseleyi akîde açısından ele alıp analiz etmek gerekir. Ne demek istiyor o iddiasıyla? Mesih'in ona duhûl ettiğini söylemek istiyorsa, bir kısım kimselerin Hazreti Mesih'te mütecessid bir uluhiyet gördüğü gibi, o da kendisini öyle görüyorsa, bu, Müslümanlığa göre küfürdür; onu ifade etmek için dalâlet kelimesi hafif gelir; evet, öyle bir iddia açıktan açığa küfürdür.

Eğer, o söz ve iddiasıyla, Hazreti Mesih'in yörüngesinde seyr u süluk-i ruhânî yaptığını ve kazandığı şeffafiyetten dolayı kendisine bakanların onda bir Mesihiyet gördüğü mülâhazasını kastediyorsa, işin doğrusu, bu da o ufka ait bir insan olmayı iddia etme açısından çok büyük bir tekebbürdür. Şâh-ı Geylânî gerçekten bir Mehdi olabilir; fakat hiçbir zaman böyle bir iddiada bulunmamıştır. Muhammed Bahâuddin Nakşıbend böyle bir Mehdi olabilir ama kendisini hiçbir zaman o mertebede görmemiştir. İmam Rabbânî bir nevi Mehdi'dir; ne var ki, kendisine insan olma pâyesini bile çok görmüştür. Zaten o ufkun erbâbı, iddiadan, kendine makam ve mevki biçmekten uzak kimselerdir.

Evet, meseleyi doğru analiz etmek lâzım. Bahis konusu olan söz seyr u sülûk-i ruhânîde yörünge birliğinden dolayı bir iltibas mı? Çevrenin hüsnüzannından kaynaklanan bir yanılma mı? Çevrenin bu iltibasına tercüman olmak mı? Yoksa gerçekten o insan kendisini "vazifeli" mi zannediyor? Eğer öyle zannediyor ve

bununla Mehdiliği kastediyorsa bu bir dalâlettir. Mesihiyet iddiasında bulunuyorsa, o da küfürdür. Hiç kimse, "Ben Mesih'im." diyemez. Çünkü Hazreti Mesih gelmiş, içimizden ayrılmış ve gitmiştir. Peygamber olarak gitmiştir. Birisinin kalkıp da, "Mesih'im." demesi peygamberlik iddiası olur, dolayısıyla da küfürdür. Hazreti Mesih de kendisine "Ben peygamber değilim." deseydi O da aynı çukura düşerdi. Tehlikeli şeyler bunlar… Peygamber "Peygamber değilim." diyemez. Peygamber olmayan da "Peygamberim." diyemez. Öyleyse peygamber, peygamberliğini inkâr edemediği gibi, onu ifade etme mecburiyetinde olduğu gibi; o meselenin şemmesini duymamış, reşhasına şahit olmamış, onu ihsâs etmemiş bir insanın kalkıp o iddiada bulunması da aynen küfürdür. Bu açıdan da, bir insan Ehl-i Sünnet çizgisinde ise, mişkât-ı nübüvvet altında yürüyorsa, hiçbir zaman böyle bir iddiaya kalkmayacaktır.

Az önce de ifade ettiğim gibi, "Din-ı mübin-ı İslâm'ın yeniden dünyanın değişik yerlerinde kendisini ifade etmesi için ihtiyaç varsa Hazreti Mesih, öteki âlemin ta öbür ucunda bile olsa böyle önemli bir fonksiyon için döner gelir!" diyor Bediüzzaman Hazretleri. Fakat genel yorumu itibarıyla nüzûl-ü İsa'yı şahs-ı mânevî olarak yorumluyor. Mesihiyetin, bir cemaat ya da bir zümre tarafından temsil edileceği şeklinde bir yorum getiriyor. Ne var ki, bu konuda bir isim belirleme, onu bir insanda tecessüm etmiş şekilde görme, "Falan şahıs odur" deme... işaret edilen şahıs Fatih de olsa, İmam Rabbânî de olsa, bu bir küfürdür. Hakiki mü'minlerin karşısında tir tir titreyeceği ve uzak duracağı şeytanî bir iddiadır.

Maalesef, soruda da ifade ettiğiniz gibi, bazı dönemlerde suiistimal edilen bu mesele, din düşmanlarının samimi mü'minleri karalamak için kullandıkları bir sermaye hâline gelmiştir. Bir kısım cahiller, hüsnüzan ettikleri kimseler hakkında "Mehdi" tabirini kullanabilirler. Daha insaflı bazıları, "Belli bir zaman içinde bir mânâda Mehdi'nin bir vazifesini ifâ ediyor." diyebilirler. İmam

Gazzâlî, İmam Rabbânî ve hatta Bediüzzaman hakkında böyle diyenler çıkabilir. Her şeyden önce bu umumun kanaati değildir. Hele ondan sonrakiler hakkında öyle diyen de zaten yoktur. Öyle bir iddiada bulunan bir safderûn varsa şayet, onu kendi safderûnluğuna mahkûm etmek lâzım. Aklı başında bir mü'min ne öyle bir dalâlete tâlib olur, ne de –hâşâ ve kellâ– Mesihlik iddiası gibi bir küfrün arkasına düşer.

Diğer taraftan, kendisi öyle itikad etmese bile etrafındaki insanların hüsnüzanlarına, o türlü lâf-ı güzafına göz yuman, o iddialara karşı sükût duran insan da küfre ve dalâlete karşı sessiz kalıyor demektir. Öyle bir insan hakkında da, Efendimiz'in beyanlarından aldığımız bir sözle "dilsiz bir şeytan" desek sezâdır. Şayet bir kimseye, etrafındakiler "Mesih" diyorlarsa, o da bunu bildiği halde sessiz duruyor ve bu dalâlete karşı onları ikaz etmiyorsa, o kimse, dilsiz bir şeytandır. O iddiayı kabulleniyorsa kendisi de kâfirdir. "Mehdiyim" iddiasıyla ortalıkta dolaşıyorsa o kimse de dalâlete sürüklenmiş bir zavallıdır. Bir Müslüman'ın o tür iddiaları kabul etmesi mümkün değildir.

Fakat bu mesele bir yönüyle karalamaya mâtuf istimal ediliyor. Bazıları bu iddialarla belli güçler tarafından ortaya çıkarılıp Müslümanların aleyhine kullanılıyor. Bazı kimseleri hapishanede ilaç içirtip delirtiyorlar! Sonra da ona bin bir türlü küfür sözleri söyletiyorlar. Dünyanın değişik yerlerinde oluyor bunlar. Türkiye'de de ehl-i dalâlet, ehl-i küfür, diplomalı cahiller, Türk milletinin veya dünyadaki Müslüman milletlerin kaderine hâkim kaba kuvvetin temsilcileri bazı Müslümanları karalama, bazı kimseleri ademe mahkûm etme adına bu türlü iftiralarla kara çalma komploları kuruyorlar. Meselâ diyorlar ki, "Falanın çevresindekiler ona Mesih nazarıyla bakıyorlar." Oysa maksatları hep karalama olan bu din düşmanlarının Mesih'ten hiç haberleri yoktur. Mehdi'nin kelime mânâsını bile bilmezler. O mevzuda usulüddinin, fıkıh metodolojisinin ne

dediğini hiç bilmezler, hatta Kitab'ı bilmez, ona inanmazlar. Ama gelin görün ki, Müslümanları karalama adına hiç bilmedikleri bu meseleleri bile kullanır, mü'minlere iftira ederler.

Oysa ki, aklı başında, Kitab'ı ve Sünnet'i bilen bir mü'min ne öyle bir meseleyi kabul eder, ne de öyle bir mesele, çevresi tarafından dillendiriliyorsa sükût eder. Arz ettiğim gibi, o tür iddiaları küfür sayar, sükûtu da dilsiz şeytanlık kabul eder. Bu açıdan yedi dünya bilmeli ki, ehl-i dalâlet ve ehl-i küfür bu tür iddiaları mü'minleri karalamaya matuf olarak bizzat kendileri ortaya atıyorlar. Ve yine yedi dünya bilsin ki, ehl-i iman hiçbir zaman bu lâf-ı güzâflara inanmayacak, bu iftiralara kanmayacaktır. Onlar kılı kırk yararcasına, Kitap ve Sünnet'in emirlerini yerine getirecek, o türlü büyük iddialara asla girmeyecek, Müslümanlığın tevazu, mahviyet ve hacâletten ibaret olduğunu kabul edecek, kulluğu her türlü pâyenin üstünde görecek ve Hazreti Mevlâna gibi "Kul oldum, kul oldum, kul oldum! Ben Sana hizmette iki büklüm oldum. Kullar âzâd olunca şâd olur; ben Sana kul olduğumdan dolayı şâd oldum." diyeceklerdir.[7]

---

[7] M. Fethullah Gülen, *Ümit Burcu (Kırık Testi-4)*, Nil Yayınları, İzmir-2010, s. 27-40.

DİNLERDE "KURTARICI" İNANCI

Ali Bulaç

Gazeteci - Yazar

İslâm dininin tarih içinde husule getirdiği büyük mirasın önemli tartışma konularından biri, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) dinin tebliğini başarıyla tamamlayıp bu dünyadan irtihalinden sonra, yine rivayet yoluyla ona isnad edilen birtakım haberlere dayanılarak zamanın sonlarına (âhiru'z-zaman) doğru hem Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceği (Nüzûl-ü İsa) hem Mehdi isim-sıfatına sahip kurtarıcı bir zatın zuhur veya huruc edeceği (Zuhur-u Mehdi/Huruc-u Mehdi) yolundaki inançtır. Bu iki olayın ne zaman vuku bulacağını matematiksel olarak tayin etme imkânına sahip değiliz; ancak gelecekte vuku bulacağı haber verilen iki olay, hakikatte aynı gaye ve davada birleşeceğinden aslında bir yönüyle tek bir meseleye işaret etmektedirler. Dolayısıyla, adına "Nüzûl" veya "Zuhur/Huruc" dense de hakikatte tek bir meseleyle karşı karşıya bulunuyoruz.

Diğer Dinlerde "Kurtarıcı" Beklentisi

Belki önce neredeyse bütün din ve kültür havzalarında müşahede edilen bu meselenin nereden çıktığına bakmakta fayda var.

Konuyu dikkatli bir şekilde araştıranlar, kadim zamanlardan beri insanların mutlu bir gelecek ve bu geleceği tesis edecek bir kurtarıcı beklentisi içinde olduğunu söylemektedirler. Kanaatimce bunun şu sebepleri olması muhtemel görünmektedir:

a) Nübüvvet zincirinde belli bir görevle gönderilen her bir peygamber (Nebi veya Resûl) kendisinden sonra gelecek olan peygamberi müjdelemiş; şimdi kendisinin yaptığı davetin esası olan hususları ve hükümleri teyit edip tekrarlayacağını söylemiştir. Bu genel bir kural ve Nebevi teamüldür; mesela Hz. İsa'nın Son Peygamber'i haber verip müjdelemesi gibi.[1] Bu, kültür içinde "kurtarıcı misyonuna (Halaskâr)" dönmüştür. Her peygamberin öncelikle ezilenlerin seslerini dile getirmesi, onlara sahip çıkıp adaletin tesisi için mücadele etmesi, peygamberin bir kurtarıcı olarak algılanmasına yol açan önemli bir sebeptir.

b) Toplumların içine düştükleri ümitsizlik hâli, maruz kaldıkları baskılar, yoksulluklar ve yoksunluklar onları bir kurtarıcı fikrine ve beklentisine sürüklemiş, gelecek bir kurtarıcının onları içinden çıkarıp kurtaracağı duygusu onlara yaşama ümidi ve gücü vermiştir.

Burada beklenen "kurtarıcı"nın normal bir peygamberden, yani Allah tarafından gönderilen bir beşerden daha çok özelliklere sahip olması dikkat çekicidir. Zorba güçlere karşı çaresizlik içinde kıvranan kitleler, onları ezenlerin sahip olduğu gücü aşan güce sahip, yani olağanüstü-beşerüstü güç ve kuvvetlerle donatılmış bir kurtarıcı profili geliştirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında "kurtarıcı profili"nin "peygamber profili"nden bir miktar daha farklı olduğunu ve olağanüstü kabiliyetlerle donatıldığını söylemek mümkün.[2]

---

1 Bkz. Saf, 61/6.

2 Cengiz Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek –Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları–* İst., 2003; Said Eyüp, *Deccal Komplosu –Üç Büyük Dinin Kaynaklarına*

Zerdüşt, Budizm ve Hinduizmin kutsal metinlerinde hem "kurtarıcı" hem gelecek "haberci/peygamber profili"ne ilişkin unsurlar bulmak mümkün. Daha kadim veya hâlâ yaşayan mitolojilerde de benzer motiflere rastlanabilmektedir. Meselâ Desatir, 14'te, İran'da vuku bulacak derin bir ahlâki krizin arkasından Arabistan'dan bir nur doğacağı yazılmıştır. Buda, "Ulu denen Metteya ve bütün insanların önderi gelecek." demiştir. Kutsal Hindu metinlerinde yer alan "Kalki Autar"ın Hz. Peygamber'e bir gönderme olduğu iddia edilmiştir.

Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında her iki hususu teyid edici bilgi ve haberler bulunmaktadır. Eski Ahit'te "kurtarıcı", "Melik",[3] "Mesih",[4] "İnsanoğlu",[5] "Menahem"[6] gibi tabirlerle ifade edilmiştir. Mesih'in geleceği gün "Rabbin günü"dür.[7] Tevrat'ta şu ifade yer almaktadır: "O, iki binici gördü. Biri eşek üzerinde diğeri deve üzerindeki biniciydi. O dikkatle dinledi".[8] Eşek üzerindeki binici Hz. İsa'yı (aleyhisselâm), deve üzerindeki binici Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) haber vermektedir.

Yani hem Yahudiler, bir kurtarıcı-Mesih beklentisi içinde olmuşlardır hem Hıristiyanlar, göklerin krallığını tesis etmek üzere Mesih'in bir daha geleceğine inanmışlardır. Yahudilerin tarihleri boyunca diasporada yaşamaları bu inancı derinleştirip kökleştiren önemli âmillerden biridir. İçinde yerleşip barınacakları bir yurt/toprak özlemi söz konusu inancın bir parçası olarak sürmüştür.

Hıristiyan inancında Mesih'in gelişi, olağanüstü bir hâdisedir.

Göre Deccal'ın Üç Bin Yıllık Tarihi– Çev. Fatih. M. Albayrak, İst., 2000; Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni*, İst., 2004.

3 Mezmurlar, 149, 1-9.

4 Mezmurlar, 145, 1-17.

5 Mezmurlar, 2, 1-2.

6 İşaya, 66, 13-14.

7 Tesniye, 18/19.

8 İşaya, 7.

Yuhanna'ya atfedilen Vahy kitabı'nda, Pavlus'un mektuplarında ve İncillerde dünyanın son dönemlerine ait açıklama ve kehanetler vardır, Mesih'in gelişi bunlar arasında yer alır: "O zaman İnsanoğlu'nun bulutlar içinde büyük güç ve ihtişamla geldiğini göreceklerdir." Zamanın sonunda Mesih'in gelişi, Deccal'ın çıkışı ve Armagedon denen yerde vuku bulacak savaş bu çerçevede geliştirilmiş bir kehanettir.[9] Matta[10] ve Luka[11] İncillerinde Mesih'in gelişinden bahsedilmektedir. Markos'ta konuyla ilgili sınırlı bilgiler vardır. Pavlus "Mesih'in gelişi an meselesidir." der.[12] Fakat Mesih'in gelişi gecikince "gecikeceğini söyler".[13]

Aşağıda bu inancın İslâmi yorumu üzerinde duracağız. Ancak Hıristiyanlıktaki şekliyle mukayese etme babında şu dört noktanın altını çizmekte fayda var:

1) Hıristiyanlık ve İnciller Mesih merkezlidir, bu açıdan Mesih'in şahsiyeti ve misyonu kadar gelişi de önemlidir. Kur'ân ise Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) merkezli değil, Allah merkezlidir.

2) Hıristiyanlık'ta Mesih beklentisi İnciller'de yer alır. İslâm'da ise hem Hz. İsa'nın nüzûlü hem Mehdi'nin zuhuru hadislerde yer alır; Hıristiyanlıkta kesin inançtır, İslâmiyet'te ise haber-i ahad hükmündedir.

3) Hıristiyanlık'ta dünya krallığı kötüdür, eksik plandır. Göklerin krallığı gerçekleşmedikçe ilahi plan tamamlanmış olmaz. İslâmiyet'te "dünya ahiretin tarlası"dır, bir "imtihan alanıdır." Başka bir ifadeyle yer ile gök arasında bir çatışma yoktur; dünya ile ahiret arasında bir devamlılık, öncelik-sonralık ilişkisi söz konusudur.

---

9 Yuhanna, 16/16; 4/25-7.

10 Matta, 25/31-35.

11 Luka, 21/5-36.

12 l. Selanikliler, 4v15-17.

13 l. Korintliler, 15/51-52; Ayrıca bkz. Markos, 13-14; Matta, 16; Yuhanna, 21; Yuhanna Vahyi, 17/8 l. Selanikliler, 1/6-10 ve 4/13-18; II. Selanikliler, 2; l. Korintiler, 15/24 vd. 51-54; Filipliler, 3/21.

4) Hıristiyanlık'ta Tanrı'nın iradesini ve Göklerin Krallığı'nı Mesih temsil eder, İslâmiyet'te ise Allah'ın iradesi tek bir şahısta, devlette veya bir kurumda değil, ümmette tecelli eder. Bu açıdan Allah'ın iradesini ümmet temsil eder. Ümmetin örfü icmadır.

5) Hıristiyanlık'ta Mesih beklentisinin pek de kuvvetli olmayan ahiret inancı veya başka bir deyişle "ölüm korkusu"yla da ilişkisi vardır.[14] Esasında ne Eski ne Yeni Ahit'te Kur'ân'daki kadar kuvvetli bir ahiret inancı yoktur. Bu, Yahudi ve Hıristiyan insanın gündelik hayatının aşkın/müteal ve öte boyutuyla olan ilişkisini belirler. Belki de Tanrı'ya, dine ve kutsala olan modern aldırışsızlık, ebedi hayatın esasını teşkil eden ödül (cennet) ve ceza (cehennem) ile belli belirsiz irtibatın zayıflığı sonucu bu derecelere ulaşmış bulunmaktadır.

Modern dünya fiilen materyalist hayat biçimlerinin ağır ve derin etkisi altına girdikçe dünya hayatına, güce, başarıya, bedensel zevklere ve zenginliğe tapar hâle geliyor, nefsinin istek ve tutkularının esiri olan insan ölmek istemiyor; Mesih'in gelişiyle ölümsüzlüğe ulaşabileceği beklentisi içinde yaşıyor. Son zamanlarda daha çok aktüel hâle gelen Armagedon savaşı ve "Tanrı'nın kıyamete zorlanması" inancının bununla belli bir ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür.[15]

Pekiyi, bu meseleyi nasıl anlamak gerekir?

İslâm ve Mesih-Mehdi Beklentisi

İslâm'ın bilgi edinme usulü açısından bakıldığında Kur'ân ve Sünnet, istinbat edilecek bilgi ve hükümlerin aslî iki kaynağıdır. Hz. İsa hakkında Kur'ân-ı Kerim'de geniş sayılabilecek bilgiler

---

14 Bkz. 3/21.

15 Bkz. Grace Hallsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, Çev. M. Acar – H. Özmen, Ankara, 2002.

(93 ayette) verilmektedir. Ancak mucizevi doğumu, annesi bakire ve temiz Meryem'in başından geçenler, kavmiyle olan ilişkisi ve ref'iyle ilgili bilgiler olduğu halde, bu Ulu'l-azm peygamberin bir daha dünyaya geri geleceği, ref'edildiği makamdan dünyaya nüzûl edeceği yolunda açık bilgiler yoktur. Hz. İsa'nın nüzûlüne kail olanların işaret ettiği dört ayet müteşabih sayılabilecek cinstendirler:

1) "*Beşikte de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır. Ve O salihlerdendir.*" (Al-i İmran, 3/46)

2) "*Kitap ehlinden, ölmeden önce ona inanmayacak kimse yoktur. Kıyâmet günü, o da onların aleyhine şahit olacaktır.*" (Nisâ, 4/159)

3) "*Selâm üzerimedir; doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak yeniden kaldırılacağım gün de.*" (Meryem, 19/33)

4) "*Şüphesiz o, kıyâmet-saati için bir ilimdir.*" (Zuhruf, 43/61).

Mesih'in gelişiyle ilgili Kütüb-i Sitte'de, Buhârî ve Müslim'de açık hadisler vardır.[16]

Mehdi'nin zuhuru veya gelişiyle ilgili de herhangi bir ayet yoktur. "H-d-y" kökünden türemiş 316 kelimenin geçtiği hiçbir ayette bu anlamda "Mehdi"den bahsedilmez. Böyle olmakla beraber konuyla ilgili rivayet edilen 100 civarında hadis mevcuttur ki, bunlardan yaklaşık 40 tanesinin 'sahih' olduğu söylenmektedir. Bu hadisler de Buhârî ve Müslim'de yer almamaktadır.[17] İbn Haldun, Mehdi inancını tarihsel ve toplumsal durumlara bağlamış, bu arada bu inanca mesnet teşkil eden haberlerin bir kritiğini yapmıştır.[18]

Edille-i Şer'iyye bakımından bu konuda bir "icma"dan söz

16 Buhârî, *Enbiya* 49; Müslim, *Fiten* 119.

17 Avni İlhan, *Mehdilik*, İst., 1993.

18 İbn Haldun, *Mukaddime*, ll, 179 vd.

edilemez. Belli başlı kelam âlimleri ve kelam mezhep otoriteleri –mesela Eş'arî ve Mâturîdî– bu konuyu eserlerine alıp mütalaasını yapmamışlardır. Ebû Hanife *el-Fıkhu'l-Ekber* adlı risalesine bu konuyu almamıştır. "Kıyas"a konu olacak bir mesele olmadığı zaten açıktır.

Mehdilik meselesi temel inanç esasları arasında olmayıp, fer'î bir meseledir. Nihayetinde referansını teşkil eden hadislerin her biri birer "haber-i ahad" olduğundan inanıp inanmama kişinin vicdani kanaatine ve ferdi temayülüne kalmış görünmektedir. Başka bir deyişle, Hz. İsa'nın nüzûlüne ve Mehdi'nin zuhuruna inanmayan bir Müslüman dinden çıkmış olmaz, bu konuda inancında herhangi bir bozukluk olduğu iddiası öne sürülmez.

Sünni telakkiye göre Mehdi'nin olağanüstü özellikleri yoktur, beşer üstü bir varlık değildir, kurtarıcı bir devlet başkanı formasyonuna sahip bir kişilik profili çizmektedir. Daha ilginç olanı kendi kendisinin farkında olmayabilir, yani Mehdi olduğunu dahi bilmeyebilir.

Sünni literatür Mehdi'nin "zuhuru"ndan çok "geliş"ine vurgu yapmaktadır. Bunun sebebi belki de Şiiler'de bedeniyle kaybolan Mehdi'nin yine aynı bedenle döneceğine ilişkin inançla arasına belli bir fark koyma düşüncesidir. Şu halde bedeniyle değil de, "manevi kişiliği"yle Mehdi'nin gelişine "zuhur" denecek olsa, bu, Sünni telakki açısından kabul edilebilir bir ifade olur. Bu esneklik, Bediüzzaman Said Nursi, Fethullah Gülen Hocaefendi ve başka bilginlerin, muşahhas gelişini inkâr etmemek veya imkânsız görmemekle beraber, Mehdi'yi gerçek bir kişilik olmaktan çok, bir "Şahs-ı manevî" olarak görmelerini sağlamıştır.

Sünni dünya açısından hüküm böyle olmakla beraber, Mehdilik inancı Şiiler açısından Usuluddine taalluk eden bir konudur ve her ne suretle olursa olsun Mehdi'nin zuhuruna

inanmak gerekir.[19] Mehdi bellidir, 12. İmam, yani 5 yaşında iken kayıplara (gaybubet) karışan Muhammed el-Askeri'dir; tekrar dirilip dünyaya gelecek veya 'zuhur' edecektir. Şia, Mehdi'nin zuhurunu temellendirmek için "Ric'at" görüşünü geliştirmiştir.[20] Bazı rivayetler zuhur zamanını h. 200-204 olarak göstermiş, ancak bu tarihlerde zuhur etmeyince buna bin sene eklenmiştir. el-Kindî cifr hesabıyla Mehdi'nin h. 698'de zuhur edeceğini iddia etmiştir.

"Mehdi" kelime anlamıyla doğru yola girmiş, hidayete ermiş kimse demektir. İsm-i mef'ul bir kelime olup mastarı doğru yolu bulmak, yol göstermek anlamlarına gelir. Fakat kelimenin iştikakı bizi yanıltmamalı; Mehdi sadece nazari olarak doğru yolu gösterecek bir zat değil, bunun yanında fiili olarak dünyanın düzenini kökten değiştirecek ve hak ve adalet üzere yeniden tesis edecektir. Dünya haksızlık ve zulümlerle dolduğunda, zayıfların acımasızca güçlüler tarafından ezildiğinde yeryüzünü adaletle doldurmak üzere gelecek olan bir kurtarıcıdır: "Dünyanın sona ermesine bir gün kalsa bile, Allah zulümle dolmuş dünyayı adaletle dolduracak Ehl-i Beyt'ten birini gönderecektir."[21]

Mehdi'nin Peygamber soyundan, yani Ehl-i Beyt'ten tertemiz, pak bir zat olması üzerine ittifak edilmiş bir husustur: "Mehdi bizden, Ehl-i Beyt'tendir. Allah onu bir gecede zafere erdirecektir. Mehdi Fatıma evladındandır."[22]

Bu kısa bilgileri böylece verdikten sonra, Mesih'in nüzûlü ile Mehdi'nin zuhuru arasındaki ilişkilerin mahiyetine bakabiliriz. Rivayetler ve nakledilen haberlerden açıkça anlaşılıyor ki, her

---

19 Abdulbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik*, İst, 1979, s. 528.

20 el-Kummi 'Şeyh Saduk', *Risaletu'l-İ'tikadati'l-İmamiyy,* çev. E. R. Fığlalı, Ankara, 1978, s. 66; Muhammed Rıza'l-Muzaffer, *Şia İnançları*, çev. A. Gölpınarlı, İst., 1978, s. 63.

21 Ahmed. b. Hanbel, *Müsned*, 2/117-118.

22 İbn Mâce, *Fiten* 34.

ikisinin yeryüzünde görünmesi eşzamanlı olacaktır, birbirleriyle karşılaşacak, hatta ortaklaşa hareket edeceklerdir. el-Berzenci'nin kaydına göre küçük bir bilginler grubu "İsa'dan başka Mehdi yoktur." demişlerse de, bu genel kabul görmemiştir.

Mesih veya İsa (aleyhisselâm), Din'in tebliğiyle kemale erdiği Son Peygamber'den önce gelen bir peygamber idi, Hıristiyanların iddia ettiği gibi herhangi bir ilahlık vasfı yoktur; bir daha yeryüzüne gelişi yine beşeri bir varlık olarak tahakkuk edecektir. Bazı rivayetlere göre yeryüzünde 40 gün kalacaktır. Haberlerin çizdiği genel çerçeve içinden bakıldığında, Hz. İsa bir daha dünyaya gelecek olursa –ki bunun nüzûl şeklinde olacağı belirtilmektedir– yine "bir peygamber" olarak mı geleceği, kendine has bir üslupla mı tebliğ yapacağı önemli bir konudur. Konuyla ilgili hadislerden, nüzûlü durumunda Hz. İsa'nın, görevinin Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ ettiği dinin, yani İslâmiyet'in hükümlerini ve mesajını teyit ve takviye etmekle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile Hz. İsa, yeni bir vahiy getirmeyecek, yeni bir Şeriat vaz'etmeyecek, hatta İnciller'de kendisine yapılan atıflarda işaret edildiği üzere kendisinden önceki Şeriat'ı "itmam etmeye geldim" bile demeyecektir. Çünkü zaten muharref olmayan bir Kitap ve hükümleri apaçık olan Münzel bir Şeriat vardır ki, bu Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şeriatıdır.

Haberlere bakıldığında Hz. İsa, İslâm'ın muhkem esaslarını teyit edecek, Mehdi'ye tabi olacak ve bu arada "Haç'ı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve malı bolca dağıtacaktır. Mal o kadar bol olacak veya dağıtılacaktır ki, onu kabul edecek kimse kalmayacaktır."[23]

Bu, hakikatte İslâmiyet'in hakimiyetinin tesisi demektir:

- *Haç*, teslis;

---

23 Buhârî, *Enbiya* 49, Müslim *İman*, 242; Ebû Dâvûd, *Melâhi* 14; Tirmizî, *Fiten* 54; İbn Mâce, *Fiten* 33.

- *Haç'ın kırılması*, teslisin tasfiye edilip tevhid'e inkılâbı;
- *domuz*, aslî şeriatın hükümlerinden inhiraf;
- *domuzun öldürülmesi*, haram yeme ve haram yiyiciliğin engellenip yürürlükten kaldırılması;
- *cizye*, Müslümanların hakimiyeti altında gayr-ı Müslimlerin zillet vergisi;
- *cizyenin kaldırılması*, Hıristiyanların Müslüman olması ve artık cizye veren zimmiler olmaktan çıkması demektir.
- *Malın bollaşması* ve *herkese ulaşması*, yeryüzünde gelir adaletsizliğinin sona ermesi, yoksulluğun kökünün kazınması ve herkesin insanca yaşayabileceği maddi imkânlara kavuşması anlamına gelir.

Bütün bunlar İslâm'ın, hakimiyet ve zaferini ilan etmesiyle mümkün olacaktır. Öyle ki Müslümanların emiri, İsa bin Meryem'e "Buyurun bize namaz kıldırın." diye teklifte bulunacak, Hz. İsa "Hayır siz birbirinizin emirisiniz. Bu, Yüce Allah'ın İslâm ümmetine ikramıdır." deyip kendisi onun arkasında namaza duracak, başka bir ifadeyle Hz. İsa, Mehdi'ye tâbi olacaktır.

İslâm kelamı ve Hıristiyan teolojisi açından bakıldığında, hadislerde haber verilen İsa'nın nüzûlünün Hıristiyanların beklediği Mesih'in gelişinden hayli farklı olduğu anlaşılmaktadır. Zira, müesses Hıristiyan inancına göre İsa, Tanrı'nın oğlu, Tanrı'nın kendisinde bedenlendiği kutsal varlık ve zaten vahyin kendisidir. Onun gelişi göklerin krallığının tesisini sağlayacaktır.

Mesih ve Mehdi Beklentisinin "Yeni Okuma Biçimi"

Gerek Hz. İsa'nın nüzûlünü gerekse Mehdi'nin zuhurunu İslâm nokta-i nazarından kabul etmeyenler ve bu konuda özel

çalışma yapanlar vardır.[24] Bu meselenin başka boyutudur. İbn Haldun da konuyla ilgili hadisleri ele alıp kritiğini yapmış ve söz konusu inancın tarihsel/toplumsal durumlarla olan ilişkisini açıklamaya çalışmıştır.

Fazlurrahman *"İslâm"* adlı kitabında "Mesih ve Mehdi inancının ahlâki zaaflara yol açtığını, beşerin itici gücünü köreltti̇ğini" söyler. Bunun ne kadar doğru olduğunu test etmek kolay değildir. Teorik olarak, Mesih-Mehdi beklentisi kitleleri ne zaman tahakkuk edeceği belli olmayan olağanüstü bir vak'aya bağlar ve bu pasif bir bekleyişe sebebiyet verir gibi görünür.

Fakat bu, bir ütopya bile olsa, her ütopya aynı zamanda mevcut olana karşı geliştirilmiş bir muhalefettir, bir gelecek tasarımıdır. O halde, bu beklentinin dini bakımdan sıhhat derecesinden hareketle bütünüyle etkisini ortadan kaldırmak mümkün değilse, işaret ettiği fonksiyonların ve misyonun aktif yorumu ve tefsiri sayesinde kitleler ataletten kurtarılıp harekete geçirilemez mi? Bu, önemli bir sorudur ve geçen yüzyılda Bediüzzaman Said Nursi bu sorunun cevabını aramıştır.

Üstad, Mehdi'nin görevini şöyle anlatır: İmanı kurtarmak, hilâfet-i Muhammediye (a.s.m.) ünvanıyla şeâir-i İslâmiyeyi ihyâ etmek ve ahkâm-ı Kur'âniyenin ve şeriat-ı Muhammediyenin (a.s.m.) inkılâbât-ı zamaniye ile bir derece değişikliğe uğramış kanunlarını tadil ve tashih etmek ..."[25]

Üstad, fen ve felsefenin saldırıları ve maddeci (materyalist) hastalıkların insanlara nüfuz etmesiyle imanın tehlikeye girdiğini; bu çerçevedeki felsefe akımlarına ve materyalizme cevap verilmesi gerektiğini söyler. Bunu da Mehdi'nin görevlerinden ilki olarak sayar. İkinci görev dinin şiarlarını diriltmek, yeni ve asli bir bilinç kazandırmak. Üçüncüsü de ahkâmın işlerlik kazanmasına para-

---

24 Bkz. Avni İlhan, *Mehdilik.*

25 *Şualar*, 14. Şua.

lel olarak Müslümanların birliğini tesis etmek.[26] Onun nazarında "Ümmetin beklediği, âhir zamanda gelecek zatın üç vazifesinden en mühimi ve en büyüğü ve en kıymetdarı olan iman-ı tahkikiyi neşr ve ehl-i imanı dalaletten kurtarmak"tır.[27] En önemlisi veya başlangıç noktası imanın kurtarılmasını hedef alan inanç ve tefekkür hamlesidir; ikincisi sayısal bir güç ve maddi kuvveti gerektirir; sonuncusu ise bunlara bağlı olarak bir süreç işidir.

Gerek Üstad Said Nursî gerek Fethullah Gülen Hocaefendi, Mesih veya Mehdi'nin bedensel olarak gelişlerini imkânsız görmemektedirler. Allah murad ederse, öte dünyanın en ücra köşesinden alıp dünyaya getirir. Fakat genel kanaatleri bu her iki zatın gelişlerinin fiziki ve fizyolojik olmaktan çok, bir fonksiyon ve görev çerçevesinde tahakkuk edeceği yönündedir. Başka bir ifadeyle Mesih de Mehdi de birer şahs-ı manevî hükmündedirler.

Bu durumda "Hz. Mesih'in nüzûlü, Mesihiyyet şeklinde değil Mehdilik ve Muhammedilik şeklinde olacaktır, denebilir. Böyle bir gerçeğin tahakkuk keyfiyeti ne şekilde olursa olsun, bence mühim olan, her Müslümanın, Kur'ân'ın ruh ve mânâsını ârızasız temsil edip, her zaman bu "menhelü'l-azbi'l-mevrûd"un (tatlı su kaynağı) başında durup o temiz, o pak, o nezih kaynaktan yararlanıp başkalarını da yararlandırmasıdır. Bir diğer önemli husus da, bütün bunları belli şahıslara bağlama yerine, konuyu bir şahs-ı mânevî konusu olarak değerlendirmektir."

Hz. İsa'nın nüzûlü, kendi başına hareket etmesi anlamına gelmiyor, aksine Mehdi'ye tâbi olmasına sebep oluyor. Fethullah Gülen Hocaefendi, bunun "Hıristiyanlığın İslâm'a tâbi olması" şeklinde anlaşılabileceğini söylüyor: "Hıristiyanlığın iktidâsı, tamamen İslâmiyet'e dehalet şeklinde olabileceği gibi, içinde bulundukları karışık, bulanık ve kaoslu bir ortamdan sıyrılıp, ıstıfâ

26 Daha geniş ilgi için bkz. *Emirdağ Lahikası*, 259; *Şualar*, 456.
27 *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, s. 9.

(saflaşıp) edip tekrar Hz. Mesih çizgisine gelmeleri şeklinde de olabileceği akıldan uzak değildir. O halde onlar, ihtimal tam mânâsıyla Şeriat-ı İslâmiye'yi benimsemeyecekler ama, başları sıkıştığı an Müslümanların vesâyetini kabul edecek ya da günümüzde bazı bölgelerde olduğu gibi, gelip toplu halde Müslümanlığa gireceklerdir."[28] Hocaefendi'ye göre Mehdi beklentisi, iman ehlinde manevi kuvveti takviye eder, yeni kümelenmelere vesile teşkil eder. İsrailoğullarını tarih boyunca bir arada ve belli bir dinamizm içinde tutan bu beklenti değil midir? Böyle olmakla beraber, "Hz. Mesih'in ne zaman gökten ineceğini beklemek bizim işimiz değildir." demektedir.

Şimdi Fazlurrahman'ın sorusuna gelmiş bulunuyoruz: Hocaefendi, Mesih ve Mehdi'nin birer şahs-ı manevi olabileceklerini, bunların da bir cemaatte temsil edilmelerinin mümkün olduğunu belirttikten sonra şuna vurgu yapmaktadır: "Hz. Mesih ister şahıs ister şahs-ı manevi olarak algılansın, onun yeryüzüne inmesi öncesinde, bize düşen vazifeler vardır. Bu cümleden olarak, ortamın onun temsil ettiği ruh ve manaya hazır hâle getirilmesi; Mehdiyet, mesihiyet soluyan insanların yetiştirilmesi, dünya-ukba dengelerinin yeniden yerlerine oturtulması sayılabilir. Bunun gerçekleşmesi için de İslâm'ın tebliğ ve temsilinin çok iyi yapılması gerektiği kanaatindeyim."

Bu, aslında 19. yüzyıldan beri başlayan bütün ihya, tecdid ve ıslahat hareketlerinin gelip dayandığı noktadır. Bunun Mesih ve Mehdi beklentisiyle ilişkilendirilmesi, belli bir dinamizm, iman ve hareket kabiliyetinin ortaya çıkmasını sağlama amacında olan bir tefsir, bir tevil, zamana uygun bir "okuma biçimi"dir. Yine de her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

---

28 *Prizma*, IV, 194.

EHL-İ SÜNNET İNANCINA GÖRE MEHDİLİK MESELESİ

Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak
John Carroll Üniversitesi

Mehdi, İslâm dünyasının Şiisiyle Sünnîsîyle yıllardır yolunu gözlediği esatiri şahsiyet. Gelmesi muhakkak ama zamanı ve kimliği rivayetlerin ve yorumların bulanıklığına maruz. Şeytanın hâkimiyet kurduğu veya kurduğunu sandığı bir anda gelecek, bizleri illüzyonların mahkûmu ve mağduru olmaktan kurtaracak.

Hz. Peygamber, asırların geçmesiyle küfrün yeniden boy atacağını, şeytanın üsler kurup hâkimiyetini tesis edeceğini görmüş, Cenâb-ı Hakk'ın ümmet-i merhumeye rahmeti olmak üzere, kuvvet-i kudsiye sahibi bir Zâtı, İlâhî imdat olarak göndereceğini müjdelemiştir. Gelmesi beklenen zat, gelecektir, ama bize düşen de ona yardım etmek, geldiği zaman kurulmuş müesseseler bulmasını temin etmektir.

Yazımız, bu konuları âyet ve hadis destekli ve sosyolojik gerçeklere atıf yaparak ele alıyor, Mehdi'nin kimliği, soyu, şekli ve zamanı, nerede ve nasıl ortaya çıkacağı gibi çetrefil konuları bir makale sınırları içinde takdim ediyor.

Saygıyla arz ediyoruz.

Giriş

Meşhur Müslüman tarihçi ve sosyolog İbn Haldun, "Geleceği merak etme, insan fıtratının özelliklerindendir." der. Dünyanın ne kadar ömrü kaldığını merak edip, öğrenmeye çalışmanın insan tabiatının gereği olduğunu savunur.[1] İnsanlar zor ve sıkıntılı dönemlerde sürekli bir "kurtarıcı" arayışı içine girmişlerdir. Bazen meçhul bir şahıs, bazen bir lider, bazen de bir bilgin kurtarıcı olarak benimsenmiştir. Bu sayede insanlar sıkıntılarını biraz olsun atlatmış, bir derece teselli bulmuşlardır.

Bir "kurtarıcı"yı bekleme inancı, yalnız Yahudi ve Hıristiyanlarda değil, hemen hemen bütün dinlerde ve kültürlerde mevcut olup, insanlığın müşterek bir inancı, ümidi ve kurtuluş idealidir. Habeşistan Hıristiyanları, kralları olan Theodor'un âhir zaman mehdisi gibi döneceğine inanıyorlardı. Moğollar Cengiz Han'ın dokuz asır sonra dünyaya tekrar gelip milletini Çin'in boyunduruğundan kurtarmayı vaadettiğini ileri sürerlerdi. Eski Çin ve Eski İran kültürlerinde de "kurtarıcı" inancı vardır.[2] Yine Hıristiyanların beklediği Kurtarıcı Do-sitheos, bir nevi mehdileridir.[3]

İslâm kaynaklarında da "kurtarıcı" mefhumu vardır. Farklı isimlerle dikkatimizi çeker. En büyük özelliği, toplumu zulümden kurtarıp, adaleti tesis etmek olan bu şahsiyet, "Hz. İsa", "İmam",[4] "Müceddid",[5] "Hadis",[6] "Halife",[7] "Mehdi",[8] "Süfyanî",[9]

1 İbn Haldun, *el-Mukaddime*, (nşr. Abdulvahit Vafi), II, 821. Kahire, 1981.
2 Goldziher, *el-Akidetu ve'ş-Şeria*. (trc. Muhammed Yusuf Musa v.diğ), s. 215, Kahire, 1366/1946.
3 S. Uludağ, *İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadı Mezhepler*, s. 434, İstanbul, 1992.
4 Buhârî, *Enbiya*, 49.
5 Ebû Dâvûd, *Melahim*, 1.
6 Müslim, *Fiten*, 67-9.
7 Müslim, *Fiten*, 67-9.
8 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, 7, nr. 4285-86.
9 el-Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 520.

"Kahtanî" gibi rolleri aynı, şahsiyetleri farklı olan isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Yalnız rivayetlerde geçtiği üzere Süfyanî tahribatçı ve şer karakterli olarak görülmekte, onun dışındakiler, hayır ve fazileti yerleştirmek, kötülüğü ortadan kaldırmak makamında zikredilegelmiştir. Hatta Süfyanî'nin de Emevîler döneminde bir kurtarıcı rolünde çıkacağının beklendiğini görüyoruz. İnanışa göre Şiilerin mehdisi ile Emevîlerin Süfyanîsi âhir zamanda çarpışacaklardır.[10] Hatta beklenen Süfyanî ile ilgili olarak Halid b. Yezid'in hadis uydurduğu ve kendisine işaretler çıkardığı belirtilmektedir.[11]

Bütün bu mefhumların ortak yanı, âhir zamanda bir ıslahat hareketinin rehberliğini yapacak manevî güce sahip bir şahsiyetin ortaya çıkacağıdır. Biz burada şahsiyetleri farklı, fakat fonksiyonları aynı olan bu isimlerden Mehdi meselesi üzerinde durmaya çalışacak, meselenin Ehl-i Sünnet inancındaki yerini tespite çalışacağız.

Etimoloji

Sözlük mânâsı itibariyle mehdi, doğru yola, hidayete erişmiş kimsedir. "Allah'ın kendisini hakka ulaştırdığı kişiye Mehdi denir."[12] Bu itibarla doğru yolda bulunan her müslümana Mehdi denilebilir. Ancak kelimenin başına "el" takısı gelirse, özel bir unvan olur. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) âhir zamanda geleceğini haber verdiği şahsiyet için kullanılır. Bu zât, zulüm ve haksızlıkların alıp yürüdüğü bir zamanda gelip, yeryüzünü adaletle dolduracak bir şahsiyettir. "Mehdi" ismiyle anılan bu şahsiyeti Resûlullah müjdelemiştir. Çoğul sîğası olan "Mehdiyyûn" (Mehdiler) ise, dört halife

10 Sa'd Muhammed Hasan, *el-Mehdiyyetu fi'l-İslâm Münzü Akdemi'l-üsûri Hatta'l-Yevm*, s. 176-7, Kahire, 1953/1373.

11 Sa'd Muhammed Hasan, *el-Mehdiyyetu fi'l-İslâm*, s. 177-9.

12 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, h-d-y mad.; Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri* (çev. Yusuf Karaca), s, 46-7, İstanbul, 1990.

ve onların yolunda gidenler için kullanılmıştır.[13] Âhir zamanda gelecek zâtın “Mehdi” ismiyle anılmasının sebebi Hz. Ali’den rivayet edilen hadis olabilir. Buna göre Cenâb-ı Hak, Mehdi’yi bir gecede kâmil mânâda hidayete ulaştırır.[14] Mehdi’nin irşadı vehbî olacaktır. O, Allah’ın hususî inayetiyle yetişecektir.[15]

Bazı yorumcuların bu kelimenin yanlış kullanıldığını nazara vererek, aslının ism-i fail sîğası olarak ‘mühdî” (yol gösteren, hidayete ulaştıran” olduğunu söylemelerinin aslî bir kaynağı yoktur.[16]

Hanbelî âlimi es-Sefarinî, Mehdi’ye bu ismin verilmesini sübjektif bir mütalâa ile açıklamıştır: Ona göre Mehdi gizli bir hususa irşad olunmuştur. Şam dağlarından bir dağa sığınmıştır. Zamanı gelince oradan gerçek Tevrat ve İncil’in sifirlerini ortaya çıkaracak, bunlarla Yahudi ve Hıristiyanları susturacak, onun vasıtasıyla Hıristiyanlardan bir cemaat müslüman olacaktır.[17]

I. Mehdi Kavramının Tarihî Seyri

Ahmed Emin’e göre Mehdilik fikrinin ortaya çıkışının sosyal, siyasî ve dinî sebepleri vardır. Şöyle diyor: “Bence kaynağı

13 İbn Manzur, *a.g.e.*, h-d-y.

14 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1. 84.

15 Abdullah Haccac, *Alâmâtu’l-Kıyameti’I-Kübra*, s. 73, Kahire, 1986.

16 bkz. D.B. Macdonald, *“Mehdi”*, İA. VII, 474, İstanbul, 1993; Goldziher’in “Mehdi” sözünün zamanımızda “mühtedi”, yani, başka bir dinden İslâm’a girmiş şahıslar hakkında kullandığını bildirmesi ve buna delil olarak da aslında Kıptî iken, sonradan İslam’ı kabul eden ve isimleri Mehdi olan biri 1812-1815, diğeri de 1870-1890 seneleri arasında Ezher şeyhliği yapmış iki zatı göstermesi bir yakıştırmadır. Zira Mısır’da Mehdi ismini taşıyan ve aslında müslüman olan ve Ezher’in muhtelif bölümlerinde yer alan birçok kıymetli zevat bulunmaktadır. Ezher şeyhleri ve İsimleri hakkında bk. *el-Ezher Tarihuhu ve Tatavvuruh*, s. 161-5, Kahire, 1403-1983.

17 es-Sefarinî, *Levamiu’l-Envar*, II, 72. Kahire. 1323; Sıddık Hasan Han, *el-İzaa*, s. 147, 1407/1986.

Şiiliktir. İlk olarak ortaya çıkaran onlardır. Hilafet ellerinden çıkıp, Hz. Muaviye'ye intikal edince, ümitsizliğe düştüler, ileri görüşlü liderleri, hâkimiyetlerine Mehdi vasıtasıyla tekrar kavuşacaklarını müjdelemişlerdir."[18]

Tarihte Hz. İbrahim'e (aleyhisselâm), Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem), dört halifeye, Hz. Hüseyin'e, Süleyman b. Abdülmelik'e, Hişam b. Abdülmelik'e ve bazı Abbasî halifelerine de Mehdi denilmiştir. Bilhassa Hz. Ali'ye hem 'Hadi" hem "Mehdi" denilmiştir.[19] Hz. Ömer b. Abdülaziz'e Mehdi diyenler, bazı hadisleri de ona hamletmişlerdir.[20]

Macdonald, bunun şeref unvanından fazla bir mânâ taşıdığını, zira onun müceddidliğinin herkes tarafından benimsendiğini belirtiyor.[21] Hatta dört halifeye bizzat Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Mehdiler" tabirini kullanmıştır: "Sizi benim sünnetime sarılmaya, raşid ve Mehdi halifelerimin yolunda gitmeye teşvik ederim." buyurmuştur.[22] Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat halifeleri için kullanması, bu tabirin yalnız ve yalnız âhir zamanda gelecek bir şahsa münhasır olmadığını bize göstermektedir.

Ancak "beklenen Mehdi" mefhumu bizzat hadislerde gelmiş olmalıdır ki birçok kimse kendisinin o olduğunu ileri sürmüştür. Aslında Mehdilik fikrinin ilk istismar edilme hâdisesi Hz. Ali'nin azatlı kölesi Keysan tarafından çıkarılmıştır. Hz. Ali'nin küçük oğlu Muhammed b. Hanefıyye'nin ölmediğini,

---

18 Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm,* III, 241, Beyrut, ts.

19 Ahmed Emin *Duha'l-İslâm,* III, 236, *el-Mehdi ve'I-Mehdeviyye*, s. 39, Kahire, 1953; Goldziher, *el-Akide ve'ş-Şeria*, s. 342; İbdu'1-Esir, *Üsdü'I-Ğabe,* IV, 3, Kahire, ts.

20 Nuaym b. el-Hammad, *Kitabu'l-Fiten*, vr. 53 a. Süleymaniye Atıf Efendi ktp. no: 602.

21 D.B. Macdonald, "*Mehdi*", İA, VII, 475.

22 Tirmizî, İlim 16; İbn Macc, *Mukaddime*, 6; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 5.

günün birinde çıkacağını ve adaleti tesis etmek üzere Cebel-i Rıdvan'da gizlendiğini iddia etmiştir. Muhtar es-Sakafî bu fikri kendisine menfaat sağlamak amacıyla sömürmüştür. Hâlbuki Muhammed b. Hanefiyye, h. 81'de Medine'de ölmüş ve cenaze namazını da o zamanın Medine valisi Hz. Osman'ın oğlu Eban kıldırmıştır.[23] Hicri 128'de Haris b. Şureyc kendisinin beklenen Mehdi olduğunu söylemiştir. Fakat kimseye kabul ettiremediği için başarılı olamamıştır. "Haris isminde bir kurtarıcı çıkacaktır." şeklinde hadis bile uydurduğu kaydedilmektedir.[24] Yine Hicri 132. senesinde Yezid'in torunu Ebû Muhammed, kendisinin beklenen ve vaadedilen Mehdi olduğunu ilan ederek, Abbasilere karşı isyan etmiştir.[25] Haccac-ı Zalim'e karşı mücadele veren ve sonunda şehit düşen Abdullah b. Zübeyr'in Mehdi olduğu iddia edilmiştir, bu mânâda hadis uydurulmuştur.[26] Hatta İslâm tarihinde Zenci ayaklanması olarak bilinen ve Bağdat'ı tarumar eden isyanın başını çeken Ali isminde bir İranlı kendisini Mehdi ilan etmiştir. Bunlar Muhtar es-Sakafî'ye bağlı kişilerdi.[27]

Yine Halife Mansur, Mehdi hadislerinin fazla intişarı sebebiyle olmalıdır ki oğluna Mehdi ismini vermiştir. Onun özelliklerine uyacak şekilde tarifler yapılmış, "Mehdi bizdendir, fakat annesi dışımızdandır." gibi hadisler uydurulmuştur.[28]

Şia'ya rekabet duygusu ve Kufe muhitinin, içinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve Mecusilik gibi fikirleri barındırması Mehdilik düşüncesinin değişik şekillerde görülmesine sebebiyet vermiştir.[29]

---

23 Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, III, 237; Uludağ, *İslâm'da İnanç Konulan*, s. 435.

24 Sa'd Muhammed Hasan, *a.g.e.*, s. 183-4.

25 Bk. Süleyman Uludağ, *İslâm'da İnanç Konuları*, s. 435.

26 Avni İlhan, *Mehdilik*, s. 127-9, İstanbul, 1993.

27 Ahmed Emin, *el-Mehdi*, s. 42, Kahire. 1951.

28 Ahmed Emin, *Duha'l-îslâm*, m, 241.

29 Bkz. Ahmed Emin, *a.g.e.*, III, 236, 242; Muhsin Abdulhamid, *İslâm'a Yönelen*

Kufe muhitinde gelişen Mehdilik düşüncesinde Hıristiyanlığın Mesih ile ilgili fikirlerinin bir tesiri söz konusudur. Bu açıdan Philippe Hitti ve Margoliouth'un görüşlerine[30] bakılabilir. Yoksa İslâm'daki kurtarıcı fikrini tamamen Hıristiyan kültürüne bağlamayı kabul etmek mümkün değildir.

Kimi makam ve şöhret duygusuyla, kimi menfaat sebebiyle, kimisi de millî bir heyecan saikiyle bazı insanlar Mehdilik iddiasında bulunmuşlardır. Ne yazık ki bir kısmı İslâm cemiyetinde huzursuzluklara sebebiyet vermiştir.

Hindistan Mehdisi Seyyid Muhammed (910/1504), Mağrib Mehdisi Abdullah b. Tûmert (524/1103), Hindistan'da çıkan ve İngilizlerin destekçisi olan Gulam Ahmed Kadıyanî, İngiliz işgal kuvvetlerine karşı çarpışan ve onları mağlup eden Sudan Mehdisi Muhammed Ahmed (1303/1885), 1895'te yaptığı hac ibadetinden döndükten sonra ortaya çıkıp İngiliz ve İtalyanlara karşı çarpışan Somali Mehdisi Muhammed b. Abdillah Hasan (1339/1920), Amerikalı Zenci Müslümanların lideri Elijah Muhammed ortaya çıkıp etrafında kitleleri toplayabilen Mehdilik hareketinin bazı mümessilleridir.[31] Hz. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan gelen es-Seyyid Muhammed es-Sünûsî (v.1320) de Mehdi olduğuna inanılan şahsiyetlerdendir. Yine tarihte Mısır'da Fatımî, Kuzey Afrika'da Muvahhidun devletleri Mehdilik fikri üzerine kurulmuştur.[32]

Hakikaten Mehdilik inancını suiistimal eden ve İslâm ümmetinin vahdetini bozan Mehdiler (!) olmuştur. Kendilerini Mehdi ilan ederek şarlatanlık yapanlar ile kendi hallerinde ibadet ve takva üzere hareket eden ve böyle bir iddiası olmayan mübarek

---

Yıkıcı Hareketler, s. 49.

30 Bkz. Margoliouth. "*Mehdi*", ERE VTII, 337, New York, 1925; E. Ruhi Fığlalı. "*Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine*" AÜÎF dergisi, c. 25, sn. 1981, s. 196.

31 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sa'd Muhammed Hasan, *el-Mehdiyyetu fi'l-İslâm* s. 81-273; Ahmed Emin, *el-Mehdi*, s. 63, 72 78-9, 80, 82, 84.

32 Ahmed Emin, *el-Mehdi*, s. 29-37.

zâtları ayırmak lazımdır. İkinciler, müritleri tarafından, aşırı hüsnüzandan dolayı, kendilerine Mehdi denilmişse de onlar umumiyetle kabul etmemiştir. Birincisinde şarlatanlık vardır, ikincisinde iddia bile yoktur. O bakımdan Mehdi meselesine hücum edenler bu ayırımı yapmalıdır. Şarlatanlar İslâm dünyasında fitne ve tefrika meydana getirmişlerdir. Batılı müsteşrikler, Mehdilik iddiasında bulunan bazı şahsiyetlerin eserlerini yayına hazırlamışlardır. Meselâ İbn Tûmert'in eserlerini büyük çaba ile Luciani ve Goldziher yayımlamıştır.[33]

Mehdi olarak tanınan bazı şahsiyetlerin kendi insanlarına ve ülkelerine faydaları da olduğu bir gerçektir. Meselâ Sudan ve Somali gibi Afrika ülkelerindeki Mehdilik hareketlerinin, sömürgeci güçlere karşı büyük gayretler sarfederek vatanlarını düşmanların işgalinden kurtardıklarını görmekteyiz. Bu yüzden müspet hizmetleri görülmüştür. Buna karşılık Kadiyanîlik hareketi ise, aksine Hind Müslümanlarını İngiliz sömürgeciliğine karşı tam anlamıyla pasif hâle getirme gayreti içine girmiştir. Dolayısıyla genelleme yapmaktan kaçınmak gerekir.

II. Ehl-i Sünnette Mehdi İnancı

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi biz bu çalışmamızda Şia'daki Mehdi inancı üzerinde durmayacağız. Zira Şiilerin beklediği Mehdi müstakil bir çalışmayı gerektirecek kadar geniş muhtevalıdır. Bu yazıda meseleyi, Ehl-i Sünnetin temel iki kaynağı olan Kur'ân ve Hadis açısından incelemeye çalışacağız.

A. Kur'ân-ı Kerim'de Mehdi Meselesi

Âhir zamanda beklenen bir şahsiyetin unvanı olarak "Mehdi" meselesi Kur'ân'da geçmemektedir. Ancak birçok ıslahatçıdan

---

33 Sa'd Muhammed Hasan, *a.g.e.*, s. 195.

bahsedilmektedir. Başka bir ifadeyle, sembolize ettiği düşünce itibariyle Kur'ân'da geçmediğini söylemek mümkün değildir. İnsanları fitnelerden kurtaran, karanlık dönemlerde nur götüren şahıslar ve gruplar mevzubahis edilmiştir.[34] H-D-Y kökünden birçok kelime geçtiği halde, aynı kökten olan "Mehdi" kelimesi değil de[35] anlam itibariyle aynı olan "Mühtedi" kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de üç yerde geçmektedir: "Allah'ın kendisine hidayet ettiği kimse mühtedî (hidayete ermiş)dir."[36]

Mehdinin mefhum olarak Kur'ân'da zikredildiğini savunan bir kısım muasır yazarlar "Her milletin bir hâdisi (yol göstereni) vardır"[37] mealindeki âyeti delil getirmektedirler. Diğer bir delil ise misak âyetidir: "Hani Allah Peygamberlerden 'Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz diye söz almış, 'Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?' dediğinde 'Kabul ettik.' cevabını vermişler. Bunun üzerine Allah: 'O halde şahit olun, Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim.' demişti. Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir." Muasır bazı âlimlere göre âyet Mehdi'ye işaret etmektedir.[38] Şia ise "O kıyamete bir alâmettir."[39] âyetinin İsa'ya değil, Mehdi'ye işaret ettiğini söylemişlerdir.[40]

---

34 Bkz. el-Kehf, 18.

35 Bu kelimeler için bkz. M.F. Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, s. 731-6.

36 el-A'raf, 7/178; el-İsra, 17/97; el-Kehf, 18/17.

37 er-Ra'd, 13/7.

38 İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercemesi ve Şerhi*, XIV, 278, Ankara, 1992.

39 ez-Zuhruf, 43/61.

40 Mehdi'ye işaret eden diğer âyetler için bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine" AÜİFD, c. 25, sn. 1981, s. 201, Avni İlhan, *Mehdilik*, s. 62, İst. 1993.

B. Hadislerde Mehdi Meselesi

1. Varlığı

Mehdi hakkındaki rivayetler bir değil, birçok şahsı gösterir mahiyettedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Ömer b. Abdülaziz gibi zatlara, bir kısım hadislerin işaretinden hareketle, Mehdi denilmiştir. Hadislerde Mehdinin sayıca çokluğundan bahsedilmez, ancak her asırda bir müceddidin gelmesinden söz edilir. Mehdi ile ilgili tabirler mücerred mefhumlar olduğundan, o mefhumlara layık her asırda pek çok manevî şahsiyetler çıkabilir.[41] Bu mânâda İsâ b. Meryem'in de bir çeşit Mehdi olabileceği ifade edilmiştir.[42] Çok Mehdiler olsa da onlar gerçek Mehdi'den ayrıdırlar. Beklenen Mehdi, bütün Mehdilerin imamı ve sonuncusu kabul edilir.[43]

Mehdi hakkındaki hadislere gelince: Kütüb-i Sitte'den Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce gibi hadis mecmualarında Mehdi sarihan zikredilmektedir. Yemenli meşhur âlim eş-Şevkanî, Mehdi hakkındaki hadislerin sayısının elliyi bulduğunu söyler. Bunları sahih, hasen ve zayıf şeklinde üç kısma ayırır. Ona göre bunların toplamı mütevatir derecesindedir. Sıddık Hasan Han ise bu konuda zayıf hadisler de dâhil olmak üzere 33 hadis zikreder.[44]

---

41 Bkz. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, XIV, 266.

42 İbn Kesir, *Alâmâtu'l-Kıyâme*, (nşr. Abdullatif Aşur), s. 33, Kahire, 1980.

43 es-Sefârinî, *Levami*, II, 85; krş. S.H. Han, *el-İzaa*, s. 143; Mehdi'nin yardımcılarından da bahsedilir. Meselâ İbn Mes'ud'a nisbet edilen bir sözde, Mehdi'ye hazırlık yapan yedi kişiden bahsedilir. Fitneler zamanında Allah yedi kişiyi ortaya çıkarır. Bu âlimler muhtelif bölgelerden gelip Mekke'de toplanırlar. Bunlar Mehdi için hazırlık yaparlar. Allah bunlar sayesinde Mehdi'nin muhabbetini insanların kalplerine atar. Gündüz aslanlar gibi gece rubhan gibi bir kavimle yola çıkar. (Reşid er-Raşid, *Tenviru'r-Rical*, s. 21, Haleb, 1389).

44 Sıddık Hasan Han, *el-İzaa Lima Kane ve ma Yekûnu Beyne Yedeyis-Saa*, s, 114, Kahire, ts. (eş-Şevkânî, *et-Tavdih fima Tevatere fi Zuhuri'l-Mehdi ve'd-Deccal ve'1-Mesih*'ten naklen)

Buhârî ve Müslim'de sarih olarak geçmemekle birlikte "İmam" "Halife" ve "Kahtanî" tabirleriyle âhir zamandaki bir "kurtarıcı"dan söz edilmektedir. Bu kurtarıcı Buhârî'de "İmam" tabiriyle ifade edilmiştir. "İmamınız sizden olduğu halde İbn Meryem nazil olduğu zaman hâliniz nasıl olur?"[45] mealindeki hadisi şerh eden İbn Hacer el-Askalanî, son dönem âlimlerinden el-Keşmirî ve Abdullah Haccac gibi zatlar bu hadisten zikredilen "İmam"dan maksadın Mehdi olduğunu ifade etmişlerdir.[46] Hatta İbn Hacer, Hz. İsa'nın âhir zamanda bu ümmetten bir adamın arkasında namaz kılmasının, Mehdinin zuhurundan bahseden sahih görüşlere delil teşkil ettiğini söylemektedir. Yorumun devamında İmam-ı Şafiî'den, Mehdi'nin bu ümmetten olduğu, Hz. İsa'nın onun arkasında namaz kılacağı hakkındaki haberlerin mütevatir olduğu hususunda bir nakil yapmaktadır.[47] Meşhur kelâmcı Sa'duddin et-Teftazanî de "İmam" tabirinden Mehdi'yi anlıyor.[48] Yine Buhârî ve Müslim'de Kahtânî denilen bir zattan bahsedilmektedir. Rivayetlere göre "İnsanları asasıyla toplayan Kahtanî çıkmadıkça kıyamet kopmayacaktır."[49] Müslim'de geçen hadiste ise âhir zamandaki bir bolluk ve refah dönemine işaret edilmekte ve saymaksızın mal dağıtan "halife"den bahsedilmektedir.[50] Bazıları, Hz. Ömer b. Abdülaziz dönemindeki bolluğa bakarak bu hadisi ona tevil etmişlerdir. Ancak "ümmetimin ahirinde" tabiri bu bolluğun ümmetin sonunda da olacağını göstermektedir. Bu üç hadisin adı ne olursa olsun âhir zamandaki ıslahatçılardan bah-

45 Buhârî, *Enbiya*, 49; Müslim, *İman*, 244-246.

46 Bkz. îbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bari*, VI, 570, Riyad, 1389/ 1969; el-Keşmirî, *et-Tasrih*, (nşr. Abdulfettah Ebû Gudde) s. 97-8. Haleb, 1385/1965; Abdullah Haccac, *Alamatu'l-Kıyameti'l-Kübra*, s, 79, Kahire, 1407/1986.

47 el-Askalanî, a.y.

48 et-Teftazani, *Şerhu'l-Makasıd*, (nşr. Abdurrahman Umeyre), V, 314, Beyrut. 1989.

49 Müslim, *Fiten*, 67-9.

50 Müslim, *Fiten*, 67-9.

settiğinde şüphe yoktur. Bunun dışında Mehdi ile ilgili hadisler ise Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi hadis kaynaklarında geçmektedir. Mehdi meselesine çok ehemmiyet verdiği anlaşılan Ebû Dâvûd, Sünen'inde bu konuya ayrı bir kitap tahsis etmiştir.[51]

Ümmü Seleme'nin rivayetine göre Hz. Peygamber "Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evlatlarındandır" buyurmuştur.[52]

Ebû Dâvûd'un kaydettiği başka bir rivayete göre "Dünyanın tek günlük bir ömrü bile kalmış olsa, Allah o günü uzatıp benden bir kimseyi o günde gönderecek." diğer bir rivayette "... Ehl-i beytimden birini ki, o zâtın ismi benim ismime uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zât yeryüzünü, eskiden cevr ve zulümle dolmasının aksine, adalet ve hakkaniyetle doldurur."[53] buyurulmuştur.

Diğer bir rivayette Mehdi'nin soyuna, şekline ve icraatına şöyle işaret edilmektedir: "Mehdi bizdendir. Alnı açık, burnu incedir. Zulümle dolmuş yeryüzünü adaletle dolduracaktır."[54]

Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre Allah Mehdi'ye kısa bir süre içinde, hatta bir gecede bilgi ve anlayış nasib edecek, onu irşad edecektir. Rivayete göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Mehdi bizdendir, Allah onu bir gecede irşad eder."[55]

Rivayet edildiğine göre bir gün Hz. Ali, oğlu Hasan'a baktı ve "Bu oğlum, Resûlullah'ın tesmiye buyurduğu üzere seyyiddir. Bunun neslinden Peygamberimiz'in adını taşıyan biri

51 Bk. 4/86, 30 no'lu kitap *D. el-Fikr*, Thk: Sıdkı Cemil el-Attar.

52 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, 1.

53 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, 1, Tirmizî *Fiten*, 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 99.

54 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, I, bkz. Sıddık Hasan Han, *el-İzaa*, s. 139.

55 İbn Hanbel, *Müsned*, I, 84. Meşhur hadisçi el-Elbanî, Mehdi hakkındaki hadislerin sahih olduğunu söylemektedir, (bkz. *Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha*, 336, m, 38-13. 2371 nolu hadis, Kuveyt, 1400/ 1979.)

çıkacak. Ahlâkı yönüyle Resûlullah'a benzeyecek, şekli itibariyle ona benzemeyecektir." dedi ve sonra da yeryüzünü adaletle dolduracağına dair meseleyi anlattı.[56] Kütüb-i Sitte'den bazı kaynaklarda yer alan bu hadisler ümmetçe kabul görmüştür. Senetlerine hadisi mevzu kılacak bir itiraz vâki değildir. Buna karşılık bazı zayıf rivayetler de tespit edilmiştir. Bir kısım rivayetlere yalancı ravilerin karıştığı hadis tahlilcileri tarafından ortaya konmuştur. Meselâ Hz. Hüseyin'den rivayet edilen bir hadiste Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Fatıma'ya: "Sana müjde Mehdi senden olacaktır." hadisinin senedinde iki yalancı ravi bulunmaktadır.[57] Hadisin zayıf olduğu ortaya konmuştur.

Hz. Ali'den anlatıldığına göre adamın biri kendisine Mehdi'yi sordu. Hz. Ali ise "O âhir zamanda çıkacaktır. Kişinin 'Allah' dediği için ölüme mahkûm edileceği bir zamanda gelecektir." diye cevap vermiştir. Devamında "Allah, onun etrafında hiçbir şeyden korkmayan ve hiçbir menfaat için sevinmeyen bir topluluk meydana getirecektir."[58] sözü, hadis değil, Hz. Ali'nin sözü olarak geçmektedir. Hadis âlimleri arasında tartışılan hususlardan biri de "İsa'dan başka Mehdi yoktur." şeklinde İbn Mâce'de rivayet edilen hadistir.[59] İbn Kesir bu hadisin doğru olabileceğini söylemektedir. Ona göre hakikî Mehdi'nin yanında İsa b. Meryem'in de Mehdi olması mümkündür. Bu husus İsa'dan başka Mehdilerin de bulunmasını engellemez.[60] İbn Hacer el-Heytemî ise hadisin zayıf olduğuna hükmetmektedir.[61] et-Teftazanî ise hadiste geçen

---

56 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, 1.

57 S. H. Han, *el-İzaa*, s. 130.

58 Sıddık Hasan Han, *a.g.e.*, s. 128.

59 İbn Mâce, *Fiten*, 34; el-Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 441-2, Beyrut, ts.

60 İbn Kesir, *Alâmâtu'l-Kıyâme*, s. 33.

61 İbn Hacer, *el-Kavlu'l-Muhtasar fi'l-Mehdi'l-Muntazar*. (nşr. Muhammed Zeynuhum-Muhammed Azeb). s. 23, Kahire, 1407/ 1986.

"Mehdi" kelimesini sözlük mânâsı itibariyle ele alarak, "Deccal'ı öldürmeye irşad olunacak İsa'dan başka yoktur." şeklinde bir yorumun uzak olmadığını belirtmektedir.[62] Avnu'l-Ma'bud müellifi hadisin zafiyetine işaret eder.[63] Bazı yorumcular İsa'dan başka kâmil mânâda bir Mehdi yoktur, şeklinde yorumlamışlardır. Zira İsa (aleyhisselâm) bir peygamber olduğundan Mehdi'den daha mükemmeldir.[64] İbn Haldun da hadisi zayıf ve muztarib görmektedir.

"Mehdi'yi inkâr eden kâfir olur." şeklinde hadis olarak rivayet edilen bu söz, sahih olmadığından ve rivayet silsilesinde müttehem ve zayıf raviler bulunduğundan hadis âlimleri tarafından kabul görmemiştir.[65] İbn Haldun da bu hadisi "isnad yönünden en garib hadis" olarak değerlendirmekte ve Enes'e (radıyallahu anh) nisbetini şüpheli görmektedir.[66]

2. Soyu

Mehdi'nin soyu konusunda en sağlam delil kabul edilen Ebû Dâvûd'ta kaydedilen rivayettir. Buna göre Mehdi "Fatıma'nın evlatlarındandır" ve "Hasan'ın soyundandır."[67] Her ne kadar bazıları Mehdi'nin Hz. Abbas'ın soyundan geleceğini söylemişlerse de bunun hadislere ters düşeceği ifade edilmiştir. "Zira Hz. Peygamberin soyundan gelmesi hususundaki hadisler daha çok ve daha sahihtir. Hatta bazı hadis hafızları Mehdi'nin Peygamberimiz'in neslinden olması hususunun tevatür derecesine vardığını söylemişlerdir."[68] İbn Hacer el-Heytemî, hadislere

---

62 et-Teftazanî, *a.g.e.*, V, 314.

63 eI-Azimabadî, *Avnu'l-Ma'bud*, IX, 362, Medine, 1389/1969.

64 es-Sefarinî, *el-Mukaddime.*

65 el-Heytemî, *el-Kavlu'l-Muhtasar*, s. 21; Kahire, 1987; S.H.Han, *el-İzaa*,s. 137.

66 İbn Haldun, *a.g.e.*, II, 789.

67 Ebû Dâvûd, *Mehdi*, I.

68 el-Heytemî, *el-Kavlu'1-Muhtasar*, s. 22.

dayanarak onun Hz. Hasan'ın soyundan olacağını, isminin Muhammed, babasının isminin Abdullah olacağını, alnı açık, burnu ince, dişleri seyrek olup yedi sene hükümdarlık yapacağını anlatır.[69] Sıddık Hasan Han da Mehdi'nin Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan geldiğini ifade eden hadislerin daha sağlam, tercihe daha layık olduğunu söyler.[70] Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Mehdi Ehl-i Beytten olacaktır. Hz. Peygamber'in sünnetine uyan ve yolunda gidenler de bu tabire dâhil edilebilir. Zira birçok hadiste "leyse minna" (Bizden değildir.), derken, nesebini değil, sünnetini kastettiği bilinmektedir.

3. İsim ve Kimliği

Mehdi'nin ismi meselesi de hadis kaynaklarında ifade edilmiştir. Ebû Dâvûd'da kaydedilen rivayete göre ismi Resûlullah'ın ismine, babasının ismi de Resûlullah'ın babasının ismine uygunluk arz eder.[71] Kimliği ve alâmetleri konusunda çok şeyler söylenmektedir. İbn Hacer altmış iki alâmetini zikreder. Burnunun yapısından, başındaki sarığın şekline kadar en detaylı bilgiler verilmektedir. Doğum yeri Medine'dir, rengi esmerdir. Konuşmaktan sıkıldığı zaman sağ elini sol baldırına vurur, şeklinde muhtemelen belli bazı şahsiyetlere uydurmak maksadıyla Mehdi'nin şekil ve şemaili genişçe anlatılmıştır.[72] Muasır bazı yazarlara göre Mehdi'nin kendisi de Mehdi olduğunu önceden bilemeyecektir. Allah istediği salih kullarını, onun Mehdi olduğuna muttali kılar.[73]

69 el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 27-8.

70 Sıddık Hasan Han, *el-İzaa*, s. 135.

71 Ebû Dâvûd, *Mehdi*; 4; Tirmizî, *Fiten.* 52; İbn Hanbel, *Müsned*, 1/376, 377, 430, 448.

72 İbn Hacer, *el-Kavlu'1-Muhtasar*. s. 29-52; el-Berzencî, *el-İşaa*, 119-120, Kahire, ts.; es-Sefarinî, *Levami'*, II, 72-83.

73 Reşid er-Raşid, *Tenvir*, s. 27.

4. Fazileti

Mehdi'nin faziletine dair şöyle bir rivayet nakledilir: "Abdulmuttalib'in evlatları olan bizler, Cennet ehlinin efendileriyiz. Ben, Hamza, Ali, Cafer, Hasan, Hüseyin ve Mehdi."[74] Bu hadis fazilet meselesinin esas kaynağını teşkil etmiştir. Buna benzer rivayetlerde onun meziyetlerini gören Tavus-u Yemenî: "Keşke onun zamanına yetişseydim." demiştir.[75] İbn Hacer bu husustaki bir tahlilinde, onun faziletli kılınmasının sebebi olarak, zamanındaki ağır fitneleri göstermektedir. "Zamanındaki fitnelerin zorluğu sebebiyle onun meziyetleri çoktur." der.[76] Bazıları onu, fazilet bakımından Dört Halife'den daha önde görmüşlerse de, İbn Hacer el-Heytemî ve es-Sefarinî gibi zâtlar, onun Dört Halife ve sahabeden sonra geldiği hususunda icma olduğunu söylemişlerdir.[77] Hz. İsa'nın onun arkasında namaz kılacağına dair rivayetlere dayanarak bazıları onun bir Peygambere imamlık yapacak kadar faziletli oluşuna dikkat çekmişlerdir.[78]

5. Çıkış Yeri ve Zamanı

Bir kıyamet alâmeti olması hasebiyle Mehdi'nin çıkacağı yer ve zaman konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Her dönemde ıslahatçı şahsiyetler bulunabilir ve bunlar bir çeşit Mehdi vazifesini görürler. İbn Hacer'in kaydettiğine göre Mehdi'nin çıkışından önce öyle fitneler olacak ki insanlar haramı helâl sayacaklardır.[79] Neseî'de kaydedilen bir hadise göre Mehdi'nin çıkış vakti ümmetin orta dönemidir: "Başlangıcında ben, sonunda İsa,

74 Tirmizî, *Fiten*, 52; İbn Mâce, *Fiten*, 34.
75 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 71.
76 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 71.
77 İbn Hacer, a.y.; es-Sefarinî, *Levami'*, II. 85.
78 İbn Hacer, a.y., bu konudaki hadis için bkz. Buhârî *Enbiya*, 49.
79 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 47.

ortasında Mehdi bulunan bir ümmet nasıl helak olur.''[80] Buradaki "orta" tabiri, "sondan az önce, yani İsa'nın nüzûlünden önce" şeklinde yorumlanmaktadır. Zira İsa (aleyhisselâm) onun zamanında nüzûl edecektir.[81] Mehdi'nin çıkacağı yer konusunda kesin bir şey söylenmemektedir. Yalnız doğudan siyah bayraklıların çıkacağı zaman, Mehdi onların arasında olacağından dolayı katılmayı emreden hadîste doğudan çıkacağı bildirilir.[82] Kurtubî, onun Kuzey Afrika'dan çıkacağını söylemektedir. Bu konuda naklettiği rivayetin ise, aslı ve esası yoktur.[83] Kurtubî (v. 671/1272), Gırnata Nusayrilerinin ilk yıllarında, bu devletin İspanya'nın Müslümanlara kalmış yegâne parçası olduğu zamanda ölmüştür. Macdonald'a göre Kurtubî'nin Mehdi'nin Kuzey Afrika'dan çıkacağını söylemesi, o dönemde bir ıslahatçı ve Mehdi ihtiyacından kaynaklanmıştır.[84]

Diğer taraftan Mehdi'nin zuhurunun yaklaştığını gösteren bazı kozmik alâmetlere de işaret edilir. Bunlara göre Mehdi'nin çıkacağı senenin Ramazan ayının ilk gecesinde ay tutulması, onbeşinde ise güneş tutulması olacaktır. İhtilaflar ve zelzelelerin çok olması da onun çıkış alâmetlerinden sayılmıştır.[85] İbn Hacer'in kaydettiği bir diğer alâmet ise 'insan ciğerini yiyen kadının çocuğu olan Süfyanî'nin Şam minberine oturmasıdır.''[86] Süfyanî ve Mehdi arasındaki şiddetli bir mücadeleden bahsetmekte, sonunda Süfyanî'nin mağlup olacağını bildirmektedir.[87] İbn Hacer el-Heytemînin kaydettiğine göre Mehdi'nin mücadelesi kansız

---

80 bkz. es-Suyutî, *Kitabu'l-i'lam bi Hükmi İsa aleyhisselâm*, (el-Havi içinde). If, 156, Beyrut, 1983/1403; el-Mûnavi, *Feyzu'l-Kadir*, V, 301, Beyrut, 1392/1972; el-Keşmirî, *et-Tasrih*. s. 181.

81 el-Keşmiri, *a.g.e.*, s. 81; İbn Hacer, *el-Kavlu'l-Muhtasar*, s. 24.

82 Tirmizî, *Fiten*, 79.

83 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Kavl*. s. 24.

84 D.B. Macdonald, "*Mehdi*", İA, VII, 477.

85 Rediş er-Raşid, *Tenvirur-Rical fi Zuhuri'l-Mehdi ve'd-Deccal*, s. 22.

86 İbn Hacer, *el-Kavlu'l-Muhtasar*, s. 60.

87 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 49.

olacaktır. Aynen şu ifadeyi kullanmaktadır: "Ona bey'at edenler, rükün ve makam arasında (Hicaz'da) bey'at ederler. Uyuyanı uyandırmaz, asla kan dökmezler."[88] Mehdi'nin hâkimiyeti, Hz. Süleyman ve Zülkarneyn'in hâkimiyetine benzetilir. Onun döneminde barış içinde yaşanacak, kurt kuzu yan yana otlayacak, çocuklar yılan ve akreplerle oynayacak, kimse kimseye zarar vermeyecek. İbn Hacer'in verdiği bu bilgiler İsa'nın nüzûlü vaktiyle ilgili Eski Ahit'te geçen bilgilere büyük ölçüde paralellik arz ediyor.[89] Müslim'de geçen hadîs-i şerife işareten Mehdi zamanında çok büyük bir bolluktan söz edilmektedir. Öyle ki kim Mehdi'den ne isterse ona verilecektir.[90]

Muhyiddin-i Arabî, Mehdi'nin dönemini anlatırken, yeryüzünde zulüm yaygınlaştığı zaman Allah bir halifesini gönderir. O yeryüzünü adaletle doldurur. Hata etmeksizin Resûlullah'ın izinde gider. Onun hatalarını düzelten ve görünmeyen bir meleği vardır. O zayıfı kuvvetlendirir, misafire ikram eder, söylediğini yapar, bildiğini söyler, gördüğünü bilir. Allah onu bir gecede irşad eder. Zulüm ve ehlini ortadan kaldırır, dini ikâme eder, İslâm'a ruh üfürür. Zelîl iken aziz kılar, ölü iken diriltir. Onun zamanında adam akşam cahil, cimri ve korkak iken sabah en âlim, en cömert ve en cesur hâle gelir.[91] Mehdi'nin çıkış vakti gelip gelmediği hususunda konuyla ilgili eser yazan Suriyeli alim Reşid er-Raşid, "Kalbimde yakin var ki bugün onun zuhur vaktidir. Hatta birçok salih insan her sene Mehdi ile karşılaşmak üzere hacca giderler. Zira rükün ve makam arasında ona bey'at edilecektir."[92] der.

---

88 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 53.

89 İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 54; krş. İşaya, 45/1-3; 2-2-4.

90 Bkz. Müslim, *Fiten*, 67-9; Sıddık Hasan Han, *el-İzaa*, s. 123-6.

91 Reşid er-Raşid, *Tenviru'r-Rical*, s. 23 (Fütuhat el-Mekkiye'nin 366. babından naklen).

92 Reşid er-Raşid, *a.g.e.*, s. 26.

Hadisleri Değerlendirme: Farklı yanlarına rağmen hadîslerin ortak yönleri şöyle ifade edilebilir: a) Mehdi, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan gelecek, b) İsmi Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ismine uygun olacak, c) Dünyayı adaletle dolduracaktır.

Konuyla ilgili hadîslerin, Mâlik, Buhârî ve Müslim'de yer almayışını bir za'fiyet işareti olarak değerlendiren[93] muasır yazarlardan Mevdûdî, Mehdi ile ilgili hadîslerin ravilerinin pek çoğunun şiîler olduğunu belirtmekle birlikte, hadîslerin bir kısmını doğru kabul etmektedir. Mehdi'nin alâmet ve işaretlerini geniş bir şekilde anlatan hadîslerin uydurma olduğu görüşündedir. Ona göre Resûlullah prensip olarak çok detaylara girmemiştir.[94] Abbasîler döneminde hilafetlerini desteklemek amacıyla hadîs uydurulmuş olabileceğine dikkati çekmektedir. Özellikle Abbasîlerin bir alâmeti olan "siyah bayraklılar"ın desteklenmesi hakkındaki hadisleri uydurma görmektedir.[95] Ahmed Emin ise bu hususu Mehdi hadîslerinin tamamını reddetmeye gerekçe sayar. Ona göre hadisler Emevî ve Abbasîler dönemindeki taht kavgasından dolayı uydurulmuş rivayetlerdir.[96] Iraklı âlim Muhsin Abdulhamid'in tenkit ettiği husus ise Şiilerin beklediği Mehdi ile ilgili hadislerdir.[97]

Ancak hadis uzmanları zayıf rivayetlerin varlığını kabul ederlerse de, hadis literatüründe Mehdi meselesinin gerek isim ve gerekse mefhum olarak varlığını inkâr etmenin mümkün olmadığı kanaatindedirler. Zira ashabın en tanınmış kişileri rivayet eder.

93 Mevdudi, *Meseleler ve Çözümleri*, s. 48.

94 Mevdudi, *a.g.e.*. s. 45; Mehdi konusundaki hadislerin senet açısından tahlilleri için bkz. Avni ilhan, *Mehdilik*, s. 111-139.

95 Mevdudi, *a.g.e.*, s. 51.

96 Ahmed Emin, *Duha'l-islâm*, III. 237-8.

97 Muhsin Abdulhamid, *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler* (çev. M. Saim Yeprem, Hasan Güleç), s. 53, Ankara. 1984.

Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Talha, İbn Mes'ud, Ebû Hureyre, Enes b. Malik, Ümmü Seleme, Ebû Said el-Hudri, Ümmü Habibe, Sevban, Kurre b. İyas, Abdullah b. el-Haris b. el-Cez' ve Ali el-Hilâlî gibi râviler bulunmaktadır. Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Bezzâr, Hâkim, Taberânî gibi meşhur hadîs imamları tarafından tahriç edilmiştir. Hadîslerde bir ibham görülüyorsa da bu, hadîslerin zayıflığından değil, nübüvvet dilinin vecizliğindendir.[98] Böylesine şöhret kazanmış ve ümmet tarafından kabul görmüş olmasındandır ki Kettânî gibi zatlar bunların mütevatiru'l-ma'na olduğunu söylemişlerdir.[99]

Mehdi hadîslerine ciddî tenkidin Müslüman tarihçi ve sosyolog İbn Haldun'dan (733/1332) geldiği birçok müellif tarafından dile getirilmektedir. Hatta İbn Haldun'un konuyla ilgili hadîsleri zayıf gördüğünden, Mehdi meselesini inkâr ettiğini söylemişlerdir.[100] Gerçekten Mehdi meselesiyle detaylı bir şekilde ilgilenen âlimlerden birinin ibn Haldun olduğunu görüyoruz. Gelecekte vuku bulacak olayların gaybî meseleler olduğunu, Allah'ın vahiy veya rüya yoluyla bildirmedikçe beşerin gaybî meseleleri bilemeyeceğini söyler.[101] Mehdi meselesinin, asırlar boyunca Müslümanlar arasında meşhur olduğunu, dini te'yid ve adaleti tesis edecek birisinin gelmesinin gerekli olduğuna inanıldığını objektif bir ifadeyle dile getiriyor.[102] Bu konudaki hadîsleri tahlil eder, sened ve ricali açısından değerlendirir ve sonuç olarak şu hükmü ortaya koyar: "Görülüyor ki, pek azı müstesna, bu hadîslerin hepsi de tenkid edilmekten hâli

98 İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı* XIV, 227, 269.

99 el-Kettânî, *Nazmul-Mütenasir*, s. 144-6, Halep, ts; Süleyman Uludağ, *İslâm'da inanç Konuları*, s. 438.

100 Bkz. Abdulkerim el-Halip, *el-Mehdi el-Muntazar*, s. 43-62, Kahire. 1401/1980.

101 İbn Haldun, *el-Mukaddime*. II, 822.

102 İbn Haldun, *a.g.e.*, II, 787.

kalmamıştır."[103] Bu ifadelerden hareketle ibn Haldun'un Mehdi meselesini inkâr ettiği hükmünü çıkarmak mümkün değildir, İbn Haldun, mutasavvifenin oldukça detaylı anlatılan Mehdi anlayışlarını tenkit etmektedir. Ona göre tasavvufçuların Mehdi hakkındaki görüşleri Şiilikten alınmıştır.[104]

Görüldüğü gibi Mehdi hadîsleri konusunda en titiz davranan İbn Haldun dahi kökten reddetmemiş, "Pek azı müstesna" diyerek ihtiyatlı bir tâbir kullanmıştır. Bu tâbirinden, Mehdi konusunda az da olsa sahih hadîslerin var olduğu anlaşılır. Dolayısıyla hadîsleri ceffe'l-kalem inkâr etmenin yanlış olacağı, aralarında zayıfların bulunması ise hepsinin imkânını gerektirmeyeceği kanaatindeyim. Bir sepette bulunan elmalardan birkaç tanesi çürükse hepsinin çürüklüğüne hükmetmenin doğru olmadığı aşikârdır.

III. Yapılan Yorumlar

Zikrettiğimiz hadîslerden hareketle Ehl-i Sünnette bir Mehdi inancı bulunduğunu söyleyebiliriz. Hadîslerden istihraç ederek Ehl-i Sünnet uleması da bazı yorum ve tasvirlerde bulunmuşlardır. Kıyamet alâmetleri ve ahiret ahvaliyle ilgili eserleriyle de tanınan tarihçi ve muhaddis İbn Kesir (774/1372), Ehl-i Sünnet ile Şiilerin beklediği Mehdi'nin farklılığına işaret ederek şöyle demektedir: "Mehdi, âhir zamanda ortaya çıkacak Raşid Halifelerden ve kâmil mânâda hidayete ulaşmış imamlardan biridir. O Rafizîlerin Sammera'dan çıkacağını beklediği Mehdi değildir. Onların Mehdilerinin bir hakikati yoktur. İddialarına göre o Muhammed b. Hasan el-Askerî'dir. Beş yaşında iken bir evin bodrumuna girip gizlenmiştir. Bizim anlattığımız Mehdi ise Resûlullah'tan varid olan hadîslerde zikredilmiştir. Âhir zamanda gelecektir. Hz.

---

103 İbn Haldun, *a.g.e.*, II, 807; (Çev. Zakir Kadiri Ugan), II, 165, İstanbul, 1989.
104 İbn Haldun, *a.g.e.*, 111, 1109.

İsa'nın nüzûlünden önce zuhur edeceğini tahmin ediyorum. Nitekim hadîsler de buna delâlet eder."[105]

Mekkeli âlim ibn Hacer el-Heytemî (v. 973/1564) Mehdi meselesiyle ilgili eserinin Sünnî Mehdi akidesini ortaya koymak için te'lif etmiştir. Yalancı Mehdilerden söz etmiştir. Onun bu eseri aynı zamanda bir fetvadır. Eserini yazmaya sevk eden hâdise kendi döneminde (onuncu asır) bir taifenin kırk sene evvel ölen liderlerinin Mehdi olduğunu ve tekrar dirilip Mehdi olarak geleceğine inanmaları olmuştur. Şiilerin buna benzer Mehdi inançlarını çürütmek amacıyla bu eseri te'lif etmiştir.[106]

"Allah her yüz sene başında dini tecdîd edecek bir müceddid gönderir."[107] mealindeki hadîs-i şerife atıfta bulunan bazı yazarlara göre "periyodik olarak gelen iman müceddidleri"ne de Mehdi denilmiştir.[108] Ehl-i Sünnet mensupları için Mehdi Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) son halifesidir.[109]

Ehl-i Sünnette Mehdilik bir inanç esası olarak kabul edilmiş değildir. İlk akaid kitaplarında Mehdi meselesinden bahsedilmemektedir. Zira bir akaid konusu olarak düşünülmemiştir. İmam-ı A'zam'ın *el-Fıkhu'l-Ekber*'inde, Mâturîdî ve Eş'ârî'nin[110] eserlerinde bu hususa temas edilmemektedir. Kelâm âlimleri Mehdiliği imametle ilgili bir mesele kabul etmişlerdir. İmamet konusu da daha sonraki dönemlerde kelâm kitaplarında yer almıştır.[111] Meş-

105 İbn Kesir, *Alâmâtu Yevmi'l-Kıyâme,* (nşr. Abdullatif Aşur), s. 24.

106 Goldziher, *a.g.e.,* s. 344.

107 Ebû Dâvûd, *Melahim*. 1.

108 JohnR. Hinneis, *The Facts on File Dictionary of Reltgion*, s. 198, USA. 1984.

109 D.B. Macdonald, "*Mehdi*", İA., VII. 476.

110 Ancak Eşarî, Makalat'ında "Hz. Peygamberin müjdelediği Mehdi'nin Rafizîlerden Harbiyye'dir" demekle, sanki kendisi de Peygamberin müjdelediği Mehdi fikrini benimsiyor, ancak Rafizîlerin dediği kişinin, Mehdi olmadığını söylüyor, fbk. Makalatu'l-islamiyyin, s. 23 (nşr. Richard Mc Carthy, Beyrut, 1953).

111 Avni İlhan, "*Mehdilik*". *Ehl-i Sünnet Tetkikleri*, s. 330; *Mehdilik*, s. 141.

hur kelâm alimi Teftazanî, Mehdi meselesini, imamet bahsinin bir ek konusu olarak göstermektedir. Hatta İsa'nın nüzûlünü de bu konuya dâhil etmiştir.[112]

Bunların yanında Bakıllanî, Cüveynî, el-Îcî, Nesefî, Mehdi isminde gelecek bir zattan bahsetmemişlerdir. Gazzalî'nin de Mehdi'den bahsettiğine rastlamıyoruz. Macdonald'ın Şerhü'l-Akaid'inde bahsetmediğini söylediği Teftazanî, Mehdi meselesinden detaylı sayılabilecek kadar bahsetmiştir. Sa'deddin et-Teftazanî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan gelen Mehdi ile ilgili sahih hadîslerin varid olduğunu söyler.[113]

İbn Haldun ise sosyolojik bir tespitte bulunmaktadır. "Bir şahıs bir güce, bir millete dayanmayıp, sadece ehl-i beyte nisbetiyle ortaya çıkarsa muvaffak olamayacağı sosyolojik bir gerçektir. Muvaffak olabilmesi için bir millet gücü gerekir ki ona destek olup, başa geçirinceye kadar onu müdafaa etsin."[114] Böylece tek başına bir şahsın böylesi büyük ıslahatı gerçekleştiremeyeceğine işaret etmektedir.

İbn Haldun'un bu tespitinden sonra muasır âlimlerden Mevdudî'nin bir yorumuna yer vermek istiyorum. Ona göre Mehdi adı ile dinde özel bir makam gibi Mehdiye de iman etmenin şart olduğunu düşünmek tamamen yanlıştır. Mehdi hakkındaki fikrini ise şöyle ifade ediyor: "Mehdi ne zaman gelirse gelsin, o, zamanın bilgisini, kültürünü, ahvalini, zorunlu şeylerini çok iyi bilecek ve zamanına uygun tedbirleri alacak, dönemindeki fennî ve ilmî buluşlardan, aletlerden faydalanacak, onları en iyi şekilde kullanacaktır." Hemen ifade edeyim ki bu fikrinden dolayı Mevdudî tenkide uğramış, hadîslere ters düşmekle itham edilmiştir.[115]

---

112 Teftazani, *Şerhu'l-Makasıd*, V. 312.

113 Bkz. Teftazani, *a.g.e.*, V, 312-3; krş. Macdonald, "*Mehdi*", İA, VII, 476.

114 İbn Haldun, *a.g.e.*, 11, 817.

115 Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri*, s. 47, 50, 51.

Goldziher günümüzde Mehdilik iddialarıyla ortaya çıkan şahıslardan söz ederken "Onlar çoğunlukla, İslâm ülkelerinde artmaya başlayan Avrupa devletlerinin nüfuzuna karşı koymak üzere çalışıyorlar." diyor.[116] Mehdilik düşüncesini –Ehl-i Sünnet ve Şia ayırımını yapmaksızın– hurafe olarak telâkkî eden Batıcı fikirleriyle meşhur Ahmed Emin, bunun Allah'ın kâinata koyduğu kanunlarla bağdaşmayacağını söyler. İnsanların akıl ve bilgi açısından ilerlemeleriyle, akla ters düşen bu fikrin kalıntıları da sona erecektir. İnsanlar yeryüzünde adaleti, beklenen Mehdi ile değil, güçleri ve akıllarıyla gerçekleştirecektir.[117] Abdulkerim el-Hatip ve Abdullah es-Semman da Mehdi meselesini tamamen reddetmektedirler. Bu konudaki hadîslerin uydurma olduğunu söylerler.[118]

Bu katı rasyonel fikre mukabil muasır âlimlerden olan Bediüzzaman'ın görüşlerine yer vermek istiyorum. Tespit edebildiğim kadarıyla Bediüzzaman'ın Mehdi düşüncesi İbn Haldun'un sosyolojik tahliline uygunluk arz etmektedir. Abdulkerim el-Hatip ve Abdullah es-Semman gibileri bu yorumu görmüş olsalardı, Mehdi meselesini kökten reddetmezlerdi, kanaatindeyim. Bediüzzaman, Mehdi konusunda olağanüstü bir şahıs beklentisi içinde değildir. Her şeyin kevnî kanunlar çerçevesinde cereyan edeceğine inanır. Bu bakımdan nassların zâhirine, akla uygun olsun olmasın, yapışıp kalan katı tutumlu ilim adamlarından değildir. Meselâ "muslih", "mürşid-i ekmel", "müceddid", "halife-i zişan" gibi tabirleri de Mehdi kategorisi içinde mütalâa etmektedir. Fitne zamanlarında bir "Islahatçı"nın bulunmasını "Allah'ın kâinata koyduğu kanun" açısından zarurî görmektedir. Bediüzzaman'a göre âhir zamanın en büyük fesadına

116 Goldziher, *el-Akide ve'ş-Şeria*, s. 195.

117 Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, 3/245.

118 Abdulkerim el-Hatip, *el-Mehdi'l-Muhtazar ve Men Yenteziruneh*, s. 14-82; Abdullah es-Semman, *el-islâmu'l-Musafta*. 90-1, Kahire ts.

karşı, Cenâb-ı Allah en büyük bir müceddid ve mürşid olan bir Zat-ı Nuranîyi gönderecek ve o zat da Ehl-i Beyt-i Nebeviden olacaktır.[119] Bir şahıs ne kadar kuvvetli olursa olsun büyük bir ıslahatı tek başına yapamaz. İbn Haldun'un sosyolojik bir tespit olarak söylediği "bir kuvvete dayanması" meselesini vuzuha kavuşturmaktadır. Ona göre Mehdi'nin beşerî güç kaynağı, Âl-i Beyt-i Nebevî, yani Resûlullah'ın soyundan gelen insanlardır. Bu neslin oldukça güçlü olduklarına işaretle şöyle devam ediyor: "Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatin başında onlar vardı. Ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardı. Şimdi de kemmiyyeten (sayısal olarak) milyonları geçen bir nesl-i mübarektir." Meydana gelen büyük hâdiseler, o büyük cemaatin içindeki kudsî kuvveti harekete geçirecektir. "Elbette, o kuvvet-i azimedeki bir hamiyet-i aliyye feveran edecek ve Hz. Mehdi başına geçip, tarîk-i hak ve hakîkata sevk edecektir. Böyle olmak ve böyle olmasını beklemek, bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, âdetullahtan ve rahmet-i ilâhiyyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız."[120]

Bediüzzaman Mehdi'nin üç mühim vazifeyi gerçekleştireceğini söylemektedir: a) Maddecilik fikrini tam susturmak, b) İslâm şeâirini ihya, c) Bütün iman ehlinin yardımıyla ve ittihad-ı İslâm'ın desteğiyle bütün âlimler ve velilerin, bilhassa her asırda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in soyundan gelen oldukça çok ve güçlü bulunan seyyidlerin iltihakıyla büyük vazifesini yapmaya çalışır.[121]

Mehdi, her şeyi mucizevârî bir şekilde kılıçla düzelten bir şahıs değildir. Bediüzzaman, Mehdiyi normal bir insan, büyük bir ıslahatçı olarak görmekte ve etrafındaki nuranî cemiyetinden bahsetmektedir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini

---

119 Said Nursî, *Mektubat*, s.411-2.

120 a.y.

121 Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, 1.259-60, İstanbul, 1976.

ihya edeceğini, Süfyan'a karşı mücadelesinin de manevî olacağını söylüyor.[122] Böylesine esbab dairesinde hareket eden bir zatın muvaffak olması kudret-i ilâhiyye noktasından da mümkündür. Bir dakikada yer ve gök arasını bulutlarla doldurup boşaltan, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eden, bahar içinde bir saatte yaz mevsimini, yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Allah (celle celâluhû), Mehdi ile de İslâm âleminin karanlıklarını dağıtabilir.[123] Her ne kadar rivayet edilen hadîsler âhad ise de Fezâil-i a'mâl (ibadetlerin sevapları) ve hadisat-ı İslâmiyyede (gelecekte Müslümanların başına gelecek hâdiseler) bunlar hüccettirler. İmamlar bunların bu hususlardaki delâletlerini kabul etmişlerdir.[124]

İslâm toplumunda daima doğru yolda olan bir grubun bulunacağı hadîs-i şerifte anlatılmaktadır: "Ümmetimden kıyamete kadar hak üzere devam eden bir taife bulunacaktır."[125] Buna dayanarak Mehdi'nin bir şahıs olamayacağını söyleyen Muhsin Abdulhamid, Resûlullah'ın haber verdiği bu grubun dinî mevzuları tazeleyeceğini, din yolunda mücadele edeceğini, adaleti yayacağını, dosdoğru ölçülere sarılacağını, zulümle mücadele edeceğini ve yeryüzüne İslâm'ı yerleştireceğini belirtmektedir. Onlar dünyada yaşarlar, gayb âlemindeki şeylerle (gizlenmiş imamla) uğraşmazlar. Bu, Allah'ın kâinattaki sünnetine, İslâm'ın ruhuna ve amelî talimatlarına mutabıktır. Cenâb-ı Allah her devirde hakikî Mehdileri, yüzlerce ıslahatçıyı yaratabilir, vaktiyle de böyle yapmıştır. Bundan sonra da elbette böyle olacaktır. İnsanların vazifelerini bırakıp, Kur'ân-ı Kerîm'in hakikatlerinden kaçıp hayalî bir Mehdi beklemeleri yanlıştır.[126] Mehdiliği sosyal bir hareket olarak de-

---

[122] Said Nursî; *Mektubat*, s. 411-2, İstanbul, 1976.

[123] a.y.

[124] Said Nursî, *Şuâlar*, s. 355, İstanbul, 1958.

[125] Müslim, *iman*, 247.

[126] Muhsin Abdulhamid, *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler*, s. 52.

ğerlendiren, kötü durumda bulunan cemiyetler için bir ümit ışığı, müspet bir unsur şeklinde anlayan âlimler de vardır.[127]

Sonuç

Hemen hemen bütün dinler ve kültürlerin sahip olduğu bir "kurtarıcı" fikri İslâm'da da vardır. Ehl-i Sünnet inancında muhtelif isimlerin bulunmasına rağmen, "Mehdi" ismi şöhret kazanmıştır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi her yüzyılda bir gelen müceddidlerden bahsedilir. Bu ıslahat hareketi sosyal bir hâdisedir. Sosyal şartların bir neticesidir. Nerede fitne ve tahribat varsa, orada ona karşı bir hayır ve ıslahat söz konusudur. Demek ıslahat hareketleri İslâm ümmetinin fıtrî bir ihtiyacıdır. Âhir zamanda içtimaî ve ahlâkî bozuklukların artması, küfür ve inkârın yaygınlaşması karşısında insanların manevî liderlere muhtaç olduğu sosyal bir realitedir. Nitekim sosyolojik olarak tarihe baktığımızda hep böyle cereyan etmiştir.

Sünnî Müslümanlarda Mehdilik, Şiîlerde olduğu gibi, temel bir inanç değildir. Zira imanî meselelerin dereceleri vardır. Bazıları kat'î delil ister, bazılarında zann-i galib kâfidir. O halde imanın temel esaslarından olmayan âhir zaman hadîsleriyle ilgili teferruat sayılabilecek meseleler için, kat'î delil aranmaz. "Belki yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemek" yeterdir. Mehdi meselesi daha çok imamet konusuyla irtibatlı olmuş, bu bakımdan Ehl-i Sünnet'te fer'î bir mesele olarak kabul edilmiştir. Hadîs kaynaklarımızdan Buhârî ve Müslim'de ismen geçmediği doğrudur. Ancak "Mehdi" rolünü üstlenen "hak üzerine devam eden taife" ve buna benzer tabirlerle mefhum olarak geçtiğini söylemek mümkündür. Hz. İsa'nın nüzûlüyle ilgili varid olan hadîste geçen "mü'minlerin imamı" meselesi ve İbn Hacer el-Askalanî

---

127 Bkz. Süleyman Uludağ, *İslâm'da İnanç Konuları*, s. 435.

gibi bir allâmenin, hadîsin yorumunda Mehdi'ye atıfta bulunması dikkate değerdir.

Mehdilikle ilgili haberlerin kaynağında ihtida etmiş bazı şahsiyetlerin bulunması, hadîsleri temelden reddetmeyi gerektirmez. Bazı zatların, bin seneden beri ümmetçe kabul edilmiş bir mefhumu, reddetmelerinin ciddî delilleri bizce yoktur. En azından delilleri, isbat edenlerinkinden daha kuvvetli değildir. İbn Haldun dahi, Mehdi hadîslerini tenkit etmiş, ancak kökten reddetmemiştir. Az da olsa bir kısmının sıhhatini kabul etmiştir. Ayrıca her zayıf veya mevzu hadîsin "mânâsı yanlıştır" demek değildir. Hadîs olduğu kesin değilse de mânâsı doğru olabilir.

Bizce, bazı yazarların iddia ettiği gibi, İslâm'daki Mehdi fikrini tamamen Hıristiyan kültürüne bağlamayı kabul etmek ilmî açıdan mümkün değildir.

Yeryüzünün belli bir bölgesinde, belli bir tarihte Mehdi olarak bir şahsı beklemek gibi bir inancı yanlış görüyoruz. Zira her devrede, her dönemde bu mânâyı taşıyan ıslahatçılar, faziletli şahsiyetler bulunabilir.

Hadislerde beyan edildiği üzere bir Müslümanın Mehdi'ye inanması normaldir. Kötü olan tembelliğe düşüp her şeyi Mehdi'nin düzelteceğini beklemektir. Gaybî bir insanın gelip bizi kurtarmasını bekleyerek uyuşmaktır. Gerçekten Müslüman kendisini tembellik döşeğine atıp ümit deryasında boğulmamalıdır. Arapların bir atasözü vardır; "Gökten altın yağmaz", toplumların huzur ve refahı da kendiliğinden meydana gelmez. Büyük çabalar gerektirir. Bugün Müslümanların bütün kuvvetleriyle, Allah'ın koyduğu kevnî kanunlara riayet edip, maddî ve manevî olarak ilerlemeye çalışmaları gerekir. Mehdi gelecektir diye vazifeyi bırakmak mükellefiyetten kaçmaktır. Mehdilik fikri gerçekten toplumu tembelliğe atıyorsa, felakettir. Ama Amerikalıların, ülkelerini, Hz. İsa'ya yer hazırlamak düşüncesiyle

yeşillendirmeleri gibi, Müslümanların da Mehdi'ye zemin hazırlamak maksadıyla gayrete gelmeleri, netice itibariyle kötü olmasa gerektir.

Kanaatimizce Mehdi bir şahıstan ibaret değildir. Faaliyetleri geniş bir zaman dilimine dağılmış bir hareket, bir ekol ve bir cemaat olabilir. Zira hadîslerde anlatıldığı üzere adaletin tesisini bir şahsın yapması mümkün değildir. Bir cemaat, büyük bir heyet, Müslümanların büyük bir topluluğu birlikte hareket ederse ancak başarabilir.

Mehdi meselesine inanıp bağlanmak, bir kişinin kâmil Müslüman olmasını, kurtuluşa ermesini gerektirmez. Bizce Mehdi'yi kavram olarak düşünmek gerekir. Hayır kavramının bir sembolü olarak düşünülürse, mü'minler her dönemde hayır ve iyiliğin yanında yer alırlar. Her dönemde de buna ihtiyaç vardır. Zira hayır ve şer kavgası her zaman olmuş, kıyamete kadar da devam edecektir. Dolayısıyla hayır yoluna devam edildiği sürece Mehdi'ye tâbi olmaktan elde edilen netice kazanılmış demektir. Bir hayalî Mehdi'yi beklemek yerine, nerede hayır varsa oraya koşmak, orada bulunmak daha isabetlidir. Mehdi inancına da daha uygundur. Bu dünya imtihan yeridir. İnsan ne kadar hayra koşarsa, imtihanı o kadar başarır. Her şeyin açık seçik olması imtihan prensibine ters olur. Mehdi olsa bile onun Mehdi olduğuna dair gökten bir nida yapılmayacaktır. Bazı şeyleri zaman gösterir.

Bazı sahte Mehdilerin çıktığı ve halkı kandırdığı doğrudur. Ancak sahte Mehdiler çıkıyor diye, bir fikri kökünden reddetmek doğru değildir. Müseylimetü'l-Kezzab gibi sahte peygemberler de çıktı; peygamberliği reddetmek gerekmedi. Sahte doktorların çıkması doktorluk mesleğinin reddini gerektirmez.

Hülâsa, Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) âhir zaman hâdiselerinin, belki de kıyametten önceki iki yüz senelik dönemin portresini çizmiştir. Bu dönemde cereyan edecek bazı hâdiselere

işaret etmiştir. Yalnız işaretle iktifa etmiştir. Tasrih etmesi de düşünülemezdi. Sadece işaretle iktifa etmesi de yorumlara açık kapı bırakmıştır. Bununla herkesi inanmaya mecbur tutmadığını göstermiştir. Şayet mecbur tutmak isteseydi, bunları tasrih ederdi. Bu bakımdan bizce Mehdi'ye inanmayan bir insanı tekfir etmek doğru değildir. Aynı şekilde hadîs-i şeriflerin ışığında, Mehdiye inanan bir Müslümanı cahillikle itham etmenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

EHL-İ SÜNNET ANLAYIŞINA GÖRE MEHDİLİK

Dr. Selman Kuzu

Araştırmacı - Yazar

Mehdi" kelimesi, "Hedâ: doğru yolu bulmak, yol göstermek" masdarından, "kendisine Allah tarafından yol gösterilen, hidayete erdirilmiş kimse" anlamına gelir. Istılahta ise, zulüm ve haksızlıkların yaygınlaştığı zamanda, yeryüzünü adaletle dolduracak, Efendimiz'in müjdelediği vazifeli şahsın adıdır. Hadislerde belirtildiği üzere bu kimse Peygamberimiz'in soyundan olacaktır: Ümmü Seleme Validemiz Peygamberimiz'den şöyle işittiğini söylemektedir: "Mehdi benim soyumdan, Fatıma'nın çocuklarındandır."[1]

Mehdi'nin Geleceğini Bildiren Hadisler

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ister geçmişe, isterse yakın ve uzak geleceğe ait hatta kıyamet öncesi ve ondan sonrasına dair verdiği haberler vardır. Bu geçmiş ve geleceğe ait gaybi haberler O'nun mucizelerindendir. O, –peygamberliğinden önce de sonra da– ne dediyse doğru söylemiş ve

1 Ebû Dâvûd, *Mehdi* 1.

haber verdiği her şey tek tek çıkmıştır. Zira O, hep ilahi mesajlarla konuşmuş, vahyin tercümanlığını yapmıştır. Zira "O hevâdan konuşmaz." (Necm 53/3)

İşte Yüce Resûl'ün, Mehdi, Deccal ve Hz. İsa'nın nüzûlüyle ilgili verdiği haberler, zamanı gelince birer birer gerçekleşecektir. Bugüne kadar söyledikleri, O'nun sıdk ve hakkaniyetini gösterdiği gibi bundan sonra da, sahih hadislerde belirtilen istikballe ilgili verdiği haberler, bir kere daha O'nun hak bir peygamber olduğunu ispat edecektir.

1. Mehdi Muhakkak Gelecektir

Âhir zamanda zulüm ve adaletsizlik her tarafı kapladığı bir sırada, ehl-i beytten bir kişinin çıkacağı, zulmü ortadan kaldıracağı, adaleti ikame edeceği ve bir cihan hâkimiyeti kuracağı, hadislerde belirtilmektedir.

Abdullah b. Mesud'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dünyadan sadece bir gün bile kalsa, Allah o günü uzatır ve o günde benden veya benim ehl-i beytimden ismi ismime, babasının ismi babamın ismine denk bir adam gönderir." Fıtr b. Halife'nin rivayetinde "Zulümle ve zorbalıkla doldurulmuş olduğu gibi, yeryüzü adalet ve doğrulukla doldurulacaktır." ilavesi vardır. Süfyan'ın rivayetinde de; "Benim ehl-i beytimden ismi ismime uygun bir kimse Araplara hâkim oluncaya kadar dünya gitmez veya ömrü bitmez."[2] ilavesi vardır.

Tirmizî bu hadisler için "hasen-sahih" demektedir. Ebû Dâvûd bu hadisler hakkında bir değerlendirme yapmamış, susmayı tercih etmiştir. Ebû Dâvûd'un bir değerlendirme yapmaması, bu hadisleri sahih kabul ettiği manasına gelmektedir.

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifle birlikte burada

2 Ebû Dâvûd, *Mehdi* 1; Tirmizî, *Fiten* 52.

kaydetmediğimiz pek çok hadislerde, kıyametten önce, hatta kıyametin kopmasına bir gün veya bir gece bile kalsa, Allah, Mehdi'yi gönderecek, ona yaptırmak istediği vazifeleri yaptıracak ve yeryüzünü adaletle dolduracaktır.

2. Mehdi Döneminde İktisadî Hayat

Mehdi hadislerinde ekseriyetle göze çarpan hususlardan biri de, Mehdi'nin malı saymadan bol bol dağıtması, ihsanının bol ve peşin olması, onun zamanındaki ümmetin, hiçbir ümmete nasip olmayacak şekilde refah içinde yaşamasıdır. Yüzeysel bir bakışta imkânsız gibi gözüken bu iktisadi zenginlik, aslında âdil bir idarenin, cihan çapında temin ve tesis edilen hakiki adaletin bir yansıması olacaktır, denilebilir.

Bugün yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile önümüze bir sofra gibi hazırlanmış şu yeryüzü ve kâinat sofrası, beş milyara ulaşmış dünya nüfusunu doyurmaya yeter ve artar bile. Fakat her şey başı ve sonu itibarı ile eğitime, sistemli ve disiplinli çalışmaya bağlıdır. Mehdi, insanı gerçek mana ve değerine kavuşturacak olan hakiki adaleti cihan çapında gerçekleştirdikten sonra, onun bir parçası olan dengeli gelir dağılımını, kaynakların tam ve isabetli kullanımını, her çeşit israf ve sefahatin önlenmesini de temin edecektir.

Mehdiliğe ait bu önemli unsurları gördükten sonra şimdi de Mehdi hadislerinin ve Mehdilik düşüncesinin genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Mehdilik Hadislerine Genel Bir Bakış

1. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Mehdi'yi Haber Vermiştir.

Hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini Mehdi'yle müjdelemiş ve bu haberler bize sahih hadis kaynaklarında sahih bir yolla intikal etmiştir.

Bu rivayetler arasında Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un hadisleri mehdilik düşüncesiyle ilgili en sahih rivayetleri teşkil etmektedir. İbn Mâce'nin hadisleri ise ravilerinin bazıları itibarıyla zayıftır. İbn Mâce'nin ravilerinin arasında Şiî olduğu söylenen kimseleri de genel anlamda sadece Şia mezheplerinden herhangi birisine mensupmuş gibi anlamak yanlıştır. Bunların, Ehl-i Beyt'e düşkünlükleri itibarıyla bu şekilde değerlendirilmiş olma ihtimali asla göz ardı edilmemelidir. Yoksa onlar aşırı veya aşırı olmayan çeşitli Şia gruplarına mensup olsalardı hadis imamlarımız kendilerinden hadis nakletmeyi mahzurlu görür ve terk ederlerdi.

2. Mehdi'yle İlgili Buhârî ve Müslim'de Hadis Var mı?

Mehdi'yi müjdeleyen hadîslerin, İmam Malik'in Muvatta'ında, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almayışını bir zafiyet işareti olarak değerlendirmek asla doğru değildir. Zira sahih hadisleri sadece bu iki eserde bulunan hadislerle sınırlayarak, Mehdilik düşüncesinin İslâm'da olmadığını iddia etmek, Mehdiliği reddetmede delil olarak buna sığınmak, hadis ve hadis usulü açısından kabul edilemez bir yargıdır. Zira Buhârî ve Müslim'de bulunmadığı halde diğer hadis kaynaklarında bulunan pek çok sahih hadis ve bunlara dayanılarak hüküm verilen pek çok mesele vardır. Dolayısıyla Mehdi hadislerinin Buhârî ve Müslim'de rivayet edilmemesini, Mehdiliği reddetmede temel veya yardımcı kriter olarak kullanma tamamen yanlıştır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sıhhat şartlarına uyduğu halde eserlerine almadıkları hadisleri, *"Müstedrek"* adlı çalışmasında toplayan Hâkim, Mehdilikle ilgili 12 tane hadisi bu kitabına almıştır.

Müslim'in Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği bir hadiste şöyle

denilmektedir: "Kahtan'dan[3] bir adam çıkıp da elindeki asasıyla insanları idare etmedikçe kıyamet kopmaz."[4] Burada, Kahtânî'nin Mehdi'den sonra geleceğini ifade eden açık bir lafız yoktur. Fakat zayıf rivâyetlerde, Kahtânî'nin Mehdi'den sonra geleceği ve ondan geri kalmayacağı söylenmektedir.[5]

Yine Müslim'de geçen bir başka hadiste ise, âhir zamandaki bir bolluk ve refah dönemine işaret edilmekte ve saymaksızın mal dağıtan bir halifeden bahsedilmektedir. Bazı kimseler, Hz. Ömer b. Abdülaziz dönemindeki bolluğa bakarak bu hadisi ona tevil etmiştir. Ancak "Ümmetimin sonunda" tabiri bu zenginliğin, ümmetin sonunda da olacağını göstermektedir. Aslında burada kastedilen Halife'den maksat Mehdi'den başkası değildir. Netice olarak bütün bu hadis-i şeriflerden anlıyoruz ki, adı ne olursa olsun, genel manada bir ıslahatçıdan, bir kurtarıcıdan bahsedildiği kesindir. Dolayısıyla bu konuda Buhârî ve Müslim'in rivayetlerini esas alacak olsak da hadislerde mehdi düşüncesinin varlığı şüphe götürmeyen bir gerçektir.

3. Mehdi Hadislerini Rivayet Eden Sahabiler

Mehdi'yle ilgili sahih hadislerin yanında bazı zayıf rivayetlerin varlığı, Mehdi'yle ilgili bütün hadislerin zayıf ve uydurma olduğu anlamına gelmez. Adeta hadis-i şeriflere hizmet için yaratılmış cerh ve tadil âlimleri ve muhaddisler sahih hadisleri zayıf hadislerden ve uydurma sözlerden ayıklamış ve bu konuda müstakil eserler kaleme almışlardır. Bu sahih hadis mecmualarının hemen hepsinde Mehdi'yle ilgili sağlam haberler bulmak

3 Kahtan; Yemen kabilelerinin atası olarak kabul edilmektedir. Kahtan'ın oğulları iki kabileye bölünmüş, şehirde yaşayanlara "Himyer", taşrada yaşayanlara ise "Kahtâni" denmiştir. *Müncid.* s. 546.

4 Buhârî, *Fiten* 23; Müslim, *Fiten* 18.

5 Aynî, XVI / 87.

mümkündür. Dolayısıyla hadis uzmanları Mehdi'yle ilgili zayıf ve uydurma rivayetlerin varlığını kabul ederlerse de, hadis literatüründe Mehdi meselesinin gerek isim ve gerekse mefhum olarak varlığını inkâr etmenin mümkün olmadığı kanaatindedirler. Zira bu hadisler ashabın en tanınmış kişileri tarafından rivayet edilmektedir. Onların mehdiyle ilgili bu rivayetleri asla ictihadî bir kanaat olamaz. Zira bu mesele bir ictihad konusu değil, ancak nakille bilinebilecek bir mevzudur ve "Mevrid-i nasda içtihada mesağ" yoktur. Kaldı ki mehdi hadisleri bize elli kadar sahabe kanalıyla gelmektedir. Bunun üçte biriyle gelen bir haber bile mütevatir kabul edilirken mehdi hadislerinin toptan reddedilmesi asla düşünülemez.

Elliden fazla sahabinin rivayet ettiği ve ehl-i hadisin kabul ettiği bir meseleyi, ehl-i beytin ezilmesi sonucu bir kurtarıcı fikri üretip geliştirmelerine bağlamak veya bu düşüncenin Yahudi ve Hıristiyanlıktan İslâm dünyasına bulaşmış bir düşünce olduğunu iddia etmek hiçbir ilmî kritere göre kabul edilemez. Böyle bir açıklama tamamen bir kurgudan ibaret hiçbir değeri olmayan vâhi bir iddia olur. Dolayısıyla bize bu kadar çok kanaldan ulaşan bu hadis ve rivayetleri; aklı şaşmaz yegâne ölçü olarak kabul edip inkâr etmek asla doğru değildir.

4. Mehdi Haberleri Tevatür Seviyesine Ulaşmıştır

Hadis âlimleri sahih hadis kaynaklarında rivayet edilen Mehdi hadislerinin manevi mütevatir haber seviyesine ulaştığını belirtmektedir. Mütevatir haber; aklın, yalan üzerine ittifak etmelerini kabul edemeyeceği kalabalık bir cemaatin, yine aynı şekilde kalabalık bir cemaatten rivayet ettikleri hadislerdir. Manevî mütevatir ise, kelimenin manasından da anlaşılacağı gibi, "Lafzî mutabakatı olmayan, mana üzere rivayet edilen hadislerdir." Bu tür hadislerde tevatür derecesine ulaşan husus

hadisin aslıdır, yahut özüdür. İşte Mehdi'yle ilgili hadisler o kadar şöhret kazanmış ve ümmet tarafından kabul görmüştür ki Kettanî, mütevatir haberleri topladığı eserinde Mehdi'nin gelişiyle ilgili hadisleri bu türden saymaktadır. Kettanî, Hafız Sehavî, Ebu'l-Huseyn el-Aburri, es-Sefarinî, Şevkanî, İbn Hacer el-Heytemî gibi pek çok hadis âliminin de bu konudaki hadislerin manevi mütevatir seviyesine ulaştığını tespit ettiğini belirtmektedir.[6]

5. Mehdi'yle İlgili Rivayetlerdeki İhtilafın Sebebi

Burada, Üstad Bediüzzaman'ın Mehdi ve benzeri konulardaki rivâyetlerin ihtilaf sebebi hakkındaki önemli bir tespitini de, hadisleri anlama ve yorumlamada bize bir rehber, önemli bir anahtar olduğu için belirtmek istiyorum.

"Resûl-i Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) istikbalden haber verdiği bazı hâdiseler, cüz'i birer hâdise değil, belki tekerrür eden birer hâdise-i külliyeyi, cüz'i bir surette haber verir. Hâlbuki o hâdisenin müteaddit vecihleri var. Her defa bir veçhini beyan eder. Sonra hadisin ravisi, o vecihleri birleştirir. Hilâf-ı vâki gibi görünür. Meselâ, Hz. Mehdi'ye dair muhtelif rivâyetler var. Tafsilât ve tasvirat başka başkadır. Hâlbuki Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm), vahye istinaden, her bir asırda kuvve-i mâneviye-i ehl-i imanı muhafaza etmek için, hem dehşetli hâdiselerde ümitsizliğe düşmemek için, hem âlem-i İslâmiyetin bir silsile-i nuraniyesi olan Âl-i Beytine, ehl-i imanı mânevi raptetmek için Mehdiyi haber vermiş. Âhir zamanda gelen Mehdi gibi her bir asır, Âl-i Beytten bir nevi mehdi, belki mehdiler bulmuş. Hatta, Âl-i Beytten sayılan Abbasi halifelerinden, Büyük Mehdinin çok evsâfına câmi bir mehdi bulmuş. İşte, büyük Mehdiden evvel gelen emsalleri, nümuneleri olan hulefa-i mehdiyyin ve aktâb-ı mehdiyyin

6 Kettanî, *Nazmu'l-Mütenasir mine'l-Hadîsi'l-Mütevatir*, s. 236-240.

evsafları, asıl Mehdinin evsafına karışmış ve ondan rivâyetler ihtilafa düşmüş."[7]

Yine Bediüzzaman, bu ihtilafın bir sebebinin de hadislerin o günün sosyal, siyasal ve coğrafî şartlara göre yorumlanmasından kaynaklandığını şöyle belirtmektedir: "Şimdi Mehdi gibi eşhâsın hakkındaki rivâyâtın ihtilâfâtı ve sırrı şudur ki: Ehadîsi tefsir edenler, hadisin metnini tefsirlerine ve istinbatlarına tatbik etmişler. Meselâ: Merkez-i saltanat o vakit Şam'da veya Medine'de olduğundan, vukuat-ı Mehdiye veya Süfyâniyeyi merkez-i saltanat civarında olan Basra, Kûfe, Şam gibi yerlerde tasavvur ederek öyle tefsir etmişler."[8]

6. Bu Haberler Müteşabih İfadelerle Gelmiştir

Müteşabih, birden fazla manaya gelebilen, zâhirî manasıyla anlaşılması da beşer aklı yönünden güçlük arz edebilen izah ve yoruma muhtaç olan ifade demektir. İşte Mehdi, Deccal, Hz. İsa'nın nüzûlü veya Dabbetu'l-Arz gibi gelecekle alakalı haberler genelde bu şekilde ifade edilmiştir. İstikballe ilgili Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) nakledilen bu hadis ve rivayetlerin sahih olanları "bir lem'a-i i'câz-ı Nebevî"dir. Önemli olan bunların hakiki tevillerinin ve izahlarının ortaya konmasıdır. Bunun için gaybe ait bu hadisler, şu temel prensipler ışığında ele alınıp değerlendirilirse, ancak o zaman doğru anlaşılmış olur. Akıl da yüzeysel bir bakışla anlamadığı bu haberler karşısında hemen red ve inkâra kalkışmaz.

1- Gelecekle ve kıyamet alametleri ile ilgili rivayetler Kur'ân-ı Kerim'in müteşabih ayetleri gibi, üstü kapalı, anlaşılması ilim ehli tarafından tevile bağlı, yoruma açık olarak gelmiştir. Zira "İman ve teklif, irade dairesinde bir imtihan, bir tecrübe, bir müsabaka

---

7 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, Şahdamar Yay., s. 131.

8 Nursî, *Sözler*, s. 366.

olduğundan perdeli, derin, tetkik ve tecrübeye muhtaç olan nazarî meseleleri elbette bedihi olmaz. Herkes ister istemez tasdik edecek derecede açık ve zaruri olmaz. Ta ki Ebû Bekirler âlâyı illiyyîne çıksınlar ve Ebû Cehiller esfel-i sâfilîne düşsünler. İhtiyar kalmazsa teklif olamaz. Bu sır ve hikmet içindir ki, mucizeler seyrek ve nâdir verilir. Hem dâr-ı teklifte gözle görünecek olan alâmet-i kıyamet ve eşrât-ı saat, bir kısım müteşabihat-ı Kur'âniye gibi kapalı ve tevilli oluyor. Yalnız, güneşin mağripten çıkması bedahet derecesinde herkesi tasdike mecbur ettiğinden, tevbe kapısı kapanır, daha tevbe ve iman makbul olmaz. Çünkü Ebû Bekirler Ebû Cehiller ile tasdikte beraber olurlar. Hatta Hazret-i İsa (aleyhisselâm) olduğu, imanın nur-u dikkatiyle bilinir; herkes bilemez. Hatta Deccal ve Süfyan gibi müthiş şahıslar, kendileri dahi kendilerini bilmiyorlar."[9]

2- Bu konudaki bazı gaybî haberler ise daha net ve açık olarak bildirilmiştir. Bunlarda ise yorum geçerli değildir.

3- Bu rivayetlerde bir döneme ait özellikler, şahıslara aitmiş gibi zannedilmiş ve müteşabih olmuştur.

4- Ravilerin içtihat ve yorumları hadislere karışmış olabilir.

5- Bir millete ait özellikler o günkü sosyal yapı gereği, bir şahsa verilmiş olabilir.

6- Rivayetlerde haber verilen Deccal veya Mehdilerin özellikleri birbirine karışmış olabilir.

Dolayısıyla bu ölçüler dahilinde meseleyi ele aldığımızda Mehdi'nin âdil, muksıt bir insan olacağına, "kıst"ı yani insaf, merhamet ve adaleti temsil edeceğine dair rivayetler varsa da bu konuda belli bir zaman ve belli bir şahsa açıkça delâlet eden bir ifade yoktur. Yani şüphe ve tereddüde meydan vermeden sarih bir şekilde "İşte Mehdi şu şahıstır." denilmediği için,

---

9 S. Nursi, *Şualar*, s, 884.

bu haberler müteşâbihtir. Müteşabih olunca da, o mevzuda mülâhazaya alınabilecek pek çok mânâlar vardır. Bir mefhum nass ölçüsünde bile olsa, sarih ifade edilmemiş ve bir zâhire bağlanmamışsa pek çok ihtimal ve yorumdan herhangi birine mutlak inanmak da şart olmaz. Mehdi hadislerinin belli bir şahsa "İşte bu Mehdi'dir." diye delâleti kesin değildir. Onun için bir kimsenin kalkıp "Ben Mehdi'yim." iddiasında bulunması dalâlet olur. Kaldı ki böyle bir iddia ile ortaya çıkıp insanları kendine tâbi olmaya çağıran kimse asla Mehdi değildir. Zira Mehdi, "Ben Mehdi'yim." iddiasıyla ortaya çıkmaz. Onun böyle bir iddiayla ortaya çıkmasına ihtiyaç da yoktur. Onu, herkes imanının nuruyla, basiret ve ferasetiyle her şeyden öte icraatlarıyla tanıyacaktır. Cihan çapında hâkim kılacağı adalet, emniyet, güven ve devrinde herkesi kuşatan iktisadî zenginlik ve bereketle onu ümmet tanıyıp, bilecektir. "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz."[10]

7. Mehdiliğe İman, İnanç Esaslarından Değildir

İlk asırlarda telif edilen muteber Sünnî akaid ve kelâm kitaplarında mehdilik düşüncesi hiç ele alınmamıştır. Ne Fıkh-ı Ekber'de, ne de İmam Mâturîdî ve Eşarî'nin eserlerinde, bununla alâkalı hiç bir malumat verilmemektedir. Daha sonraki kelâm kitaplarının konuları arasına girmesi ise şöyle ifade edilmektedir: "İmamet furua, yani inançla ilgili olmayan konulara ait bir meseledir. Mükelleflerin fiillerindendir. Zamanla imamet konusunda, Müslümanlar arasında yanlış itikadlar ortaya çıkınca, bilhassa Râfizî ve Hâricî fırkalar tarafından aşırı iddialar ortaya atılıp, İslâm'ın ana kaidelerinden uzaklaşmaya götürecek derece saplantılar yaygınlaşınca, kelâmcılar imamet konusunu, kelâmın konuları arasına aldılar. Nitekim aynı şeyden dolayı,

---

10 M. Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, s. 33-40.

akaid eserlerinin son kısımlarına, imamet ve mehdilik bahislerini de ilave etmişlerdir."

Muhsin Abdulhamid, "Ümmetimden kıyamete kadar hak üzere devam eden bir taife bulunacaktır"[11] hadisini değerlendirirken Mehdi'nin bir şahıs değil bir topluluk olacağını belirtmektedir. Ona göre bu topluluk terk edilen dinî hayatı canlandıracak, ihmale uğrayan dinî meseleleri ise yeniden ihya edecektir. Din yolunda mücadelede bulunacak, adaleti bütün dünyada hâkim kılacak, dosdoğru ölçülere sarılacak, zulümle mücadele edecek ve yeryüzüne İslâm'ı hâkim kılacaktır. Bir diğer ifadeyle o meseleyi tek bir şahsa değil şahs-ı mânevîye bağlamaktadır. Onlar, dünyada yaşarlar. Şia mezheplerinde olduğu gibi gizlenmiş imam gibi gayb âlemindeki şeylerle uğraşmazlar. Böyle bir anlayış, sünnetullaha yani Allah'ın kâinattaki cari kanunlarına, İslâm'ın ruhuna ve amelî tâlimatlarına da terstir. Onun için insanların kendi vazifelerini bırakıp, Kur'ân-ı Kerîm'in hakikatlerinden uzaklaşarak hayalî bir Mehdi beklemeleri yanlıştır.[12]

İlk dönem eserlerinde bir inanç konusu olarak yer almayan mehdiliğin, sonraki asırlarda yazılan akaid kitaplarında yer alması ise tenkit edilecek bir husus değildir. Zira Şia mezheplerinin pek çoğunda itikadî prensipler içinde olan imamet meselesiyle yakından ilgili Mehdilik düşüncesi, bizde fer'î meselelerden sayılsa bile Kelâmî açıdan incelenip, Ehl-i Sünnet'in kanaati ortaya konmalıydı. Nitekim yapılan da bundan ibaretti. Mesela; Taftazanî Mehdi meselesini, imamet bahsinin bir ek konusu olarak ele almıştır. Hz. İsa'nın nüzûlünü de bu bahse dâhil etmiştir. Bazı kıyamet alâmetleri ile alâkalı kitaplarda meselenin yer alması onun itikadi bir konu olduğu manasına gelmez.

---

11 Müslim, *iman* 247.

12 Muhsin Abdülhamid, *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler*, s. 52.

Sonuç

Sonuç olarak şunu belirtmeliyiz ki Mehdilik inancı, Şiîlerde olduğu gibi, bizde, temel bir inanç esası değildir. Zira imanî meselelerin de kendi içinde dereceleri vardır. Bazıları kesin delil ister, bazılarında ise, zann-ı galip kâfidir. Bundan dolayıdır ki, imanın temel prensiplerinden olmayan, âhir zamanda meydana gelecek olaylarla ilgili, füru' sayılabilecek konularda, kati delil aranmaz. Belki, yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemek yeterlidir. Kesin delil aranmaz derken, bu konudaki hadislerin, hiç araştırılıp, tetkik edilmemesi gerektiğini de kastetmiyoruz. Fakat bu mevzuda gerekli araştırmaları yaptığımızda, hadislerin zann-ı galipten fazla şey ifade ettiğini açıkça görmekteyiz. Kaldı ki her ne kadar rivayet edilen hadisler ahad ise de amellerin fazileti ve gelecekte Müslümanların başına gelecek olaylarda bunlar hüccettirler. Hadis imamları ahad haberlerin bu hususlardaki delâletlerini kabul etmişlerdir.[13]

Burada, şunu da özellikle tekrar hatırlatmak gerekir. Bazı yazar ve araştırmacıların belirttiği gibi, İslâm'daki Mehdi düşüncesini, tamamen "dış tesir" deyip Hıristiyan ve Yahudi kültürüne ve etkilerine bağlamayı, ilmî açıdan kabul etmek mümkün değildir. Toplumların, ahlâkî ve içtimaî açıdan Mehdilik manasına ihtiyaçları göz önüne alındığında, bunun, ilahi dinlerde ortak noktalardan olabileceği de, üzerinde düşünülüp araştırılacak bir konudur. Zira, tarihin her döneminde peygamberlerden sonra, onların hakiki vârisi olup, onun getirdiği vahyi yaşatacak, insanların hidayetine vesile olacak ve onları her çeşit kötülüklerden alıkoyacak, fazilet sahibi ıslahatçılara ihtiyaç olmuştur ve olacaktır da.. Aksi takdirde dinin ve vahy-i semavinin, gelecek nesillere sağlam olarak intikali mümkün değildir. İşte, bir müslümanın bu anlamda, sahih hadislerde belirtildiği şekliyle, dinî

---

13 Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, s. 131.

hayat ve onun hayata hayat kılınması mevzuunda, Mehdi inancını kabul etmesi normaldir. Yanlış olan, mü'minin fert ve topluma karşı vazife ve sorumluluklarını ihmal edip, Mehdi'nin gelip ortamı düzelteceğini beklemesidir. Beşer üstü bir tabiata sahip, elinde mucizeler yaratacak ve bütün dünyaya bir anda şekil verecek bir zatın zuhurunu, oturup tembel tembel beklemektir. İslâm adına hiçbir şey yapmamaktır. "Dünya yörüngesinden çıkmış, ben mi yörüngesine oturtup, düzelteceğim. Mehdi gele, işler düzele!" gibi gayr-i İslâmî mantalitedir. Ümitsizliğe düşüp kabuğuna çekilmedir.

Bugün, bütün Müslüman toplumların, hem İslâm'ın emirlerine hem de Allah'ın kâinata koyduğu kevnî kanunlara, hakkıyla riayet edip, maddî ve mânevî kalkınmaya çalışmaları gerekir. "Mehdi ve Mesih gelecektir, onu bekleyelim." diye hiçbir kimse, İslâm'ı yaşama ve yaşatma adına kendisine düşen vazifeleri ihmal etmemelidir. Mehdilik düşüncesi, topluma, doğrularıyla ve doğru bir üslûpla anlatılırsa, tembelliğe değil, bilakis bütün Müslümanları, insanlığın beklediği böyle bir ıslahatçıya zemin hazırlama adına seferber edecektir.

MEHDİLİK MESELESİ

Prof. Dr. Hüdaverdi Adam
Sakarya Üniversitesi Sakarya Meslek Yüksek Okulu

Mehdi inancının, yaratılışı gereği sadece gününü değil, geleceğini de merak eden insanın zor ve sıkıntılı dönemlerinde "bir kurtarıcı" aramasına bağlamak mı daha doğrudur; yoksa, Mehdi inanç ve beklentisi dinlerle gelmiş bir gerçek olup insan buna binaen mi bir kurtarıcı beklemektedir. Doğrusu bu üzerinde düşünmeyi gerektiren bir konudur. Bu çerçevede dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da şudur: Modern bilim anlayışı, dünyanın farklı yerlerinde, milletlerinde ve farklı dinlerde ortak olan bazı inanç ve kabulleri mutlaka birinden diğerine geçmiş gibi ele almakta ve insanlığın ilk dinleri olarak da "ilkel dinler"i kabul ettiği için, bu inançların ilkel dinlerden geldiği gibi bir sonuca varmakta; buna karşılık, bütün insanlık için başlangıç itibariyle temelde tek bir din olabileceğini, sonra insanların bu dinden saptığını ve bu dinin, zaman zaman gönderilen peygamberlerle yeniden aslına irca edildiğini bir ihtimal olarak bile düşünmek istememektedir.

Mehdi inanç ve beklentisi, sadece Müslümanlarda, Yahudi ve Hıristiyanlarda değil, müşterek bir inanç ve ümit şeklinde

bütün din ve kültürlerde, hatta eski Çin ve İran[1] kültürlerinde de mevcuttur.[2] İslâm kaynaklarında beklenen "kurtarıcı", "İmam", "Müceddid", "Halife", "Mehdi" gibi farklı isimler altında geçer. Bunlar, yeryüzünde ıslahat hareketinin rehberliğini yapacak olan, mânevî güce sahip, insanları zulümden kurtarıp, adaleti tesis etmek üzere görevlendirilmiş kişilerdir.

Mehdi, lügatte hidayete ermiş "Allah'ın kendisini hakka ulaştırdığı" kişidir.[3] Istılahta ise, zulüm ve haksızlıkların yaygınlaştığı zamanda yeryüzünü adaletle dolduracak bir kişinin adıdır. Cenâb-ı Hak, onu bir gecede kâmil mânâda hidayete ulaştıracak,[4] irşadı vehbî olacak bu zat, Allah'ın hususî inayetine mazhar olacaktır.[5] Zamanı gelince ortaya çıkacak olan bu zat, başka dinlerin tesirini kıracak, onun vasıtasıyla Hıristiyanlardan bir cemaat müslüman olacaktır.[6]

Bazı araştırmacılara göre, Mehdi düşüncesinin temel kaynağı Şiîlik'tir. Çünkü hilâfet ellerinden çıkıp, Hz. Muaviye'ye (radıyallahu anh) intikal edince, ümitsizliğe düşmüşler, Mehdi vasıtasiyle tekrar eski durumlarına kavuşacaklarını düşünmüşlerdir.[7] Ancak Mehdilik fikrinin ilk defa Hz. Ali'nin (radıyallahu anh) azatlı kölesi Keysan tarafından ortaya atıldığını söyleyenler de vardır. Keysan, Hz. Ali'nin küçük oglu Muhammed b. Hanefiyye'nin ölmediğini, Cebel-i Rıdvan'da gizlendiğini, günün birinde adaleti tesis etmek üzere ortaya çıkacağını iddia etmiştir. Hâlbuki Muhammed b. Hanefiyye, Medine'de ölmüş (H. 81) ve cenaze namazını, o zamanın Medine valisi Hz. Osman'ın oğlu Eban kıldırmıştır.

---

1 Goldziher, 215.
2 Uludağ, 434.
3 İbn Manzur, "h-d-y" md.
4 İbn Manzur, a.y.
5 Müsned, 1/84.
6 Sefarınî, 2/72.
7 A. Emin, 3/241.

Mehdilik İddia Edenler ve Sınırlı "Mehdi" Hareketleri

İlk dönem Mehdilik iddiasında bulunanlar arasında Hicri 128 senesinde kendisinin beklenen Mehdi olduğunu söyleyen Haris b. Sûreyc[8] ile Hicri 132. senesinde beklenen ve va'dedilen Mehdi olduğunu ilan ederek, Abbasilere karşı isyan eden Yezid'in torunu Ebû Muhammed'i[9] sayabiliriz. İddiasını kimseye kabul ettiremediği için başarılı olamayan Haris'in "Haris isminde bir kurtarıcı çıkacaktır." şeklinde hadis bile uydurduğu bilinmektedir. İslâm tarihinde zenci ayaklanması olarak bilinen ve Bağdat'ı harap eden isyanın başını çeken Ali isminde bir İranlı da kendisini Mehdi ilân etmiştir.[10] Haccac-ı Zalim'e karşı mücadele veren ve sonunda şehit düşen Abdullah b. Zübeyr'in de Mehdi olduğu iddia edilmiştir.[11] Halife Mansur, oğluna Mehdi ismini vermiş; onun özelliklerine uyacak şekilde Mehdi tarifleri yapılmış, hatta "Mehdi bizdendir, fakat annesi dışımızdandır." gibi rivâyetler uydurulmuştur.[12]

Mehdilik iddiasında bulunanların bazısı makam ve şöhret duygusuyla, bazısı menfaat sebebiyle, bazısı da millî bir takım duygularla kendilerini bu işin içinde bulmuşlardır. Bunlar arasında ilk akla gelen isimlerden Hindistan Mehdisi Seyyid Muhammed (91/1504), Hindistan'da ortaya çıkan ve İngilizlerin destekçisi olan Gulam Ahmed Kâdıyani, Magrib Mehdisi Abdullah b. Tumert (524/1103), İngiliz işgal kuvvetlerine karşı çarpışması ve onları mağlup etmesiyle tanınan Sudan Mehdisi Muhammed Ahmed (1303/1885), Somali Mehdisi Muhammed b. Abdullah Hasan (1339/1920), Amerikalı Zenci Müslümanların lideri Elijah Muhammed bu anlamda oluşan Mehdilik hareketlerinin bazı mümessilleridirler.[13] Hz.

---

8 Hasan, 183-184.

9 Uludağ, 435.

10 Emin, 42.

11 İlhan, 127-129.

12 A. Emin, *Duha'l-İslâm*, 3/241.

13 S. M. Hasan, 81-273.

Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan gelen es-Seyyid Muhammed es-Sünûsi (v. 1320) de Mehdi olduğu kabul edilen şahsiyetlerdendir. Tarihte Mısır'da Fatımi, Kuzey Afrika'da Muvahhidun devletleri Mehdilik fikri üzerine kurulmuşlardır.

Bu konuda şarlatanlık yapanlar, fitne ve tefrikaya sebep olmuşlardır. Bu sebeple, Mehdilik iddiasında bulunan bazı şahsiyetlerin eserlerini büyük ihtimamla batılı müsteşrikler yayına hazırlamışlardır. Meselâ, İbn Tumert'in eserlerini büyük çaba ile Luciani ve Goldziher yayınlamıştır.[14]

Mehdilikle İlgili Hadisler

Yemenli meşhur âlim Şevkânî, Mehdi hakkında elli kadar hadis-i şerif olduğunu söyledikten sonra bunları sahih, hasen ve zayıf şeklinde üç kısma ayırır. Ona göre, bunların toplamı mütevatir derecesindedir.[15]

Buhârî ve Müslim'de "İmam", "Halife" ve "Kahtani" tabirleriyle âhir zamandaki bir kurtarıcıdan söz edilmektedir. Buhârî'de geçen "İmamınız sizden oldugu hâlde İbn Meryem nâzil olduğu zaman hâliniz nasıl olur?"[16] şeklindeki hadisi şerheden İbn Hacer el-Askalani, son dönem âlimlerinden el-Keşmiri ve Abdullah Haccac gibi zatlar, bu hadiste zikredilen "İmam"dan maksadın Mehdi olduğunu ifade etmişlerdir.[17] Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) âhir zamanda bu ümmetten bir zâtın arkasında namaz kılmasının, Mehdinin zuhurundan bahseden sahih görüşlere delil teşkil ettiğini söyleyen İbn Hacer el-Askalani, İmam Şafiî'den, Mehdi'nin bu ümmetten ve Hz. İsa'nın onun arkasında namaz kılacağı hakkındaki haberlerin mütevatir olduğu hususunda bir nakil

---

14 S. M. Hasan, 195.

15 Han, 114.

16 Buhârî, *Enbiya* 49.

17 Askalanî, 6/570.

yapmaktadır.[18] Meşhur Kelâm âlimi Sa'duddin et-Teftazani de, "İmam" tabirinden Mehdi'yi anlamaktadır.[19]

Müslim'de Kahtani denilen bir zattan bahsedilmekte, âhir zamandaki bir bolluk ve refah dönemine işaret edilmekte ve saymaksızın mal dağıtan "halife"den haber verilmektedir.[20] Bunların dışında Mehdi ile ilgili hadisler ise, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi hadis kaynaklarında geçmektedir. Bu meseleye çok ehemmiyet verdigi anlaşılan Ebû Dâvûd, Sünen'inde bu konuya ayrı bir bölüm tahsis etmiştir.

Mehdi'nin soyu konusunda en sağlam delil olarak kabul edilen bilgi, Ebû Dâvûd'ta kaydedilen onun "Fâtıma'nın evlâdından" ve "Hasan'ın soyundan"[21] olduğu rivâyetidir. Bazı hadisçiler, Mehdi'nin Peygamberimiz'in neslinden olması hususunun tevatür derecesine vardığını söylemişlerdir.[22]

Hadis kaynaklarında Mehdi'nin ismi ve alâmetleriyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Buna göre, ismi Resûlullah'ın ismine, babasının ismi de Resûlullah'ın babasının ismine uyar.[23] İbn Hacer, altmış iki alâmetini zikreder ve burun yapısından başındaki sarığın şekline kadar detaylı bilgiler verir.[24]

Hadis kaynaklarında Mehdi'nin fazileti, çıkış yeri ve zamanı hakkında da bilgiler verilmiştir. Hadislerde, Mehdi'nin, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan geleceği, dünyayı adaletle dolduracağı Mehdi'nin hususiyetleri olarak ön plandadır.[25]

Konuyla ilgili hadislerin pek çoğunun Buhârî ve Müslim'de yer

---

18 A.y.

19 Taftazanî, 5/314.

20 Müslim, *fiten* 67-69.

21 Ebû Dâvûd, *mehdi* 1/69.

22 Heytemî, 22.

23 Ebû Dâvûd, *mehdi* 4; Tirmizî, *fiten* 52.

24 İbn Hacer, 71.

25 Buhârî, *enbiya* 49; Müslim, *fiten* 679; İbn Hacer, 47; Münavî, 5/301.

almayışını bir za'fiyet işareti olarak değerlendiren muasır yazarlardan Mevdudî,[26] Mehdi ile ilgili hadislerin ravilerinin büyük çoğunluğunun şii olduğunu belirtmekte, ancak hadislerin bir kısmını doğru kabul etmekte; Mehdi'nin alâmet ve işaretlerini geniş bir şekilde anlatan hadislerin uydurma olduğunu söylemektedir. Çünkü Resûlullah, prensip olarak detaylara çok girmemiştir. Mevdudi'ye göre, Abbasîler döneminde hilâfetlerini desteklemek amacıyla bu türlü hadisler uydurulmuş olabilir.[27] Ahmed Emin ise, hadisler karşısındaki tavrını burada da ortaya koyar ve bu hususu Mehdi hadislerinin tamamını reddetmeye gerekçe sayar. Ona göre bu konudaki hadisler, Emevî ve Abbasîler dönemindeki taht kavgalarından dolayı uydurulmuş rivâyetlerdir.[28]

Hadis ilmiyle meşgul olanlar, bu konuda zayıf rivâyetlerin varlığını kabul etmekle birlikte, hadis literatüründe Mehdi meselesinin gerek isim ve gerekse mefhum olarak varlığını reddetmenin mümkün olmadığı kanaatindedirler. Zira bu hadisleri rivâyet edenler arasında Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Talha, İbn Mes'ud, Ebû Hureyre, Enes İbn Malik, Ümmü Seleme, Ebû Said el-Hudrî, Ümmü Habibe, Sevban, Kurre İbn İyas, Abdullah İbn el-Haris İbn el-Cez' ve Ali el-Hilâlî gibi ashabın en tanınmış kişileri bulunmakta ve bu hadisler, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Bezzar, Hâkim, Taberanî gibi meşhur hadis imamları tarafından tahriç edilmektedir. Hadislerde görülen ipham, bu hadislerin zayıflığından değil, nübüvvet dilinin vecizliğindendir.[29] On dört asır öncesinden Kıyamet'e kadar bütün zamanlara ve anlayışlara konuşan Peygamber Efendimiz, bilhassa gayb haberleriyle ilgili konularda teşbih, istiare, mecaz ve temsiller isti'malinde bulunmuştur. Ayrıca, gayb

26 Mevdudi, 48.
27 Mevdudi, 45, 51.
28 *Duha'l-İslâm*, 3/23-78.
29 Canan, 14/227.

haberlerinde, çok açık ifadelerden kaçınmak, O'nun takip ettiği bir edep tavrıdır. Ayrıca, din bir imtihandır ve akla kapı açıp iradeyi elden almamaya dayanan bu imtihanın gereği olarak, bazı meseleler çok açık şekilde değil de, kapalı ve yoruma açık şekilde gelir. Dördüncü olarak, Kur'ân'ın olduğu gibi, hadisin de mutlakı, mukayyedi, müteşabihi vardır. Bütün bunların dışında bir diğer husus da, hadis ravileri, bazı rivâyetlere açıklama sadedinde derclerde bulunmuşlar, meselâ, pây-i taht-ı İslâm'da meydana gelecek bir hâdiseyi, râvi kendi zamanındaki pây-i tahta uygulamış ve onun ismini vermiştir. İşte, Mehdi meselesi gibi bazı meselelerde ilgili hadislerdeki bazı farklılık ve ihtilâflar, bu hususlara dayanmaktadır. Gerçekte ise, Mehdi ile ilgili hadisler, meselâ Kettanî'ye göre, en azından mütevatiru'l-mânâdır; yani, ifade ettikleri anlam açısından mütevatirdir.[30]

Mehdi meselesiyle detaylı bir şekilde ilgilenen âlimlerden biri de Müslüman tarihçi ve sosyolog İbn Haldun'dur (733/1332). Gelecekte meydana gelecek olayların gaybî meseleler olduğunu, Allah vahiy veya rüya yoluyla bildirmedikçe beşerin gaybî meseleleri bilemeyeceğini iddia eden İbn Haldun, Mehdi meselesinin, Müslümanlar arasında asırlar boyunca meşhur olduğunu, dini teyit ve adaleti tesis edecek birisinin gelmesinin gerekli olduğuna inanıldığını, ancak bu konudaki hadislerin pek azı müstesna, tenkit edilmekten hâli kalmadığını belirtir. Mutasavvife'nin Mehdi anlayışını tenkit eden İbn Haldun'a göre tasavvufçularin Mehdi hakkındaki görüşleri şiîlikten alınmıştır.[31]

Mehdi hadisleri konusunda en titiz davranan İbn Haldun dahi onları kökten reddetmemiş, "Pek azı müstesna" şeklinde ihtiyatlı bir ifade kullanmıştır. Bu ifadeden, onun bu konuda az da olsa sahih hadislerin varlığını kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Mehdi

---

30 Kettanî, 1/446.

31 İbn Haldun, 2/165, 787, 807, 822.

hakkındaki hadislerin bir çırpıda reddedilmesi doğru değildir. Aralarında zayıf hadislerin bulunması, hepsinin inkârını gerektirmez.

Tarihçi ve muhaddis İbn Kesir (774/1372), Ehl-i Sünnet ile Şiîlerin beklediği Mehdi'nin farklılığını ele alarak Mehdi'nin âhir zamanda geleceğini, Hz. İsa'nın nüzûlünden önce zuhur edeceğini belirtir ve hadislerin de buna delâlet ettiğini söyler.[32] Mekkeli âlim İbn Hacer el-Heytemî (v. 973/1564), Mehdi meselesiyle ilgili eserini bu konudaki Sünnî akideyi ortaya koymak, Şiîlerin Mehdi inançlarını çürütmek amacıyla telif etmiştir.

Sonuç

Ehl-i Sünnet'te Mehdilik bir inanç esası olarak kabul edilmiş değildir. İlk akaid kaynaklarında Mehdi konusuna değinilmemektedir. Çünkü bir akaid konusu olarak düşünülmüş değildir. İmam A'zam'ın el-Fıkhu'l Ekber'i başta olmak üzere Mâturîdî ve Eş'arî'nin eserlerinde bu hususa temas edilmemektedir. Kelâm âlimleri Mehdiliği imametle ilgili bir mesele kabul etmişlerdir. İmamet konusu ise, Kelâm kitaplarına Şia'nın bu konuya gösterdiği aşırı ilgi dolayısıyla daha sonraki dönemlerde girmiştir.[33] Mehdi meselesini, imamet bahsine ek olarak ele alan meşhur Sünnî kelâmcı Teftazanî, bu konuda sahih hadislerin vârid olduğunu söyler. O, Hz. İsa'nın nüzûlünü de bu konuya dahil eder.[34] Bakıllanî, Cüveynî, *el-Îcî*, Nesefî ve Gazzalî de Mehdi'den bahsetmez.

"Ümmetimden kıyamete kadar hak üzere devam eden bir taife bulunacaktır"[35] hadisini değerlendiren Muhsin Abdulhamid, Mehdi'nin bir şahıs değil bir topluluk olacağını, bu topluluğun dinî mevzuları tazeleyeceğini, din yolunda mücadele edeceğini, adaleti yayacağını, dosdoğru ölçülere sarılacağını, zulümle

---

32 İbn Kesir, 24.

33 İlhan, 141.

34 Teftazanî, 5/312-313.

35 Müslim, *İman* 247.

mücadele edeceğini ve yeryüzüne İslâm'ı hâkim kılacağını belirtmekte, yani meseleyi şahs-ı mânevîye bağlamaktadır. Onlar, dünyada yaşarlar, (gizlenmiş imam gibi) gayb âlemindeki şeylerle uğraşmazlar. Bu anlayış, sünnetullaha (Allah'ın kâinattaki sünnetine), İslâm'ın ruhuna ve amelî tâlimatlarına da uygunluk arzeder. İnsanların kendi vazifelerini bırakıp, Kur'ân-ı Kerîm'in hakikatlerinden uzaklaşarak hayalî bir Mehdi beklemeleri yanlıştır.[36] Bütün bunlar yanında, Mehdi'liği dinî olmaktan çok sosyal bir hareket olarak değerlendiren ve durumları kötü olan cemiyetler için bir ümit ışığı olarak ele alan ilim adamları da vardır.[37]

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, hemen hemen bütün din ve kültürlerde yer alan bir "kurtarıcı" fikri İslâm'da da vardır. Şu kadar ki, Sünnî inanç sisteminde Mehdilik, Şiî akidede olduğu gibi, temel bir inanç esası değildir. Bu konu daha çok imamet meselesi ile irtibatlı olmuş, bu sebeple de Ehl-i Sünnet'te fer'î bir mesele olarak kabul edilmiştir.

Hadis-i şeriflerde âhir zamanda Mehdi'den ve mehdiyet hareketinden bahsedilmiş ve bu hadisler büyük ölçüde sahih olmuş bile olsa, bu, Müslümanları tembelliğe itip, her şeyi Mehdi'nin düzelteceğini beklemek şeklinde bir anlayışa yol açacak mahiyette değildir. Hâdiseler, yine sünnetullah çerçevesinde ve insan sorumluluk ve iradesinin sahası içinde geçecektir. Mehdi beklentisi ile inananların vazifelerini aksatmaları ve ihmal etmeleri, en azından mükellefiyetten kaçmak ve toplumu atalet ve tembelliğin kucağına atarak felâkete zemin hazırlamak demektir. Muhsin Abdulhamid'in de işaret ettiği gibi, Mehdi, belki bir şahıstan ziyade bir hareket, bir ekol, bir şahs-ı mânevî olmalıdır. Zira Mehdi'ye yüklenen misyonu ve vazifeyi bir şahsın gerçekleştirmesi mümkün değildir. Onu ancak bir topluluk yapabilir.

---

36 Abdülhamid, 52.

37 Uludağ, 435.

Her devirde olduğu gibi günümüzde de Mehdilik iddiasında bulunan bazı şarlatanlar ve sahte Mehdilerin ortaya çıktığı ve halkı kandırarak bu meseleyi istismar ettiği doğrudur. Bunlar, bundan sonra da yaşanacaktır. Ancak bunlara bakarak bir kısım sahte Mehdiler çıkıyor diye, bir müesseseyi, bir fikri kökünden reddetmek de doğru değildir.

KAYNAKLAR

Abdulhamid, Muhsin, *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler*, (çev: M. Saim Yeprem, Hasan Güleç, Ankara, 1984.

el-Askalâni, İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, Riyad, 1389/1969.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, c. 14.

Emin, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, ts.; el-Mehdi, Kahire, 1951.

Goldziher, *el-Akide ve'ş-Şeria*, (trc. Muhammed Yusuf Musa ve diğerleri), Kahire, 1366/1946.

Haccac, Abdullah, *Alâmâtü'l-Kıyameti'l-Kübrâ*, Kahire, 1986.

el-Hammad Nuaym, *Kitabu'l-Fiten*, vr. 53 a, Süleymaniye Atıf Efendi ktp. no: 6O2.

Han, Sıddık Hasan, *el-Izaa Limâ Kâne ve Mâ Yekûnu Beyne Ye-deyi's-Sa'a*, Kahire, ts.

Hasan, Sa'd Muhammed, *el-Mehdiyye fi'l-İslâm Münzü Akdemi'l-Usûr Hatta'l-Yevm*, Kahire, 1953/1373.

el-Heytemî, İbn Hacer, *el-Kavlu'l-Muhtasar fi'l-Mehdi'l-Muntazar*, Kahire, 1407/1986.

İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul, 1989.

İbn Kesir, *Alâmâtu Yevmi'l-Kiyâme*, (nşr. Abdullatif Aşur).

İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, "h-d-y" maddesi.

İlhan, Avni, *Mehdilik*, İstanbul, 1993.

el-Kettanî, *Nazmu'l-Mütenasir*, Halep, ts.

Mac Donald, D.B., "*Mehdi*", IA. 7/474, İstanbul, 1993; Margoliouth, "Mehdi", ERE 8/337, New York, 1925.

Mevdudi, Ebu'l-A'lâ, *Meseleler ve Çözümleri*, (çev. Yusuf Karaca), İstanbul, 1990.

el-Münavi, *Feyzu'l-Kadir*, Beyrut, 1392/1972.

es-Sefarini, *Levamiu'l-Envar*, Kahire, 1323.

es-Suyutî, Celâleddin, *Kitabu'l-İ'lâm bi Hükmi İsa aleyhisselâm*, (el-Havi içinde), Beyrut, 1983/1403.

et-Teftazani, *Şerhu'l-Makasıd*, (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut, 1989.

Uludağ, Süleymen, *İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, İstanbul, 1992.

TARİHTEN GÜNÜMÜZE ŞİA'NIN MEHDİ İNANCI

Doç. Dr. İlyas Üzüm
TDV İslâm Araştırmaları Merkezi

Yönetimin Hz. Ali'ye, sonra da onun çocuklarına ait olduğu ortak fikri etrafında siyasi bir temayül olarak gelişen Şia, Kerbela olayından sonra belirli bir süreç içinde zümreleşmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Hz. Ali hakkında aşırı fikirler ileri süren ve kaynaklarda kurucusu ve tesirleri ile ilgili olarak farklı bilgiler bulunan Sebeiyye dikkate alınmazsa, ilk ortaya çıkan hareket Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının intikamını alan Muhtar es-Sakafî'nin (ö. 687) önderliğinde gelişen ve bazen onun ismine atıfla Muhtâriyye bazen de Hz. Ali'nin hizmetçisi Keysan'a nispetle Keysâniyye diye anılan fırka olmuştur. Söz konusu fırkanın tâli kolları arasında imamet ve mehdilikle ilgili bazı ihtilaflı görüşler olmakla birlikte, ağırlıklı olarak, Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan doğma olmayan oğlu Muhammed b. Hanefiyye (ö. 700) önce imam, ölümünden sonra da mehdi olarak kabul edilmiştir.[1] Ne var ki fırka bir müddet sonra mevcudiyetini

1 Muhtariyye ve Keysâniyye fırkaları ile bunların mehdilik anlayışları hakkında bk. Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (nşr. Ahmed F. Muhammed), Beyrut 1410/1990, I, 145-146.

yitirmiştir. Keysâniyye-Muhtâriyye'den sonra ortaya çıkan ikinci Şii grup Zeydiyye olmuştur. Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'in ismine nispetle anılan fırka söz konusu imamın Emevîler'e karşı 740 yılında giriştiği başarısız ayaklanmadan sonra oğlu Yahya ve takipçileri döneminde ortaya çıkmış, kendilerine has bir imamet nazariyesi geliştirmiştir. İlk iki halifenin imametini meşru gören Zeydiyye daha üstünü varken faziletli bir kimsenin imametinin caiz olduğunu benimsemiştir. Tarihi gelişimi içinde Taberistan ve Yemen'de siyasi hâkimiyetler kurmuş, Yemen'deki varlığı bugüne kadar devam ettirmişlerdir. Mehdilik konusunda imamlarla mehdiliği ileri seviyede ilişkilendiren Zeydiyye özellikleri belli her imamı, başına "mehdi" sıfatı getirerek anmış, gaybette bulunan bir mehdi telakkisini yer vermemiştir.[2]

İmamlar zincirinde Zeynelabidin'den sonra zikredilen oğlu Muhammed el-Bâkır (ö. 733) siyasi faaliyetlerden uzak kalmış, kendisini ilme ve irşada vermiş, onun vefatından sonra taraftarları iki kola ayrılmış, bir grup imametin oğlu Ca'fer es-Sâdık'a intikal ettiğini ifade ederken, diğer bir kesimi Medine'de bulunan ve orada öldürülmüş olan Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ın mehdi olduğunu, gerçekte onun ölmediğini, Mekke yolu üzerindeki bir dağda ikamet ettiğini ve bir gün tekrar ortaya çıkacağını ileri sürmüştür.[3] Siyasî mezhepler tarihinde yer alamayan bu grup bir süre sonra tamamen kaybolup gitmiştir.

Muhammed el-Bâkır'dan sonra altıncı imam kabul edilen Ca'fer es-Sâdık da babası gibi siyasi faaliyetlerden uzak kalmış ve mesaisini ilmî-dînî alana hasretmiştir. Onun vefatından sonra (765) taraftarları birçok gruba ayrılmış, bazıları Ca'fer'in ölmediğini ve onun mehdi olduğunu ileri sürmüş, bir kısmı Ca'fer'in öldüğünü ve imametin oğlu Musa el-Kâzım'a intikal ettiğini

2 Bk. Şehristânî, *a.g.e.*, I, 153 vd.
3 Hasan b Musa en-Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şia* (Beyrut ts. Dâru'ledvâ), s. 62.

ileri sürmüş, bir kısmı da Ca'fer'in büyük oğlu İsmail'in yedinci imam olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki kısa zaman içinde tarih sahnesinden çekilmiş, ikincisi İmâmi bir anlayış olarak varlığını devam ettirmiş, son grup ise tamamen batınî karakterde bir fırka oluşturmuştur. İsmailiyye adıyla anılan ve günümüze kadar gelen bu fırka ilk dönemde Muhammed b. İsmail'in gizlenmiş son imam ve mehdi olup tekrar geldiğinde "nâtık" olarak görev yapacağını söylemiş, sonraki dönemlerde söz gelimi, Fatımîler döneminde, bu inanç terk edilerek yerine halen mevcut olan imam kavramı getirilmiştir.[4] Kendilerine has dinî-batınî anlayış içinde İsmailiyye Nizâriyye ve Müs'taliyye kolları hâlinde başta Hint alt kıtası olmak üzere muhtelif yerlerde varlığını sürdürmektedir.

Ca'fer es-Sâdık'tan sonra yedinci imam olarak Musa el-Kâzım'ı kabul edenler, onun 799 yılında ölümünden sonra Ali er-Rıza'yı (ö. 818), sonra da babadan oğla geçmek üzere sırasıyla Muhammed et-Takî (ö. 835), Ali en-Nakî (ö. 868), Hasan el-Askerî (873) ve Muhammed b. Hasan'ı imam, sonuncusunu gâib imam ve mehdi olarak kabul etmiş, böylece Oniki İmam Şiiliği ortaya çıkmıştır. İmam sayısını on iki ile sınırlandırdığı için İsnâaşeriyye, imameti (yönetim) iman esası saydığı için İmamiyye, fıkhî görüşlerini Ca'fer es-Sâdık'a nispet edilen rivayetlere dayandırdığı için Ca'feriyye diye anılan bu fırka giderek gelişmiş ve zaman içinde Şia'yı temsil eden ana kol hâline gelmiştir. Bugün Caferilik başta İran ve Irak olmak üzere muhtelif coğrafyalarda İslam toplumunun % 6-10'unu temsil eden bir nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır.

Oniki İmam Şiiliği imamlar döneminde Musa el-Kâzım'dan sonra da sürekli ihtilaflar yaşamış, kendisi de aynı fırkaya mensup erken dönem Şia tarihçisi Nevbahtî'nin (ö. 922) kaydına göre,

---

4 İsmailiyye ile ilgili en doyurucu kitap Farhad Daftary'nin *The Ismailis: Their History and Doctrines* (Cambridge 1990) isimli çalışmasıdır.

hemen her imamın vefatından sonra belli bir grup, imamın ölmediğini mehdi olduğunu ve bir gün zuhur edeceğini ileri sürmüştür. Söz gelimi, on birinci imam Hasan el-Askerî'nin vefatından sonra taraftarları başlıca on dört kola ayrılmış, meselâ, bunlardan bazıları Hasan el-Askerî'nin ölmediğini ve onun mehdi olduğunu, bazıları, imametin kardeşi Ca'fer'e geçtiğini, bir kısmı onun bir cariyesinden Muhammed isminde bir oğlu olduğunu ve onun mehdi olduğunu beyan etmiştir.[5] İsnâaşeriyye fırkası bu on dört koldan birisinin devam edip güçlenmesiyle ortaya çıkmıştır.

Oniki İmam Şiiliğine göre mehdi kabul edilen Hasan el-Askerî'nin oğlu Muhammed, Samarra'da (Irak) ümmü veled (kendisinden çocuğu olan cariyesi) bir anneden 869 yılında doğmuş, babasının 873 yılında vefatından sonra beş yaşında iken sirdapta (yeraltındaki mahzen) kaybolup gizliliğe çekilmiştir. Bu tarihten 941 yılına kadar Mehdi toplumla ilişkisini özel olarak seçilmiş "sefir"leri aracılığıyla yürütmüştür. "Küçük Gizlilik" (gaybet-i suğra) adı verilen bu dönemde Mehdinin sefiri sıfatıyla Osman b. Saîd, Muhammed b. Osman, Hüseyin b. Rûh, Ali b. Muhammed görev yapmış, bu arada kendisini Mehdi'nin sefiri ilan eden çok sayıda yalancı kimseler zuhur etmiş, nihayet dördüncü sefir ölmeden önce Mehdi'den bir tevki (mühürlü ferman) aldığını belirterek bundan sonra sefir gelmeyeceğini belirtmiştir. Son sefirin 941 yılında vefatından sonra Mehdi'nin tamamen gizlendiğine inanılmış ve bu tarihten zuhur edeceği döneme kadar devam edecek olan süreye "Büyük Gizlilik" (gaybet-i kübra) adı verilmiştir.[6]

Oniki İmam Şiiliği'nin giderek gelişmesi ve Abbasî yönetimi

5 Nevbahti, *Fıraku'ş-Şia*, s. 96 vd.

6 Gaybetle ilgili yapılan çalışmaların listesi için bk. Jassim M. Hussain, *The Occultation of the Twelfth Imam* (London 1982), s. 2-11.

içinde müstakil bir hanedanlık olarak Şiî Büveyhîler'in iktidara gelmesiyle birlikte, başta imamet ve mehdilik olmak üzere mezhebin dinî ve siyasî görüşleri işlenmeye başlanıp ilgili rivayetler derlenmiş ve kabul edilebilir bir siyaset nazariyesi geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde mehdilikle ilgili olarak, birbiriyle çelişen pek çok rivayetle karşılaşılmış, bilâhare bunlar süzülerek daha açık bir mehdilik tasavvuru ortaya konulmak istenmiştir. Bu çerçevede, Mehdinin gizlenme sebebi, zuhur alametleri, ne zaman ve nerede zuhur edeceği, yeryüzündeki hâkimiyet müddeti gibi konularda pek çok rivayet ve bu rivayetlere dayalı açıklama getirilmiştir. Özet olarak ifade etmek gerekirse, Mehdi'nin gizlenme sebebi ile ilgili olarak başlangıçta, "dostlarının azlığı, düşmanlarının çokluğu" gerekçe gösterilmiştir.

Özellikle Hasan el-Askerî'nin kardeşi Ca'fer'in çocuğa zarar vermesinden endişe edildiğine dikkat çekilmiştir. Ancak şartların değişmesinin ardından bu gerekçenin yeterli olmadığı düşünülerek bunun ilahî bir sır olduğu, mü'minler için imtihan vesilesi teşkil ettiği, üzerinde fikir yürütülmemesi gerektiği belirtilmiştir.[7]

Mehdi'nin zuhurunun alametleriyle ilgili olarak kaynaklarda çok sayıda olaydan söz edilmiştir. Şii biyografi âlimi Muhsin el-Emîn klasik kaynakları süzerek bunlardan yetmiş kadarını eserinde sıralamıştır. Bir fikir vermek üzere bunlardan kimilerine işaret edilebilir: a) Emevî ve Abbasî saltanatlarının ortadan kalkması, b) San'a'da (Yemen) gözünde işaret bulunan bir zatın ortaya çıkması, c) Kûfe'nin Süfyânî tarafından kuşatılması, d) Kûfe mescidinin duvarının yıkılması, e) Kûfe'de yetmiş bin bakirenin esir edilmesi, f) Kûfe'nin su yollarının tahrip edilmesi, g) Türklerin Cezire'ye inmesi, h) Bağdat ve Basra'da bazı yerlerin batması, i)

---

7 Geniş bilgi için bk. Şeyh Sadûk, Kemâmü'd-din, *Kum* 1405, s. 479-482; Ayrıca bk. Allâme Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, LII, 91-100.

Rey şehrinin harap olması, j) Korku, kıtlık, açlık ve taun görülmesi, k) Fakirliğin artması vs.[8]

Mehdi'nin ortaya çıkacağı yıl ve yerle ilgili olarak da farklı rivayetler yer almıştır. Esasen onun zuhuru ile ilgili olarak vakit tespit etmek yasaklanmış olmakla birlikte, rivayetlerde genel ifadeler kullanılarak, sözgelimi, bir, üç, beş, yedi dokuz gibi tek sayılı senelerde ortaya çıkacağı, Ramazan ayının yirmi üçüncü gecesinde yahut Nevruz gününde yahut Hz. Hüseyin'in şehit edildiği on muharrem aşure günü gibi işaretler verilmiştir. Zuhur yeri ile ilgili olarak da Mekke'de rükün ve makam arasında ortaya çıkacağı, orada namaz kılacağı, daha sonra Küfe'ye geleceği ve orada ne kadar köle varsa hepsini azat edeceği, yolda karşısına çıkacak bütün düşmanlarını yeneceği belirtilmiştir.

Mehdi'nin zuhur ettikten sonra yeryüzünde kuracağı hâkimiyet müddeti ile ilgili olarak da farklı rivayetler ortaya konulmuştur. Meselâ bunların birisinde onun her bir yılı on yıl kadar uzun olan yedi sene olacağı, başka bir rivayette Ashab-ı Kehf'in mağarada kaldıkları süre olan 309 yıl olacağı, diğer bir rivayette de 322 yıl devam edeceği kaydedilmiştir.[9]

Diğer taraftan yapılan çalışmalarda, bazı kaynaklarda Hasan el-Askerî'nin oğlu olmadığının kaydedildiği, rivayetlerdeki gizlenme sebeplerinin tarihi süreç içinde bu rivayetleri yanlışladığı ifade edilmiştir. Ayrıca onun zuhurunun alametleriyle ilgili olarak çoğunlukla Kûfe, Bağdat gibi belli yerlere atıf yapıldığı ve birbiriyle uyuşmayan rivayetlere yer verildiği, bütün bunların söz konusu rivayetlerin zayıflığını gösterdiği ifade edilmiştir. Yine sözgelimi,

---

8 Mehdi'nin zuhurunun alametleriyle ilgili yetmiş kadar olay için bk. Muhsin el-Emîn, *A'yânü'ş-Şia*, Beyrut 1403/1983, II, 71-81.

9 Mehdi'nin zuhur zamanı, zuhur edeceği yer ve zuhurdan sonra dünyada hakimiyet müddeti gibi konulardaki rivayetler için bk. Mustafa Öz, *İmâmiyye Şiası'nda Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, İstanbul 1995, s. 83-87.

onun zuhur zamanı, zuhur yeri ve yeryüzündeki hâkimiyet müddetiyle ilgili bilgilerin de çelişkili olduğu belirtilmiştir. Öte yandan pek çok rivayetin senedinin hadis senet tekniği açısından problemli olduğu, rivayet zincirinde bilinmeyen kimseler bulunduğu, bunların da rivayetlerin sıhhatini tartışılır hâle getirdiği ifade edilmiştir.[10]

Mehdi'nin hayatta fakat "gizli" olduğu düşüncesi, gizlilik süresinin ne zaman biteceğinin bilinmemesi Şia'da fıkıh alanında, toplumun psikolojisinde, ayrıca siyasi ve fikrî hayatta birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sözgelimi, fıkıhta cuma namazının hükmü "vacib-i tahyirî" yani isteyenin cuma namazını, isteyenin de o günkü öğle namazını kılabileceği, taarruz cihadının söz konusu olamayacağı gibi hükümlerin verilmesine yol açmıştır. Siyasi olarak ise ilk dönemlerde, Mehdi'yi beklemek icap ettiği, fetva, kaza, humus (ganimet ve kazançların beşte birinin verilmesi), kısıtlanan şahıs ve malları üzerinde velayet vb. hususlarda fakihlere başvurmak gerektiği şeklinde yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Daha sonra mehdinin gizliliği döneminde fakihlerin yetki ve sorumluluğunun siyasi ıslahat sahasını da içine aldığı belirtilmiş, bu düşünceler Humeynî tarafından 1979 yılına İran'da gerçekleştirilen devrimle uygulamaya konulmuştur. Velâyet-i fakih adıyla anılan bu anlayışta en âlim ve en faziletli fakih, Mehdi'nin temsilcisi sayılmıştır.[11] İran dışındaki Şiî dünyanın çoğunlukla benimsemediği bu görüş aynı zamanda Mehdi'nin zuhurunu geciktirecek bir tutum olarak algılanmıştır.

Diğer taraftan Mehdi'nin zuhuru için çeşitli vesilelerle dua eden (accelallahü feraceh: Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın)

---

10 Geniş bilgi için bk. Ahmed el-Kâtib, *Tetavvuru'l-fikri's-siyâsi'ş-Şia*, London 1997, s. 113 vd., 251 vd.

11 Hayrettin Karaman, "*Ca'feriyyye*", TDV İslâm Ansiklopedisi, VII, 8.

halk, yüzyıllar geçtiği halde onun zuhur etmemesi karşısında, dinî hayat itibariyle yer yer atalet içine girmiştir. Hatta bu vesileyle "mehdiyi bekleme"nin ümitsizlik ve atalet vesilesi olmaması, aksine insanların onun geldiğinde işini kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar yapması gerektiği doğrultusunda uyarılar yapılmıştır.[12]

Öte yandan yüzyıllar geçtiği halde zuhur etmeyen Mehdi'nin hayatta olduğu ancak kimsenin bilmediği bir yerde gizli bulunduğu inancı, Şia tarihinde bazı kimselerin onunla bağ kurma arayışına girmesine yol açmış, bu çerçevede birtakım gruplar ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bunlardan en önemlisi Ahsâiyye, Reştiyye, Bâbiyye ve Bahaiyye çizgisindeki gruplardır. Şeyh Ahmed el-Ahsaî ilkin Mehdi ile temas kuracak "kamil bir Şiî"nin bulunması gerektiğini ileri sürmüş, onun ileri gelen müritlerinden Kâzım er-Reştî beklenen mehdinin yakında zuhur edeceğini ifade etmiş, onun da müritlerinden Mirza Ali Muhammed 1844 yılında önce kendisinin mehdiye açılan bir kapı "bâb" olduğunu, daha sonra da bizzat beklenen Mehdi olduğunu söyleyerek Bâbîlik adlı akımı kurmuştur. Bâb'ın 1850 yılında kurşuna dizilerek idam edilmesinden sonra yakın adamlarından Mirza Hüseyin Ali daha sonra müstakil bir din hüviyeti alacak olan Bahâîliği tesis etmiştir.

Burada ayrıca son günlerde gündeme getirilen, "Mehdi'nin zuhuru için kötülüklerin artması" fikri ile Hüccetiyye grubuna da değinmek gerekir. Şii rivayetlerde, Mehdi'nin ortaya çıkacağından söz edilirken onun "haksızlık ve zulümle dolmuş olan dünyayı adalet ve hakkaniyetle dolduracağı" ifadesine yer

12 Bunun yakın dönemdeki bir örneğini İran devriminin büyük ideologlarından Ali Şeriati'nin *Bekleyiş –İntizâr–* (trc. Ramazan Karaburçak, Ankara 1991) isimli eseri oluşturur.

verilmiştir.[13] Çeşitli versiyonları bulunan bu rivayetler Mehdi'nin ortaya çıkmadan önceki dünya şartlarının çok olumsuz bir nitelik taşıyacağını, her yerin zulümlerle kaplanmış olacağını belirtmektedir. Nitekim klasik anlayışta, esas itibariyle yönetimin sahibinin Mehdi olduğu, bu sebeple ona ait görevi başkasının devralmasının yanlış olacağı belirtilmiş olmakla birlikte, bir taraftan da kötülüklerin artmasının siyasi alanda gerçekleşeceği, bu bakımdan fakihlerin gaib imam adına yönetimi üstlenmemesi gerektiği önerilmiştir. Ancak velayet-i fakih doktrini ile bu anlayışın reddedilmesi ve fakihe siyasi yetki ve yönetim imkânının verilmesi klasik anlayışla çelişmiş, bu sebeple birçok Şiî müçtehit klasik anlayışı benimsemeye devam etmiştir. Diğer taraftan bu kesim Mehdi'nin zuhurunun çabuklaşması için "kötülüklerin artması gerektiği" fikrini işleyen güçlü bir fikir yahut tutum içinde de bulunmamıştır. Ancak 1953 yılında Şeyh Mahmûd Halebî tarafından Bahâîlik'le mücadele etmek üzere kurulan ve ismini, terim olarak imam, özelde mehdi anlamına gelen kelimeden alan Huccetiyye ilk zamanlarda üstü örtülü, bazen baskılardan korkarak çelişkili, giderek de yer yer daha açık biçimde bu düşünceleri dile getirir olmuştur. Bu hareket 1979 İran Devrimi'nde, devrimin dayandığı velayet-i fakih nazariyesinin hem Mehdi'ye saygısızlık olacağını hem de kötülüklerin artmasını önleyeceği için onun zuhurunu geciktireceğini düşünerek destek vermemiş, ancak Humeynî'nin bazı konuşmalarında yaptığı sert göndermelerden çekinerek sessiz kalmayı tercih etmiştir. 1983'ten sonra yeniden güçlenmeye başlayan grup 1999 yılında Halebî'nin vefatından sonra liderliğe Ayetullah Misbâh el-Yezdî'yi getirmiştir. Yezdî'nin öncülüğünde birkaç yıl zarfında yeniden yapılanan ve söylemini gözden geçiren Huccetiyye

---

13 İlgili rivayet hakkında bk. Ebû Ca'fer et-Tûsî, *Kitâbü'l-gaybe* (nşr. A. Tahrânî ve A. Nâsih), Kum 1411, s. 425.

2002-2003 yıllarından itibaren Mehdi'nin zuhurunun çabuklaşması için kötülüklerin yaygınlaşması ve insanlığın kaotik bir ortama itilmesi doğrultusunda görüşler beyan etmiştir. Ülkedeki hâkim anlayış ve genel dengeler açısından faaliyetlerini perdeli ve temkinli biçimde sürdüren gruba doğrudan ve açık bir destek vermese bile üst düzey bazı idarecilerin fikrî bir temayül olarak destek verdiği ifade olunmaktadır.[14]

Sonuç olarak imamet anlayışını merkeze alan Şia, mehdi kavramı ile ilk dönemlerden itibaren iç içe olmuş, imamlar döneminde neredeyse her imamın vefatından sonra, imamın ölmediğini ve mehdi olarak geleceğini ifade eden gruplar ortaya çıkmıştır. Oniki İmam Şiiliğinin "yaşayan fakat gizliliğe çekilmiş" bir mehdi anlayışına ulaşması ilk dönemlerde onun naibi olduğunu söyleyen birçok "yalancı sefir"in çıkmasına yol açmıştır. Diğer taraftan onun gizlenme sebebi, zuhur alametleri, zuhur edeceği yer, zuhur ettiğinde yeryüzündeki hâkimiyet müddeti gibi konulardaki rivayetler birbiriyle çelişkili nitelik arz etmiştir. Ayrıca böyle bir mehdi anlayışı fıkhî, siyasî ve toplumsal hayatta birtakım problemlerin gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle Mehdi'nin zuhurunun "yeryüzünün kötülüklerle dolmuş olmasına" bağlanması hem fikrî bir temayül olarak ferdi ve sosyal sorumluluğu ikinci plana iten bir psikolojinin oluşmasına hem de marjinal bu tür düşünceye sahip çevrelerin teşekkülüne yahut onların cesaretlendirilmesine imkân sağlamıştır.

---

14 Huccetiyye konusunda bilgi için bk. Bahman Baktiari, *Hujjatiyah*", The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World (ed. J. Esposito ve dğr.), New York 1995, II, 138-139; Mahmoud Sadri, "*Hojjatiya*", Encyclopedia Iranica (ed. E. Yarshater), New York, XII, 426-428.

OSMANLI TOPLUMUNDA MEHDİLİK HAREKETLERİ

Prof. Dr. Abdulkadir Özcan

Mimar Sinan Üniv. Fen Edebiyet Fak. Öğrt. Üyesi

Hidayete erdirilmiş, doğru yolu bulmuş kişi anlamına gelen "Mehdi", ıstılah olarak âhir zamanda kıyamete yakın bir dönemde zulüm ve adaletsizliğin her tarafı kapladığı bir devirde gelip, yeryüzünü adaletle dolduracağına inanılan kişi olarak kullanılır. Gerçekten, temel itikadî bir mesele olmamakla beraber Ehl-i Sünnet inancına göre Kütüb-i Sitte'de mevcut bazı hadislere dayanılarak Mehdi'nin âhir zamanda geleceği, bozuk dünyayı düzelteceği, Hz. İsa'nın gökten inerek kendisine tâbi olacağı ve birlikte Deccal'ı öldürecekleri inancı her devirde var olmuştur.[1] İslâm tarihinin daha başlarında Emevi Devleti'nin kurucusu Muaviye'nin 680 yılında ölümünden sonra ortaya çıkan fitneler ve iç savaşlar sırasında, idareyi ele alarak âlemi ıslah edecek birinin beklentisi başladı. Başta Ömer b. Abdülaziz olmak üzere bazı Emevî halifelerine Mehdi gözüyle bakıldı. Hilafeti Emevîlerden devralan Abbasîler de aynı inanç ve beklenti ile kuruluşları are-

1 Yusuf Şevki Yavuz, "*Mehdî*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXVIII, 371; Zeki Sarıtoprak, "*Deccâl*", DİA, 69 vd.

fesinde çıkan ihtilâli desteklediler. Bazı Abbasî halifelerinin adı da Mehdi idi. Zaman ilerledikçe Müslümanlar arasında Mehdi inancı hiç kaybolmamış, karşı karşıya kalınan en zor durumlarda hep bir kurtarıcı beklenmiştir. Ancak çoğu zaman bu inanç bazı kişiler tarafından kötüye kullanılmış, büyük iç karışıklıkların ve kanlı kavgaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.[2] Özellikle İslâm dünyasında mehdilik iddiasıyla ortaya çıkmış kişilerin, büyük siyasî buhranlar, istilalar ve anarşi dönemlerinde görülmeleri de tesadüfî olmamıştır.

12 imamlı Şiîlik inancında ise Mehdi düşüncesi daha yaygın olup, beklenen son ve gizli imamdır. Şiada farklı gruplar içinde farklı şahıslar Mehdi olarak beklenmektedir. Nitekim bir gruba göre kendisine "Mehdi-i Muntazar" denilir. Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sonra ortaya çıkan bu düşünce Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiye'nin ölmeyip günün birinde Mehdi olarak geri döneceği inancını benimser. Şiîliğin farklı şubelerinde farklı şekilde gelişen mehdilik inancı hep var olmuştur. Onlara göre gizli imam geri geldiğinde bizzat idareyi ele alacak ve sapkınlıkları ortadan kaldıracaktır.

Zaman zaman İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde mehdilik iddiasıyla ortaya çıkan kişiler görülmüş, çevresine toplanan kalabalık taraftar kitlesi ile bunlar hükümetleri zor durumda bırakmışlardır. Mesela Horasan'da Emevîlere karşı başlatılan muhalefetin liderlerinden Hâris b. Süreyc ile Abbasî ihtilâlinin lideri Ebû Müslim-i Horasanî mehdi olarak algılanmışlardır. Aynı durum daha sonraki asırlarda Kuzey Afrika, Hindistan, Sudan ve Nijerya'da da söz konusu olmuş, özellikle Avrupa sömürgeciliğine karşı ortaya çıkan liderler genellikle mehdilik iddiasında bulunmuşlardır.[3]

Selçuklular döneminde 1240 yılında ortaya çıkan Babaîler

---

2 Hasting's, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, VIII, 336-340.

3 Mustafa Öz, "*Mehdilik*", DİA, XXVIII, 384-386.

İsyanı, Şiîliğin İsmailiyye koluna mensup propagandacıların faaliyetleri sonucunda patlak vermiştir. Anadolu'da konar-göçer Türkmenleri kullanarak heterodoks cereyanların ilk örgütlü temelini atan Türkmen şeyhi Baba İlyas-ı Horasanî ve onun adına isyanı başlatan ve yöneten Baba İshak'ın gayesi Anadolu Selçuklu Devleti'nin idaresini ele geçirmekti. Karizmatik bir kişiliğe sahip Baba İlyas-ı Horasanî, Resûl, Velî ve Mehdi sıfatlarıyla da anılıyordu. Bir yandan Moğol istilası, diğer yandan taht kavgalarının hüküm sürdüğü çok buhranlı bir dönemde ortaya çıkan ve kendisini maddî, manevî bir gücün sahibi gösteren Baba İlyas, mehdi kimliğiyle harekete geçti.[4] Baba İshak tarafından başlatılan isyan günümüz Adıyaman dolaylarında gelişti ve kısa sürede Orta Anadolu'ya sıçradı. Amasya'da yakalanan Baba İlyas'ın ve ardından Baba İshak'ın öldürülmesinden sonra bastırılabildi. Daha sonra sıkı bir dayanışma içine giren Babaîler, liderleri Baba İlyas'ın efsaneleşen şahsında farklı dinî-tasavvufî bir hareketin adı oldu ve zamanla Kızılbaşlığın ve Bektaşîliğin bünyesinde varlığını sürdürdü.[5] Onların eşler hariç her çeşit mal ve servetin ortaklığına dair düşünceleri Osmanlı döneminde kısmen Bedreddinîler'de devam etmiştir.[6]

Osmanlı Devlet-i Aliyyesinde Mehdilik İddia Edenler

Gazâ devleti olarak XIV. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Osmanlı Beyliği, bulunduğu mevkiin askerî ve stratejik durumunu gayet iyi değerlendirerek kısa sürede güçlü bir devlet olmuş, asrın sonlarında ise kendisine bağlı (vasal/teba') devletlerle çok uluslu imparatorluğa dönüşmüştür. Özellikle Balkanlarda kurduğu

4 Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı – Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul 1996.

5 Aynı müellif (a. mlf.), "*Babaîlik*", DİA, IV, 373-374.

6 A. mlf., *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul 1998, s. 172-173, 196.

siyasî otorite, sağlamış olduğu sosyal, ekonomik ve dinî dengeler, varlığının en garantili unsurları olmuştur. Burada attığı sağlam temellerden sonra Anadolu Türk birliğini de kuran Osmanlı hükümdarları, XV. yüzyıl başlarında Yıldırım Bayezid zamanında doğudan gelen kalabalık Timur kuvvetlerine yenilmiş, böylece devlet çok ciddî bir sarsıntı geçirmiştir. Anadolu'daki Türkmen beylikleri tekrar eski yarı bağımsız otoritelerini kurarlarken, Osmanlı da Timur'a bağlı bir devlet konumuna düşmüştür. 1402-1413 yılları arası, kardeş kavgaları içinde geçerken, dahilî bazı isyan hareketlerinin tohumları da bu dönemde atılmıştır.

Şeyh Bedreddin

Dinî ve siyasî nitelikli bu olayların ilki Simavnalı Şeyh Bedreddin önderliğinde farklı yerlerde çıkan ayaklanmalardır. Yanlışlıkla Bedreddin-i Simavî diye de anılan bu kişi, Edirne civarında olup günümüzde Yunanistan sınırları içinde kalan Simavna (Samona)'da XIV. yüzyıl ortalarında doğmuştur. Torunu Halil'in Menâkıbnâme'sine göre babası Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un (ö. 1279) torunu, annesi ise Rum kökenli iken müslüman olan Melek Hatun'dur. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar, soyunu Selçuklu hanedanına bağlayan bu rivayetin siyasî maksatla uydurulduğunu ve bununla mehdici kimliğinin güçlendirilmek istendiğini göstermektedir.[7] Babası bulunduğu yerin kadısı olduğundan "Simavna Kadısı oğlu" diye tanınmış, bu da zamanla "Simavî" şekline dönüşmüştür.

Bedreddin, Bursa'da, Konya'da, Şam'da, Kudüs'te seçkin müderrislerden naklî ve aklî ilimlerde dersler aldı. Kahire'de Seyyid Şerif-i Cürcanî ile birlikte Felsefe ve Mantık hocası Mübarek

7 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, I, 361; Orhan Şaik Gökyay, "*Şeyh Bedreddin'in Babası Kadı mı?*", Tarih ve Toplum, sayı 2 (1984) s. 16-18.

Şah'ın gözde talebelerinden oldu. Hocası ile birlikte hac için Mekke'ye, oradan da Medine'ye geçen Bedreddin, Seyyid Şerif'in daveti üzerine tekrar Kahire'ye döndü. Burada Memlük Sultanı Berkuk'un (ö. 1399) oğlu Ferec'in hocalığını yaptı. Zaman zaman Berkuk'un sarayında düzenlenen ilmî toplantılara katıldı ve başarılarından dolayı Sultan'ın takdirlerini kazandı. Burada kendisinin mehdi olduğuna inanan Şeyh Hüseyin-i Ahlatî ile tanışarak onun etkisi altına girdi ve müridi oldu. Hastalandığı için şeyhi tarafından seyahate çıkması tavsiye edilince 1400'lü yılların başında Tebriz'e gitti ve buranın ulemasıyla yaptığı münazaralarda Timur'un da takdirini kazandı. Bir ara Kazvin'e de giden Bedreddin'in burada Bâtınî fikirlerle dolduğu anlaşılmaktadır. Timur'un kalma teklifine rağmen Kahire'ye dönen Bedreddin, şeyhi Ahlatî'nin ölümü üzerine onun postnişîni oldu. Fakat Kahire'deki diğer şeyhlerle arası açılınca Edirne'ye dönmeye karar verdi. Bir süre Konya'da kaldı ve oradan Tire'ye geçti. Burada ilerideki isyan hareketinin temsilcilerinden olup "Dede Sultan" diye anılan Börklüce Mustafa ile tanıştı. Daha sonra Sakız adasının Hıristiyan idarecisinin daveti üzerine buraya gitti ve onun İslâm'a geçmesine vesile oldu.[8] Buradan İzmiroğlu Cüneyd'in daveti üzerine İzmir'e ve oradan da Kütahya'ya geçen Bedreddin bu sırada ilerideki isyanın ikinci elebaşısı Torlak Kemal'le tanıştı. Bursa ve Gelibolu üzerinden Edirne'ye döndü. Daha sonra tekrar Bursa ve Aydın taraflarına gittiyse de geri dönerek Edirne'de 7 yıl kadar inzivaya çekildi.[9]

O sırada Osmanlı Devleti'nde tam bir fetret hüküm sürüyordu. 1402 Ankara Savaşı sonrasında Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında kıyasıya taht mücadeleleri yapılıyordu. Musa Çelebi'nin, ağabeyi Emir Süleyman'ı ortadan kaldırıp Edirne'ye hâkim olmasıyla yıldızı parlayan Bedreddin onun tarafından kazaskerliğe, yani şer'î

---

8 Mecdî Mehmed , *Hadâiku'ş-Şakaik* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 72.

9 Bilal Dindar, "*Bedreddin Simâvî*", DİA, V, 331 vd.

ve hukukî otoritenin başına getirildi. Böylece siyasî hayatı başlayan Şeyh Bedreddin, Musa'nın, kardeşi Çelebi Mehmed tarafından bertaraf edilmesinden sonra İznik'te mecburî ikamete tâbi tutuldu. Bu sırada kendisine 1000 akçe maaş bağlandı. Ancak burada rahat durmayan Bedreddin zâhiren dinî/tasavvufî, gerçekte siyasî anlamda teşkilâtlanmaya başladı. Bu sırada Anadolu'da ve Rumeli'de yoğun bir propaganda faaliyetine girişerek kısa sürede çevresine kalabalık bir mürid ve sempatizan kitlesi toplamayı başardı. Tire'de tanıştığı, daha sonra da zaman zaman görüştüğü Börklüce Mustafa'yı Aydın ve Karaburun taraflarında faaliyet göstermekle görevlendirdi. Yine evvelce tanıştığı ve bağlantısını sürdürdüğü Torlak Kemal'i de Manisa ve dolaylarındaki faaliyetlerin başına getirdi. Her iki adamı bulundukları yörelerde binlerce taraftar ve sempatizan topladılar. Bu arada Bedreddin bir yolunu bularak İznik'ten kaçtı ve Kastamonu'da Candaroğlu İsfendiyar Bey'e sığındı. Niyeti Kırım tarafına geçmekti. Ancak bunu başaramayınca Sinop'tan gemiyle Zağra, Silistre, Dobruca[10] üzerinden Deliorman'a gitti ve burayı faaliyetlerinin üssü yaptı. Her tarafa gönderdiği adamlarıyla Balkanlar'da da geniş bir propaganda faaliyeti başlattı. Zamanın mehdisi olduğuna inanan biri olarak Bedreddin ve halifeleri, toplumsal sıkıntıları gidermek için iktidara talip oldu ve ayaklandı. Özellikle Çelebi Mehmed tarafından timarları ellerinden alınan gayrimemnunlar ile, kendilerine yeni timarlar verilen memnun kesimin ve mahallî Hıristiyanların da katılımıyla büyük bir isyan patlak verdi. Bir süre önce müridleri Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in başlattığı isyanları bastırtan Çelebi Mehmed, Şeyh Bedreddin'in üzerine de asker sevk etti. Veziriazam Bayezid Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri kısa sürede Bedreddin'in isyanını bastırmaya ve kendisini yakalamaya muvaffak oldular. Serez'de bulunan Sultan Mehmed'in huzuruna götürülen

10 Buradaki Sarı Saltuk tekkesinde hazırlıklar yaptığı bilinir (Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, s. 169).

Bedreddin, ulemadan olması sebebiyle hemen öldürülmedi. Zira Osmanlı'da ulemaya ölüm cezası pek verilmezdi. Padişahın huzurunda ulema meclisinde ilmî olarak ilzam edilip, kendi hatasını itiraf ettikten sonra cezalandırılırdı. Padişahın emriyle oluşturulan heyet tarafından sorgulanan Bedreddin, faaliyetlerinin dinî yönü olmayıp doğrudan "hurûc ale's-sultân" suçuna girdiği kanaatiyle örfî hukuk gereği Serez çarşısında idam edildi. Bir rivayette bizzat Şeyh'in de kararın isabetli olduğunu kabul ettiği belirtilir.

Şeyh Bedreddin'in Bazı Görüşleri

Özellikle fıkıh ve felsefede derin bilgisi olduğu nakledilen Bedreddin'in, *Vâridât* adlı eseri meşhurdur. Şeyh Bedreddin, bu eserinde monist olduğunu açıkça ortaya koyar. O, "Varlıkta yalnız birlik vardır. Âlem Cenâb-ı Hakk'ın zuhurundan ibarettir. Bu sebeple âlem yaratılmamıştır." diyerek tıpkı materyalistler gibi maddenin ezelî ve kadim olduğuna inanmaktadır.

Şeyh Bedreddin, bedenî haşre karşı çıkması, cennet-cehennem, melek-şeytan gibi konularda ileri sürdüğü görüşleriyle dikkati çekmiş ve büyük eleştiri almıştır. Özellikle ahiret ve haşirle ilgili görüşleri yüzünden mülhidlikle suçlanırken,[11] bazı ulema tarafından da övülmüştür. Başta Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal olmak üzere bazı müridlerinin özel mülkiyeti reddedip ibâhîliği savunmaları yüzünden eleştirilen Bedreddin, Marksistler tarafından bayraklaştırılmış ve Komünizm'in ilk temsilcisi gibi gösterilmiştir. Ölümünden sonra sempatizanları "Bedreddin Sûfîleri" veya "Bedredinîler" diye anılmış, bunlar da zamanla Alevî-Kızılbaş zümreleri arasında eriyip gitmiştir. Bazı araştırmacılara göre, bu zümre içerisinde geliştirilen "Bedreddin Ocağı"na göre, Şeyh bir gün dönecek ve âlemi düzene kavuşturacaktır. Aslında Şeyh'in,

11 M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1972, s. 193.

"Bedenle birlikte ruh da ölür." düşüncesine aykırı olan bu inanış, Bedreddin'i ve faaliyetlerini mehdilik anlayışı içerisine dâhil etmektedir. Nitekim eserini II. Bayezid'in emriyle yazan İdris-i Bitlisî *Heşt Bihişt*'nde, "Şeyh'in gaipten aldığı haberlerle harekete geçtiğini, idareyi ele aldıktan sonra nizamı sağlayacağı ve bazı haramları helal kılacağını" belirtir.[12] Amacının siyasî ve iktidarı ele geçirmek olduğunda şüphe bulunmayan Bedreddin, taraftarlarına eşitlikçi dünya ve cennet vaat etmiştir. Zira yukarıda denildiği gibi o sırada dirlikleri ellerinden alınmış sipahilerin sayısı oldukça kabarıktı ve bunlar onun baş destekçileri idi. Kendisine isnad olunan bedenî haşri inkârı, ilk üç halifeyi reddi, mum söndülü işret âlemlerini teşviki vs. gibi fikirleri ile XVI. yüzyılda Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi (ö. 1574), Sofyalı Bâli Efendi (ö. 1553) ve XVII. yüzyılda Aziz Mahmud Hüdayî (ö. 1628) gibi âlim ve mutasavvıflar tarafından mülhidlik ve Râfızîlikle itham edilmiştir. Ancak Bedreddin'in fikirleri bazı kesimlerce hâlâ benimsenmektedir.[13]

***

Sultan II. Bayezid devrinde (1481-1512) bir İranlı'nın "mehdinin çavuşları"ndan olduğunu ilan etmesiyle bir kargaşa çıkmıştır. Meselenin ulema arasında görüşülmesinden sonra 8 kişi tarafından "zındık" suçlamasıyla anılan kişi katledilmiştir.[14]

Şah Kulu

İran'da Şiîlik esaslarına dayanarak kurulan Safevî Devleti'nin başındaki Şah İsmail'in Anadolu'daki propaganda faaliyetleri

12 Heşt Bihişt'ten naklen M.Şerefeddin Yaltkaya, "*Bedreddin Simâvî*", İA, İstanbul 1970, II, 446.

13 Düzdağ, Şeyhülislâm *Ebussuud* s. 193; Müfid Yüksel, "*Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin I*", Tezkire, sayı 7-8 (1996, Bahar-Yaz), s. 57 vd.

14 Ahmet Yaşar Ocak, "*Türk Heterodoksi Tarihinde Zındık, Hâricî, Mülhid, ve Ehl-i Bid'at terimlerine dair bazı düşünceler*", İÜ Ed. Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı 12, s. 510.

meyvelerini vermeye başlamıştı. Teke yöresindeki Kara Bıyık oğlu Hasan (Şah Kulu Baba Tekeli) adında olup Osmanlı kaynaklarında Şeytan Kulu unvanıyla anılan Safevî dâisi, İran'a giderek bâtınî akidelerle dolu olarak Anadolu'ya dönmüştür. Antalya yöresinde bir mağarada inzivaya çekilmiş, hatta II. Bayezid tarafından kendisine her yıl in'âmlar gönderilmiştir. Baba Tekeli, etrafına topladığı alevî konar-göçer aşiretleri kullanarak 1511 yılında "Ülke bizimdir. Bana erenlerden işâret olmuştur. Hâlâ ortaya çıkmış olan Şâh İsmail'in halîfesiyim." diyerek ayaklanmış ve bir süre devleti ciddî anlamda meşgul etmiştir. İnsan kaynağı olarak yine sosyal ve ekonomik sıkıntı içindeki halkı, özellikle de tımarları kesilen sipahileri kullanmıştır. Ayaklanmayı Şiîlerce kutsal sayılan 10 Muharrem günü başlatması tesadüfî olmamıştır. O sırada II. Bayezid'in şehzadeleri arasında kıyasıya saltanat mücadelelerinin bulunması, Antalya yöresini idaresi altında bulunduran Şehzade Korkut'un İstanbul'a hareketinin burada bıraktığı idarî boşluk, Şahkulu'na beklediği fırsatı vermişti. İsyanın zamanlaması ve bir iç karışıklığa denk getirilmesi, Bedreddin hareketini hatırlatmaktadır. Amacı Osmanlı Devleti'ndeki kargaşadan yararlanarak Anadolu'yu ele geçirmek olan Şahkulu, kalabalık bir kuvvetle Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi Kütahya'ya yürüyerek hükümet kuvvetlerini dağıtmış, ele geçirdiği Karagöz Paşa'yı kazığa oturtarak katletmiştir. Bu vahim durum karşısında Veziriâzam Atik Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı merkez kuvvetleri sevk edilmiş ve isyan sona erdirilmiştir.[15] Şah Kulu, tarihçi Müneccimbaşı Ahmed Dede tarafından mülhid, zındık, Râfızî ve Kızılbaş olarak nitelenir.

---

15 M.C. Şehabeddin Tekindağ, "*Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı*", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi I/3 (Aralık 1967), s. 34-39; I/4 (Ocak 1968), s. 54-59.

Nur (Nureddin) Ali Halife

II. Bayezid döneminde Şah İsmail adına ayaklanan bir başka âsi Rumiyeli Nur (Nureddin) Ali Halife'dir. Yine şehzadeler arasında saltanat mücadelelerinin kızıştığı bir zamanda 1512 yılında 20, 30 bin kişilik bir kuvvetle ayaklanan Nur Ali Halife üzerine gönderilen devlet kuvvetlerini yenmiş, Amasya, Tokat, Niksar ve Şarkî Karahisar taraflarını yağmalamıştır. Osmanlı kaynaklarında Kızılbaş, geniş meşrebli ve Şah İsmail'in dâîsi olarak nitelenen[16] Nur Ali Halife 1514 Çaldıran Meydan Muharebesi'nde taraftarlarıyla birlikte Şah İsmail'in yanında savaşa katılmıştır. Bu savaştan sonra Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri bir süre azalmıştır.

***

Keza Sultan II. Bayezid döneminde 1493 yılında bugün Makedonya sınırları içinde bulunan Manastır'da kulağı küpeli, boynu tokalı haydarî kılıklı bir kişi, kebesini çıkarıp, yalın kılıç "Mehdi benim!" diyerek öldürme amacıyla padişahın üzerine yürümüş, hatta çavuşları aşıp iyice yaklaştığı bir sırada İskender Paşa'nın uzaktan bozdoğan veya gürzünü fırlatıp yere yıkmasıyla bertaraf edilebilmiştir.[17]

Bozoklu Celal

Anadolu isyanlarına adını veren Bozoklu Celal'in mehdilik iddiasıyla ortaya çıkması Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemindedir.[18] Solakzâde tarafından mülhid ve zındıklar listesinin başı olarak

16 Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi* (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989, I, 461-462; Ali Coşkun, s. 363.

17 *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese – haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 130; *Anonim Osmanlı Kroniği* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 2000, s. 137; *Edirneli Oruç Beğ, Oruç Beğ Tarihi* (haz. Atsız), İstanbul [1972], s. 140-141; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, II, 243.

18 İdrîs-i Bitlîsî, *Selim Şah-nâme* (nşr. Hicabi Kırlangıç), Ankara 2001, s. 387.

nitelenen Celal, Bozok'tan Tokat'a gelmiş; "Meczûb-ı ilâhîdir." denilerek halkın gözdesi olmuştur. 1519 yılında Turhal taraflarında bir mağarada yaşayan ve çevresine, "yakında mehdinin geleceğini ve bu mağaradan çıkacağını" söyleyen Celal, bir süre sonra onları hazır hâle getirince kendisini mehdi ilân etmiş ve "Şah Veli" unvanıyla dünya saltanatını ele geçirmeye çalışmıştır. Münzevî yaşantısıyla etrafına çok sayıda taraftar toplayan Celal, Şah İsmail'e güvenerek 20 bin kadar süvari ve piyadeden oluşan bir kuvvetle ayaklanmış, bu arada civardaki Osmanlı beyleri ve görevlileri de ister istemez maiyetine girmiştir. Olay Dulkadirli Beyi Şehsuvar oğlu Ali Bey tarafından büyümeden bastırılarak[19] Celal'in başı kesilmiştir. Ancak adı Anadolu isyanlarının sembolü hâline gelmiş, hatta II. Bayezid dönemi isyanları bile bu kategoride ele alınmıştır.

Daha sonra Kanunî Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) de aynı mahiyette isyanlar çıkmış, fakat hepsi fazla büyümeden bastırılmıştır. Bunların başlıcaları Bozok, Tokat, Amasya, Maraş, Adana ve İçel taraflarına yayılan Süklün Oğlu (Süklün Koca) ve Zünnûn Oğlu (Baba Zünnun), Adana taraflarında Domuz Oğlan ve Yekçe (Yenice) Bey, Yozgat taraflarında Atmaca, Orta Anadolu'da çıkıp etkisi büyük olan Kalender Oğlu (Kalender Çelebi), Adana civarında Seydi Bey ve İncir Yemez gibi, liderlerinin adlarıyla anılanlardır.[20] Osmanlı kaynaklarında râfızî ve mülhid diye nitelenen bu kişilerin ayaklanma sebebi zâhiren vergi meselesi gibi görünse de, Osmanlı Devleti'nin Macaristan ile yaptığı savaş sırasında ortaya çıkmaları tesadüfî olmamıştır. Özellikle Abdal ve Işık taifesini etrafına toplayarak zamanın mehdisi olma iddiasında bulunan ve soyunu Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlayan Kalender Şah isyanı güçlükle bastırılabilmiştir.

***

---

19 Solak-zâde, *Tarih*, II, 88.

20 Mücteba İlgürel, "*Celâlî İsyanları*", DİA, VII, 252-256; İlyas Üzüm, "*Kızılbaş*", DİA, XXV, 546 vd.

XVI. yüzyılda Anadolu dışında da aynı mahiyette ayaklanmalar çıkmıştır. Ezcümle, II. Selim döneminde (1566-1574) Yemen'de mehdilik iddiasıyla bir sapkın kişi, bazı zihni karışık kişileri yoldan çıkarıp, yanına adam toplayıp fesat ve kıtalde bulununca Vezir Koca Sinan Paşa kendisini ve adamlarını ortadan kaldırıp kellelerini İstanbul'a göndermiştir.[21] Yine bu padişah döneminde Rum eyaletinde "Mehdi gelmesi yakındır." diye ortaya çıkan bir kişi tutuklanmış ve merkeze gönderilerek kürek cezasına çarptırılması istenmiştir.[22]

III. Murad zamanında (1574-1595) Trablusgarp'ta Yahya bin Yahya adlı Hâricî "halîfe-i mehdi" olma davasıyla ayaklanmış, 60 bin kadar askerle kaleye saldırmış, Güzelce Ali Paşa'nın babası Tunus valisi Kaya Paşa'yı öldürmüştür.[23] Yine bu padişah döneminde Anadolu'da Düzmece Şah İsmail hareketleri görülmüş; asrın sonlarına doğru ünlü ozan Pîr Sultan Abdal beklenen mehdi adına başkaldırmış, hatta Kanunî'nin Bağdat fethi münasebetiyle kederinden bir de ağıt yakmıştır.

III. Mehmed zamanında (1595-1603) mehdi adıyla biri peyda olmuş, etrafına pek çok kişi toplanmıştır. Hapsedilmiş, fakat İstanbul kahvehanelerinde halkın diline düşmüştür. Bu gelişmeler üzerine Sadrazam Damat İbrahim Paşa kazaskerleri çağırmış, yapılan soruşturmada kişi inkâr edip, "İyidür ki, sizin bu fikr ü amelinize göre her ayda bir iki mehdi zuhur eylemez. Hiç bilir misiz ne yolda ne kârdasız." diye idareyi ve gidişatı eleştirince, Balıkpazarı siyâsetgâhında asılmıştır.[24] Keza 1600 yılında Yemen'de imam ve mehdilik iddiasıyla bir müfsit ortaya çıkmıştır.[25]

---

21 Hasan Beyzade Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târihi* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2004, II, 215.

22 Baki Öz, *Alevîlikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, İstanbul 1996, s. 52.

23 Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakaik* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 379, 657.

24 Selânikî Mustafa Efendi, *Târîh-i Selânikî* (nşr. Mehmet İpşirli), II, 703-704.

25 Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1281, I, 234.

Hicrî ikinci bin yıl (millennium) inancının da eklenmesiyle XVII. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu'da büyük çaplı isyanlar çıkmıştır. Yine Celâlî isyanları adıyla anılan bu ayaklanmaların zâhirî sebepleri de sosyo-ekonomik ağırlıklıdır. Özellikle Osmanlı-Avusturya savaşlarının yoğun olarak görüldüğü zamanlarda çıkan bu ayaklanmaların en önemlileri Karayazıcı Abdülhalim, Deli Hasan, Canbulatoğlu ve Kalenderoğlu Mehmed gibi liderlerinin adlarıyla anılır. Bu isyanlar Sadrazam Kuyucu Murad Paşa tarafından sert ve kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Bazı araştırıcılara göre, sadece Anadolu'yu ele geçirmek amacında olan Şahkulu, Nur Ali, Bozoklu Celal ve Kalenderoğlu isyanlarının mehdici bir yanı söz konusu değildir. Ancak diğer bazı araştırıcılara göre ise, bu ayaklanmalarda Mesih'le ilgili bir ideoloji vardır ve buradaki mehdi kavramı İran Safevî devletiyle bağlantılı olup ihtilâlci bir karakter arz eder. Zira Safevî anlayışına göre Osmanlı Yezid'dir ve mutlaka devrilmelidir. Kendileri de beklenen mehdidir ve amaçları Yezid'in mülkünü ele geçirmektir.

Sultan I. Ahmed'in saltanatının sonlarında 1616 yılında Ali Paşa'nın Budin valiliği esnasında Boçkay Emîri denilen ve sâdâttan olduğunu söyleyen bir kimse, "mehdi-i sâhib-i zuhûr" iddiasıyla o şehri ve askerî taifesini teshir ederek gûyâ, "Düşmanın hücûmu ihtimâli vardır." diye orduyu ovada toplatıp, meşveret için gün belirlemiştir. Fakat asıl amacı paşayı ve asker ileri gelenlerini öldürtüp kendisini vali yapmak idi. O sırada Dârülkurra Şeyhi Mehmed Efendi meşverete dâhil olup sert bir konuşma yapmış ve herkesi fasık ve sapkın ilân etmiştir. Yakalanan Emîr, kalede hapsedilerek büyük bir fitnenin önü alınmıştır.[26]

Sultan II. Osman döneminde Tunus'ta Kadirî Şeyhi Ebülgays divanelik belirtileri gösterip zaman zaman "imâm-ı sâhibü'z-zaman, mehdilik ve gaybdan haberler aldığı" iddiasında bulunmuştur. Belde

26 Nev'îzâde Atâî, *Zeyl-i Şakaik*, s. 607.

ileri gelenleri durumu Tunus Beylerbeyi Ramazan Paşa'ya bildirmişler, Şer'-i şerîf üzere yapılan muhakemede davasından men edilmiş ve uyarılmıştır. İddiasından vaz geçen Ebülgays bir süre divane gibi dolaşmış, bu arada cami, tekke, köprü ve medreseler yaptırmış ve bunlara geliri yüksek vakıflar tayin etmiştir.[27]

IV. Murad zamanında Eskişehir'de mehdilik iddiasıyla ortaya çıkanlar olmuş ve ayaklanmışlardır.[28] Yine bu dönemde "Sakarya Şeyhi" adıyla tanınan Şeyh Ahmed de mehdilik iddiasıyla ayaklanmış; Eskişehir halkına gönderdiği, "Şehr-i Atîk ahâlîsi, şöyle malûm ola ki, kâğıd size vusûl buldukta, yüz yirmi yılluk haracınuzu bi't-temâm gönderüp ve kendünüz içün bir ayluk zahîre alıkoyup ziyâdesini bilcümle gönderesiz. Ve illâ taallül ederseniz üzerinize âdem gönderüp katl olunmanız mukarrerdir." şeklindeki tehdit dolu yazısında imzasını "İsa Rûhullah" diye atmış, fakat yakalanarak öldürülmüştür.[29] Yine IV. Murad zamanında Rumiye Şeyhi denilen kişi de aynı iddiayla zuhur etmiş ve hakkından gelinmiştir.[30]

XVII. yüzyıl sonlarında 1694 yılında sâdâttan olduğunu iddia eden bir kimse Edirne Eski Cami'de alenen, "Ben mehdiyim, hâlâ (şimdi) zuhûr ettim." deyince, kaymakamın huzuruna celp edilmiş, yapılan sorgulamada, "Fakra mübtelâ, füls-i ahmere muhtâc olduğumdan bana cünûn galebe etmekle, bu gûne kelâma tasaddî eyledim. Yoksa benim gibi âdem niçe mehdi olabilir ve bu iddiayı niçe edebilir." diye akıllıca cevap vermekle, kaymakam tarafından kendisine bol atiye verilip salıverilmiştir. Ancak meczup olmakla, nasihat kâr etmeyip birkaç gün sonra yine Eski Cami'de ve Selimiye Camii'nde münasebetsiz sözler söyleyip insanların kafasını

---

27 Aynı eser, s. 652-653.

28 *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Târihi* (haz. Ziya Yılmazer), Ankara 2003, II, 1082.

29 Abdurrahman Hibrî'den naklen İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, III, 372; Naîmâ, Târih, III, 335-338.

30 Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni*, İstanbul 2003, s. 441-442.

karıştırınca çavuşlar tarafından Bozcaada'da mecburî ikamete tâbi tutulmuştur.[31] Keza aynı yıllarda Arap Müneccim adlı biri Edirne'de, "Hz. Muhammed'in zuhuru"nu ilan etmiş, siyasî vaazlar vermiş, Tuna'ya atılarak cezalandırılmıştır.

Öte yandan bu yüzyılda Bayramî Melâmîleri arasında da mehdici görüşlerin varlığı bilinmektedir. Zira bu tarikatta "kutub"un yalnız manevî değil, dünyevî otoriteyi de ele alarak adaleti tesis edecek düşüncesi mehdilik inancıyla birleştirilmiştir. Dolayısıyla Bayramî Melâmîleri gayrimeşru gördükleri Osmanlı iktidarına muhalefet etmişler, fakat XVI ve XVII. yüzyıllarda birçoğu siyaseten katledilmiştir.[32]

XVII. yüzyılda mesihlik iddiasında bulunan ve etkisi günümüzde devam eden isim Sabatay Sevi (ö. 1676)'dir. Kendisini Allah'ın oğlu ve İsrail'in kurtarıcısı olarak kabul eden bu kişi 1666'da İzmir'de Mesihliğini ilan etmiştir. Polonya kökenli bir haham tarafından şikâyet edilmesi üzerine Edirne'ye getirilerek sorgulanmıştır. Ölümden kurtulmak için müslüman olduğunu söyleyince Mehmed Aziz adını almış ve kendisine kapı ortası tekaütlüğü maaşı bağlanmıştır. Taraftarları Osmanlı saltanatını ele geçirmesini çok beklemişlerse de bu gerçekleşmemiştir. Daha sonra "Dönme"[33] mezhebinin ortaya çıkmasıyla, Sabataistler faaliyetlerini daha örtülü olarak sürdürmüşlerdir. Ortodoks Yahudiler tarafından sahte Mesih olarak kabul edilen Sabatay Sevi taraftarları, en yoğun faaliyetlerini açtıkları okulla Selanik'te sürdürmüşlerdir.[34]

Celâlî ayaklanmalarının had safhaya vardığı, her türlü tayin ve

---

31 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 500-501.

32 A. Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda …*, s. 258 vd.; a. mlf., *Ayaş ve Bünyamin-i Ayaşî*, Ankara 1993, s. 17 vd.

33 Abdurrahman Küçük, "*Dönme*", DİA, IX, 518-520.

34 Ilgaz Zorlu, *Selanikliler ve Şişli Terakki Yolsuzluğu*, İstanbul 2000, s. 4 vd.; Ali Coşkun, s. 435 vd.

tevcihlerin rüşvetle yapılmaya başlandığı bu yüzyılın ortalarında sadrazamlığa getirilen İpşir Mustafa Paşa'nın (ö. 1655) hemen görevinin başına gelmeyip, Anadolu'daki karışıklıkları düzeltmek maksadıyla aylarca oralarda oyalanması, bazı tarihçiler tarafından "mehdilik" iddiasında bulunma şeklinde ele alınmıştır. Nitekim Vak'anüvis Naîmâ, İpşir Paşa'nın "Bu dünya ma'mûr olursa bizim elimizde olur. Ve devlete nizâm verirsek biz veririz." sözlerini, "Lisân-ı hâlle mehdi-i âhir zamân ise biziz." demek istediği şeklinde yorumlamaktadır.[35]

XVIII. yüzyılda Batı örnek alınarak yapılan yenilik hareketlerine karşı çıkan ayaklanmalar da bazı araştırıcılar tarafından mehdici nitelikte gösterilirse de, bunların sosyoekonomik adaletsizlik ve düzen bozukluğuna karşı bir tepki niteliğinde olması daha doğru olsa gerektir.[36] Bu asrın sonlarında 1789 senesinde Dağıstan taraflarından Osman adlı birinin mehdilik iddiasıyla ayaklandığı ve çok sayıda kimsenin kendisine tâbi olduğu Soğucak valisi tarafından merkeze bildirilmiştir.[37]

Sonuç olarak, temel meselelerden olmamakla birlikte, İslâm toplumunun baskı altına girdiği dönemlerde mehdi beklentisi hep olmuş, hatta hadîs-i şeriflerde her asır başında geleceği ve teferruatta dini yenileyeceği bildirilen müceddidlere, maneviyat büyüklerine –onlar böyle bir iddiada bulunmadıkları halde– mehdi gözüyle bakıldığı olmuştur. Ele almaya çalıştığımız üzere, Osmanlı döneminde incelemeye çalıştığımız "mehdilik" meselesini suiistimal ederek belli bir iktidar ve güç elde etmek için ortaya çıkanlar da olmuştur.

---

35 Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih*, İstanbul 1283, VI, 9-10.

36 Çetin Yetkin, *Türk Halk Hareketleri ve Devletler*, İstanbul 1984, s. 203 vd.; Ali Coşkun, s. 445-446.

37 *Taylasânîzâde Hâfiz Abdullah Efendi Tarihi*, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı* (nşr. Feridun Emecen), İstanbul 2003, I, 419.

KIYAMET SAVAŞÇILARI

Ali Ünal
Araştırmacı - Yazar

Los Angeles Times'ta 2 Temmuz 2006 günü Louis Sahagun, şöyle yazıyor:

> *Megakilise papazları en son Inglewood'da bir araya gelerek Büyük Görev'in icrası, yani yeryüzündeki herkesi İsa'nın mesajından haberdar etmek için küresel haberleşme ve ulaşım vasıtalarını daha etkili kullanma stratejileri konusunu görüştüler. Onlar, 20 yıl içinde bu görevin yerine geleceğine ve dolayısıyla dünyanın sonu için İlâhî planın tamamlanacağına inanıyorlar.*
>
> *İran'da nükleer tercih üzerinde ısrar eden Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, İsrail'in ortadan kalkmasını 12. İmam Mehdi'nin zuhurunun işareti sayıyor ve 2 yıl içinde onu Tahran'da istikbal edeceğini umuyor. Ahmedinejad'ın, Tahran belediye başkanı iken milyonlar harcayarak, bu şehri Mehdi için imar edip, onun zuhuruna hazır hâle getirdiği söyleniyor.*
>
> *Kudüs'te bazı Yahudi gruplar, kendi Mesihlerine yol açmak için İslâm'ın en kutsal mabedlerinden Mescid-i Aksa'nın yerine mabed inşa edebilmek için çalışıyorlar. Zenaatkârlar, din adamları*

için beyaz ketenden cüppeler, mücevher kakılı göğüs zırhları, gümüş borazanlar ve mabedin temeli için 6.5 ton ağırlığında köşetaşları hazır etmiş bulunuyor.

Missisipi'de vaizlik ve sığır besiciliği yapan Clyde Lott, Sayılar kitabında çok da açık olmayan bir emrin icrası için bütünüyle kızıl tüylü yüğrülmemiş inek sürüsü meydana getirmeye çalışıyor. Onun da maksadı, bir arınma ritüeli olarak ayıpsız, kızıl tüylü, yüğrülmemiş inek kurban etmek ve Mesih'in gelişine zemin hazırlamak. Şu âna kadar ineklerinden sadece bir tanesi rabbiler tarafından gerekli vasıflara sahip görüldü. Rabbiler, bu ineğin vücudunda siyah veya beyaz üç tane bile kıl bulamadılar.

Louis Sahagun'un yazdıkları, tablonun çok az bir kısmı. Tabloyu daha iyi görebilmek için, önce Kıyamet Savaşı olarak değerlendirilen Armagedon üzerinde durmak gerekiyor:

Kıyamet Savaşı: Armagedon

Armagedon, Kıyamet'e yakın meydana geleceğine inanılan korkunç bir felâketin adı. Kelime, İbranice Megiddo Tepesi manâsına gelen Har Megido'dan geliyor. Megiddo, Arz-ı Mukaddes'te yer alan ve üzerinde eski zamanlarda büyük savaşların cereyan ettiği derin bir ovanın ismi. Bu savaşlardan biri, 2 Krallar, 23'te anlatıldığına göre, Mısırlılarla İsrailîler arasında cereyan etmiş (M.Ö. 609). Savaşı İsrailîler kaybetmiş ve putperestliği kaldırıp, Şeriat'a dayalı Yahudi devletini yenilemek için istikbal ve potansiyel va'deden henüz 30'larının sonundaki kral Yoşiya öldürülmüş. Davut Hanedanı idaresinin yükselişte olduğu bir dönemde gelen bu ölüm, Babil esareti öncesinde bu hanedanın çöküşünün habercisi olduğu gibi, bir gün gelip Megiddo'da meydana gelecek bir savaşta Davut krallığının dirileceği inancına kaynaklık etmiş.

Kitab-ı Mukaddes'te Armagedon, bazılarına göre Dördüncü İncil'in yazarı, bazılarına göre ise aynı isimde ve Hz. İsa'dan bir hatta üç asır sonra yaşamış bir başkası olan Yuhanna'ya ait Vahiy, 16:16'da geçer: "Üç kötü ruh, kralları İbranicede Armagedon denilen yerde topladılar." Kudüs'ü yıkan ve Yahudileri dünyanın değişik yerlerine dağıtan Roma orduları M.S. 67'de burada toplanmışsa da, iki milyon efradı bulunacağı ve doğudan geleceği ifade edilen bu orduların toplanması, istikbale ait bir kehanet olarak yorumlanmaktadır.

Yehova Şahitleri'ne göre Armagedon, şeytanın toplayacağı yeryüzü kralları ile Tanrı tarafından tayin edilmiş kral İsa arasında meydana gelecek bir savaştır. Yuhanna'nın Vahyi, Fırat ırmağının sularının çekileceği zamana tevafuk edecek böyle büyük bir savaştan Kadir-i Mutlak Tanrı Yehova'nın büyük gününün savaşı olarak bahseder (16:14) ve Kuzu'nun (Mesih) kralları yeneceğini söyler; "Çünkü Kuzu, rablerin Rabbi, kralların Kralı'dır ve O'nunla birlikte bulunanlar, çağrılmış, seçilmiş ve O'na sadık kalmış olanlardır."

Yehova Şahitleri, iki milyon efradı bulunan bir ordunun dar bir ovada bir araya gelemeyeceğinden de hareketle, Megiddo'nun Tanrı'ya karşı savaş için sembolik bir toplanma yeri olduğu düşüncesindedirler. Hezekiel kitabı 38'inci ve 39'uncu bölümlerde, uzak kuzeydeki Magog ülkesinden İsrail üzerine kasırga gibi gelecek, burada bulut gibi toplanacak kral Gog'un ordularından bahsedilir. Çıkacak savaşta herkes birbirine kılıç çekecek ve neticede Rab, o orduları salgın hastalıkla, kanla cezalandıracak, Gog'un, ordusunun ve ondan yana olan birçok ulusun üzerine sağanak yağmur, dolu, ateşli kükürt yağdıracak, Gog, orduları ve ondan yana olan uluslar İsrail dağlarına serilecek ve kurda kuşa yem olacaklardır. Onların silahlarını toplayan İsrail halkı ise, 7 yıl bu silahları yakarak ısınacaktır.

Yuhanna'nın Vahyi'ne göre (20:1-2), Armagedon'u yeryüzünde Tanrı'nın Krallığı takip edecek ve Mesih'in Bin Yıllık Krallığı olarak bilinecek bu krallık döneminde şeytan bağlanacaktır. Bu bin yılın sonunda şeytan kısa bir süreliğine serbest bırakılacak, ulusları aldatmasına izin verilecek ve bu uluslardan deniz kenarındaki kum taneleri sayısınca toplanacak Gog-Magog (Ye'cuc-Me'cuc) orduları yeryüzünün enginliklerinden geçerek, kutsalların ordugâhını ve sevilen kenti kuşatacaklardır. Ama gökten ateş yağıp onları yakıp kül edecektir. İblis ise, temsilcisi büyük ejdere secde edip onun salâhiyetini kullanan canavarla sahte peygamberin de içinde bulunduğu ateş ve kükürt gölüne atılacaktır. Hepsi, orada gece gündüz, sonsuzlara dek işkence göreceklerdir (20. Bölüm).

Kıyamet öncesi olacaklar içinde Armagedon türü savaşların haberini ve tasvirini, İslâm'ın ikinci ana kaynağı hadis-i şeriflerde de okuruz. Bu rivayetlerden birinde, "Yakında milletler, yemek yiyenlerin (başkalarını) çanaklarına (sofralarına) davet ettikleri gibi size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler." buyrulur. Bir sahabî, "Bu, o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?" diye sorar. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Hayır, aksine siz o gün kalabalık fakat selin önündeki çerçöp gibi zayıf olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın gönlünden sizden korkma hissini soyup alacak, sizin gönlünüze de vehn atacak." cevabında bulunurlar. Bir başka sahabî, "Vehn nedir ya Resûlallah?" diye sorunca da, "Vehn, dünyayı (fazlaca) sevmek ve ölümü kötü görmektir." buyururlar.[1]

Bir diğer rivayet ise şöyledir: "Fırat nehri altın bir dağın üzerinden açılmadıkça kıyamet kopmayacaktır. İnsanlar onun için birbirleri ile savaşacaklar ve her yüz kişiden doksan dokuzu öldürülecektir. Onlardan her biri, 'Keşke kurtulan ben olsam!' diyecektir."[2]

---

1 *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Şamil Yayınevi, 14/421.

2 Buhârî, *Fiten* 24; Müslim, *Fiten* 29.

Çeşitli hadis kitaplarında birbirine yakın ifadelerle yer alan bir hadis-i şerif ise, bu ifadeler telif edilerek bir araya getirildiğinde şöyle buyrulmaktadır:

İsa, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya inecektir. Başını eğdiği zaman su damlayacak, kaldırdığı zaman ondan inci gibi gümüş taneleri yuvarlanacaktır. Onun nefesinin kokusunu duyan her kâfir mutlaka ölecektir. Nefesi de gözünün gördüğü yere varacaktır… Mesih, Deccal'ı arayacak, nihayet Lut kapısında yetişip, onu öldürecektir… Sonra, Meryem oğlu İsa'ya bir kavim gelecek. İsa, onların yüzlerini silecek, onlarla Cennet'teki derecelerine göre konuşacaktır. Onlar bu halde iken Allah (celle celâluhû), Hz. İsa'ya "Ya İsa! Ben öyle kullar yarattım ki, onlarla savaşmaya kimsenin gücü yetmez. Sen, benim kullarımı Tur'a götür, koru!" diye vahyedecek, Ye'cuc ve Me'cuc'u gönderecektir. Bunlar, Allah'ın buyurduğu gibi her tepeden hızla ineceklerdir. (Uğradıkları her) suyu içip tüketecekler. İnsanlar, onlara karşı kalelerine çekilecekler. Bu sefer onlar da oklarını göğe atacaklar. Okları, üzeri kanlı olarak geri dönecek. Bunun üzerine, "Biz, yeryüzündeki insanları kahrettik ve göktekilere de galebe çaldık." diyecekler. Allah'ın nebîsi Hz. İsa ve arkadaşları mahsur kalacaklar. Öyle ki, onlardan birisine bir öküz başı, bu gün sizden birine yüz dinardan daha değerli olacak. Daha sonra Hz. İsa ve arkadaşları Allah'a dua edecekler ve Allah (celle celâluhû) onların (Ye'cuc ve Me'cuc'un) boyunlarına neğaf (kurtlar) gönderecek. Böylece Ye'cuc ve Me'cuc bir kişinin ölmesi gibi hepsi birden ölmüş olacaklar. Hz. İsa ve arkadaşları (Tur'dan) inecekler ve onların leşleri, pis kokuları ve kanları ile dolmamış bir karış yer bulamayacaklar. Bunun üzerine İsa (aleyhisselâm) ve arkadaşları Allah'a dua edecekler. Allah da onların üzerine melez devenin boynu gibi uzun boyunlu kuşlar gönderecek. Bu kuşlar o leşleri alıp, Allah'ın dilediği yere atacaklar. Sonra Allah (celle celâluhû) onlar üzerine bir yağmur gönderecek ve

insanları o yağmurdan ne bir kerpiç ev koruyabilecek, ne de bir çadır. O yağmur, her tarafı yıkayıp ayna gibi parlatacaktır. Sonra yere, "Ürününü bitir, bereketini geri getir!" denecektir. O gün herkes bir tek nardan yiyecek. Nar insanları doyuracak ve kabuğu altında gölgelenecekler. Allah, süte de bereket verecek; öyle ki, yeni doğuran deve kalabalık bir cemaate, yeni buzağılamış inek bir kabileye, yeni kuzulamış bir koyun da sülâleye yetecek kadar süt verecektir. Sonra Allah (celle celâluhû), onlara güzel bir rüzgâr gönderecek, o rüzgâr onları koltuk altlarından yakalayarak, Müslüman olan herkesin ruhunu alacaktır. Diğer insanlar, eşeklerin alenen çiftleştiği gibi açıkta çiftleşip duracaklar. İşte onların üzerine kıyamet kopacaktır.[3]

Kıyamet Savaşı'nı Zorlayanlar

Kıyamet Savaşı'na Kitab-ı Mukaddes'te ve hadis-i şeriflerde yorum gerektiren sembolik ifadelerle temas edilmiş ve Kur'ân-ı Kerim'de de (Kehf Sûresi, 18/97-98; Enbiyâ Sûresi, 21/96) işarette bulunulmuş olmakla birlikte, günümüzde özellikle Amerika ve İsrail'de pek çok akım, Kitab-ı Mukaddes'ten kendi yorumladıkları biçimiyle bu savaşı gelecek adına esas alarak onu zorlamakta ve deyiş yerindeyse, kendi kaderleri gibi insanlığın kaderini de ona bağlamış bulunmaktadırlar. Bu akımların ve grupların en önemlisi veya önemlileri, siyasî sahada Hıristiyan Sağı, dinî literatürde Fundamentalism/Fundamentalistler (Köktendincilik/Köktendinciler), bir başka açıdan Evangelicalism/Evangelicalistler (Israrlı İncil Misyonerleri), dinî-siyasî sahada Hıristiyan Siyonistler olarak bilinen, ayrıca gerek kendi içlerindeki kısmen farklı gruplar, gerekse yine onlar için kullanılan adlarla Millenarianistler (Bozulma Sonrası Islahçılar), Millennialistler (Bin Yılcılar) ve en önemlisi Dispensationalistler (Periyodik Dinî Hâkimiyetçiler)

---

3 İbn Mâce, *Fiten* 32.

olarak adlandırılanlardır. Dünya üzerinde Millenarianist olarak nitelenebilecek pek çok grup vardır ki, bazıları şunlardır: Brahma Kumaris World Spiritual University (Brahma Kumaris Dünya Maneviyat Üniversitesi), Rasta, Fifth Monarchy Men (Beşinci Monarşi Adamları), Playmouth Brethren (Playmouth Kardeşler), Branch Davidians (Branş Dâvûdîler), Shakers (Sarsıcılar), Yellow Turbans (Sarı Türbanlar), Taiping Rebellion (Taiping Kıyamı), Aum Supreme Truth (Aum Büyük Gerçeği), The Native American Ghost Dance (Yerli Amerikan Hayalet Dansı), The Heaven's Gate Cult (Göğün Kapısı kültü), Joachimites (Joaşimits), Nostradamus, The Lord's Resistance Army (Rabbin Direniş Ordusu), Hüccetiye, Transhumanism (İnsaniyet Ötesi) ve Singularitarianism (Birlemecilik).[4]

Fazla tanınmayan ve tesirleri yaygın olmayan grupları bir tarafa bırakacak olursak, bugün insanlığı Kıyamet Savaşı'na zorlayan, varlığını bunda gören ve geleceğini buna bağlayan grup, yukarıda zikredildiği üzere, siyasî sahada Hıristiyan Sağ'ın, dinî literatürde Hıristiyan köktendincilerin, bir başka açıdan Evangelicalism/Evangelicalistlerin, dinî-siyasî sahada Hıristiyan Siyonistlerin büyük çoğunluğunu kendinde barındıran ve Türkçe'ye Periyodik Dinî Hâkimiyetçiler olarak çevirebileceğimiz Dispensationalistlerdir.

Israrlı İncil Misyonerleri (Evangelicalistler) ve Hıristiyan Köktendinciler

Dünyayı Kıyamet Savaşı'na zorlayan hareketlerin menşeini İncil tebliğciliği ve Hıristiyanlaştırma hareketi olarak tarif edilebilecek Evangelism'in daha köktenci, daha politik şekli olan Evangelicalism'e (Israrlı İncil Misyonerliği), onun menşeini de

4 http://en.wikipedia.org/wiki/Millenarianism

16’ncı asırdaki Protestan reform hareketine kadar götürebiliriz. Luther kiliseleri, John Calvin ve Huldrych Zwingli gibi reformcuların kiliselerinden farklı olarak Evangelical kiliseler olarak anılıyordu. 17’nci asırda ve sonrasında İngiltere Kilisesi’ndeki püriten grup Evangelical grup olarak adlandırılırken, 18’inci asırda söz konusu Kilise’deki John Wesleyci diriliş, günümüzdeki Evangalical grubun asıl kaynağını oluşturdu.

18’inci asırda Birinci Büyük Uyanış Amerikan dinî hayatını derinden etkiliyor ve bir yandan da John Wesley ve Metodist hareket, İngiliz Hıristiyanlığını yeniliyordu. Bu yeni dinî uyanış veya heyecan, Aydınlanma hareketine ve deizme bir tepki olarak doğmuştu. Hareket, başlangıçta ferdî hidayet, şahsî dindarlık, İncil çalışmaları, kamu ahlâkı, İncil’in öğretilerini yayma ve bu konuda işbirliği üzerinde duruyordu.

Amerika’da 1973 yılında Yüksek Mahkeme’nin verdiği eyaletlerin kürtajı yasaklayan kanun yapamayacağı kararı, Evangelical hareket için bir dönüm noktası oldu. Hareket, o tarihten sonra daha çok siyasîleşti ve Amerikan politikaları üzerinde belli bir tesir icra eder hâle geldi. Bu hareketin başlıca inanç esasları şunlardır:

- Kitab-ı Mukaddes’in lafzî doğruluğuna inanmak;
- Hıristiyanlaştırmaya veya kurtuluşa, bir başka ifadesiyle yeniden doğmaya özel önem vermek;
- Kitab-ı Mukaddes’e dayalı Protestan Kanunu’nu Tanrı’nın insanlığa vahyi ve dinî otoritenin yegâne kaynağı olarak kabul etmek ve Kitab-ı Mukaddes’in kehanetlerini, aşağıda üzerinde durulacak olan Periyodik Dinî Hâkimiyet Hareketi’nin (Dispensationalism) anladığı istikamette yorumlamak;
- Misyonerliği teşvik etmek ve bütün Hıristiyanların başkalarını Hıristiyanlaştırmakla görevli olduğunu unutmaması,

- Kurtuluş ve günahların affı için amele değil de İsa'ya inanmaya önem vermek ve O'nun haç üzerindeki kurtarıcı aksiyonunun yegâne yol olduğu hususunu özellikle vurgulamak.[5]

Evangelicalism'den ayrı bir akım olmakla birlikte, benzer inançları taşıyan Amerika'daki Hıristiyan köktendinciliğin tarihi 20'nci asrın başlarına gitmektedir. 1907 yılında dinî inancın temellerini (fundamentals) bir defa daha tespit etmek ve açıklamak için toplanan Niyagara Şelaleleri Kitab-ı Mukaddes Konferansı, şu beş inanç esasını vazgeçilmez temeller olarak tespit ve ilan etmiştir: (1) Kitab-ı Mukaddes'in baştan sona mutlak ve yorumlanamaz lafzî doğruluğu; (2) Hz. Meryem'in bakireliği veya Hz. İsa'nın babasız doğmuş olması ve ilâhlığı; (3) Hz. İsa'nın her insanın birlikte doğduğu aslî günahtan temizlenmesi adına çarmıhta ızdırap çekip can verdiği; (4) Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra bedeniyle dirilip göğe çıktığı; (5) Hz. İsa'nın Mesih olarak tekrar yeryüzüne ineceği.[6]

Amerika'da İç Savaş'ın ardından Kilise'nin değişen dünya ile nasıl bir münasebet içinde olması gerektiği üzerinde başlıca üç görüş ortaya çıktı. Modernistler, tevarüs edilegelen inancı yeni entelektüel iklime uyarlama yanlısıydılar. Hıristiyan liberaller, Tanrı'nın biri Kitap, biri tabiat olmak üzere iki vahyinin bulunduğunu, bunların birbiriyle uyum içinde olduğunu, Kitab-ı Mukaddes'in Kilise'yi değil de Kilise'nin Kitab-ı Mukaddes'i ürettiğini, dolayısıyla da Kitab-ı Mukaddes bir insan ürünü olduğu için onun yeni şartlara göre yorumlanıp anlaşılması gerektiğini iddia ediyorlardı. Fundamentalistler ise, bilimi reddediyor, Kitab-ı Mukaddes'teki dünya görüşünü benimsiyor ve

---

5 http://en.wikipedia.org/wiki/Evangelicalism

6 http://religiousmovements.lib.virginia.edu/nrms/fund.html; http://www.sullivan-county.com/news/

eski yolların aynen korunmasını savunuyorlardı. Sosyal reform konusunda pek çok modernist ve Hıristiyan liberal İncil'i sosyalleştirme, yani onu sosyal şartlara göre yorumlama, sosyal sahada ıslahat vasıtası olarak kullanma taraflısı iken, fundamentalistler, Periyodik Dinî Hâkimiyetçiliğin tesiri altında İncil'i sosyalleştirmenin zaman kaybından ibaret bulunduğu, dünyanın sonunun geldiği ve dolayısıyla Kilise'nin bütün enerjisini ferdî Hıristiyanlaştırma, dolayısıyla fertleri kurtarma üzerinde yoğunlaştırması gerektiği iddiasındaydılar. Fundamentalistler, demokrasiyi de dünyadaki mevcut bütün kötülüklerin sebebi olarak görürler.[7]

Hıristiyan Siyonistler, Periyodik Dinî Hâkimiyetçiler

Günümüzde büyük oranda Evangelicalistler olsun, fundamentalistler olsun, özellikle Amerika'da dine özel önem veren grupların çoğu, Hıristiyan Siyonizmi ve tarihin sonu konusunda Dispensationalism (Periyodik Dinî Hakimiyetçilik) akımına dâhildir. Bunların sayısının 70 milyonu bulduğu ve Amerika'daki seçmen nüfusun en az %15'ini teşkil ettiği ifade edilmektedir.

Başlangıçta anti-semit (Yahudi karşıtı) olan Hıristiyan köktendinciliğinin nasıl Hıristiyan Siyonizmi hâline geldiğinin iki izahından veya bu tarihî hadisenin iki sebebinden biri, Periyodik Dinî Hâkimiyetçilik görüş, hatta inanç ve akımında yatmaktadır. 20'nci asırdaki Anglo-Amerikan ittifakını tartışan Conspiracy: A Biblical View (Komplo: Kitab-ı Mukaddes'e Dayalı Bir Görüş) kitabının yazarı Gary North, bu konuda çok ilginç bir tahlilde bulunur.

Periyodik Dinî Hâkimiyetçilik akımı, bir millennialist (bin yılcılık) akımıdır. Temelde Yahudi düşüncesinde de yer alan bin yılcılık, Hıristiyanlık'la birlikte yeni bir yorum ve önem kazanmıştır.

---

7 http://www.lewrockwell.com/orig/north7.html

Hıristiyan düşüncesinde bin yılcılık, Âhiret'ten önce Mesih'in yeryüzüne inip bütün insanlığın kralı olacağı ve onunla başlayarak insanlığın 1000 yıl süreyle bir altın çağ veya yeryüzü cenneti yaşayacağı inancıdır. St. Augustine'den itibaren bahis mevzuu Mesihî krallığın mânevî sahada söz konusu olacağı düşüncesi hâkimdi. Fakat son asırlarda, özellikle Avrupa'dan Amerika'ya göçlerden itibaren bu hâkimiyetin sosyal-siyasî sahayı da kapsamına alacağı düşüncesi yerleşmeye başladı.

Bahis mevzuu altın çağın gerçekleşmesinin İsrail ile ve Yahudilerle çok yakından münasebeti vardır. Tezlerini İncil'e dâhil kitaplardan 1. Selânikliler, 16-17'ye dayandıran Hıristiyan Siyonist, Periyodik Dinî Hâkimiyetçi fundamentalistlere göre Hz. İsa bulutlar içinde gizlice yere inecek, sadece ölü Hıristiyanları diriltecek ve bunun hemen ardından her gerçek Hıristiyan ölümü tatmadan göğe çekilecek, oradan da Cennet'e alınacaktır. Adına Büyük Sevinç (Rapture) denilen ve "Herkes Cennet'e gitmek ister ama kimse ölmek istemez." sloganıyla anlatılan bu hâdise, Luka, 21: 20-24 ve Zekeriya, 13: 8 ve 9'a dayandırılarak, bütün Yahudilerin İsrail'de toplanması, üçte ikisinin düşmanları tarafından öldürülmesi ve kalan üçte birin Hıristiyanlığa girmesinden önce gerçekleşecektir. Periyodik Dinî Hâkimiyetçiler, gerçekleşeceğini iddia ettikleri bu kehanetin gerçekleşmesi için Hitler'in Yahudilere yaptıklarına ses çıkarmadılar.[8] San Antonio'da 19.000 üyeli Cornerstone Church (Köşetaşı Kilisesi)'nden John Hagee, 12.000 Rus Yahudisinin İsrail'e göçmesine yardım etti ve İsrail'deki hastane ve bakımevlerine milyonlarca dolar yardımda bulundu.[9] Periyodik Dinî Hâkimiyetçiler, ölümü tatmadan bedenleriyle birlikte göğe Yahudiler için 42 ay süreceğini iddia ettikleri söz

8 Dwight Wilson, Armagedon Now, 1977; nakl: http://www.lewrockwell.com/orig/north7.html

9 Louis Sahagun, *Los Angeles Times*, 02, 07, 2006.

konusu musibetten önce çekileceklerine inandıklarından ve eğer İsrail'le birlikte Yahudilerin üçte ikisi kendileri göğe çekilmeden önce ortadan kaldırılacak olurlarsa bütün inanç ve ümitleri boşa gitmiş olacağından, her ne pahasına olursa olsun İsrail'in ve Yahudilerin korunması gerektiği düşüncesindedirler ve bunun için çalışmaktadırlar.[10] Bu kehanetin aksine her davranış, Periyodik Dinî Hâkimiyetçi Hıristiyan fundamentalistler tarafından şiddetle takbih edilmektedir. O kadar ki, Armagedon'la ilgili The End of the Age (Çağın Sonu) adlı romanında Pat Robertson, "İsaac Rabin öldürüldü, çünkü barış için çalışmakla Orta Doğu'da Tanrı'nın iradesine aykırı davranmıştı. Tanrı'nın kutsal ülkesini kim incitir ve bu ülkede olacakla ilgili kehanetin gerçekleşmesine mâni olmaya çalışırsa tehlikededir." demektedir.[11] Fundamentalistler, dünyada herhangi bir ıslah çalışmasına, meselâ "tabiî" çevrenin korunmasına da karşı çıkmaktadırlar. Çünkü onların en önde gelenlerinden Tim LaHay'in de ifade ettiği üzere, çok yakın bir gelecekte çevre zaten tümden tahrip edilecektir ve Mesih'in gelişi ve Büyük Sevinç, tahrip edilmiş bir çevreyi gerektirmektedir.[12]

Hıristiyan Siyonistler, bizzat konunun uzmanlarına göre Siyonistlerden daha çok İsrailcidir. Tanrı'yı Kıyamet'e Zorlamak adıyla Türkçe'ye çevrilen Forcing God's Hand: Why Millions Pray for a Quick Rapture and Destruction of Planet Earth isimli kitabın yazarı ve Hıristiyan Siyonizmi'nin bizzat Amerika'nın varlığını tehdit ettiğini belirten müteveffa Grace Halsell şöyle der: "Hıristiyan Siyonistlere göre, İsrail'in her isteğine yeşil ışık yakılmalı ve bu, Amerikan halkından gizli tutulmalıdır. İsrail istediği sürece yalan da, soygun da, gasp ve cinayet de haklı hale

10 Gary North, The Unannounced Reason Behind American Fundamentalism>s Support for the State of Israel, http://www.lewrockwell.com/orig/north7.html

11 www.publiceye.org/ifas/fw/9512/Armagedon.html

12 http://www.defconamerica.org/meet-the-religious-right/tim-lahaye-end-times-theology.html

gelir. Çünkü İsrail'in isteği, Tanrı'nın isteğidir."[13] Hıristiyan fundamentalistlerin liderlerinden Jerry Falwell de şöyle yazar: "Kuvvetle inanıyorum ki, Tanrı Amerika'yı kutsamıştır; çünkü Amerika, Yahudileri kutsamaktadır. Bu millet tarlalarının ekinle beyaz, bilimsel araştırmalarının ilgi çeken ve özgürlüğünün sağlama alınmış olarak devam etmesini istiyorsa, İsrail'i desteklemeye devam etmelidir."[14]

İsrail'e olan bu desteğin bir boyutunu Periyodik Dinî Hâkimiyetçi Hıristiyan fundamentalistlerin ölümü tatmadan bedenleriyle birlikte göğe çekilme ümniyesi oluştursa da, onun bir diğer boyutu daha vardır ki, o şudur:

Colomb'un Amerika'ya ulaşmasından sonra Avrupa'dan bu kıtaya gelenlerin pek çoğu, Yahudi sempatizanıydı. Bunun bir sebebi, o çağlarda Avrupa'da Yahudilere karşı girişilen katliamların hâsıl ettiği sempati ise, diğer sebebi, Yahudilik'le yakın bağları olduğuna inanılan Masonluğun Avrupa'da, özellikle İngiltere'de bilhassa aydınlar ve sermayedarlar arasında yayılmaya başlamasıydı.[15] Amerika'ya ayak basan Avrupalıların Yeni İsrail kurma peşinde oldukları da bir gerçektir: Michael Gillespie, şöyle yazar: "Roy H. May, Amerikan demokrasi deneyinin, kaynağını Kitab-ı Mukaddes'ten alan toprak gaspı ve katliam üzerine oturduğunu belirtir. '1620'da Massachusetts'e ayak basan Püritenler, Yeni İsrail'i kurduklarına inanıyorlardı. Gerçekte tüm sömürgeleştirme macerasının Tanrı tarafından yönlendirildiği inancı hâkimdi… İngiliz sömürgeleştirme düşüncesini şekillendiren Va'dedilmiş Ülke hayaliydi. Hacca gelir gibi Amerika'ya gelenler, kendilerini eski İbranîlerle özdeşleştiriyor ve Yeni Dünya'yı Yeni

13 http://www.washington-report.org/backissues/1288/8812031.htm

14 *Journal of Ecumenical Studies*, Bahar 1988, s. 182-183.

15 Pastor V.S. Herrell, *Deist Masons Are Jewish*, http://www.sullivan-county.com/id3/dmj.htm

Kenan olarak görüyorlardı. Tanrı'nın Va'dedilmiş Ülke yolundaki seçilmiş halkıydı onlar… Tanrı'nın Yeni İsrail'i kurmaya çağrılan Seçilmiş Halkı olma imajı, Amerika'nın kendine bakışında bütünleyici tema olmuştur.' Alden T. Vaughan, New England Frontier: Puritans and Indians 1620-1675 (Yeni İngiltere Sınırı: Püritenler ve Kızıl Derililer 1620-1675) isimli eserinde, Püritenlerin yerlilere olan muameleleri de ele almaktadır.[16]

Yahudiler, siyonist Hıristiyan fundamentalistlerin inançlarını elbette reddettikleri, hatta bunu mizah konusu yaptıkları ama ondan olabildiğince istifade ettikleri gibi, nasıl Amerika'nın kurulmasının arkasında çok derin Yahudi tesiri varsa, Hıristiyan fundamentalizmi ve yukarıda kendilerinden söz edilen Kıyamet Savaşçısı diğer akımlar da, kökleri, kurucuları ve liderleri noktasında aynı açıdan incelenmeye değer bir konu olma özelliğine sahiptir.

Yahudi Köktendinciliği

Thomas Williamson, Siyonist ve Periyodik Dinî Hâkimiyetçi Hıristiyan köktendinciliğin ırkçılığına parmak basar ve bu hareketin mensuplarının, etnik Yahudilerin önce Filistin'i, sonra bütün Orta Doğu'yu, ardından da bütün dünyayı ele geçirmelerinin kaderleri olduğuna inandıklarını belirtir.[17] Nasıl bu hareket aynı zamanda ırkçı bir hareketse, Yahudi köktendinciliği de öncelikle ırkçı bir harekettir. İsrail'in yarım asra yakındır Filistin'de uyguladığı politikalar, sınır tanımaz zulüm ve katliamlar, "Jewish Fundamentalism in Israil"'in, kendileri de birer Yahudi olan yazarları Israel Shahak ve Norton Mezvinsky'e göre, dinle kaynaştırılmış ve dünyayı Yahudi olan ve olmayan şeklinde ikiye bölen en

---

16 Michael Gillespie, Bill Moyers, *Modernity, and Islam*, http://www.mediamonitors.net/gillespie6.html

17 Thomas Williamson, *Dispensationalism and Racism*, http://www.mediamonitors.net/williamson3.html

ayrımcı bir ırkçılıktan kaynaklanmaktadır. Shahak ve Mezvinsky, bütün milletlerin karşı çıkması gerektiğini ifade ettikleri bu ırkçılığın Talmud'a dayandırıldığını belirtmekte ve şöyle yazmaktadırlar: "Talmud der ki: Birbirine zıt iki ruh vardır: Yahudi olmayan ruh şeytanî âleme aittir; Yahudi ruh ise, kudsiyet âleminden gelir." Yahudi köktendinciliğinde Mesihî akımın babası olan Rabbi Kook, şöyle der: "Bir Yahudi'nin ruhu ile Yahudi olmayanların ruhları arasındaki fark, insan ruhu ile hayvan ruhu arasındaki farktan daha derindir."

Shahak ve Mezvinsky, değerlendirmelerine şöyle devam etmektedirler: "Gush Emunim rabbileri, Arapları öldüren Yahudilerin cezalandırılmamaları gerektiğini tekrar tekrar belirtmektedirler. Maymonides Kodu'na ve Halaka'ya istinaden rabbi Ariel de, "Yahudi olmayanı öldüren bir Yahudi yargılanamaz ve dince yasaklanan cana kıyma suçunu işlemiş sayılmaz." hükmünü verir.

Bugünkü İsrail'de bile halkın yarısının bu anlayış ve ondan kaynaklanan politikalara karşı olduğunu belirten söz konusu iki yazar, Arapların topraklarını işgale Siyonistlerin kutsanması gereken bir istirdat olarak baktıklarına, çünkü onlara göre bu toprakların şeytanın dünyasından ulûhiyetin dünyasına geçtiğine dikkat çekmektedirler. Siyonistler, hedeflerine ulaşmak için gereken her yerde ve her şekilde güç kullanmayı izinden öte bir gereklilik olarak görmektedirler.[18]

Kısaca, Hıristiyan köktendinciliği de, Yahudi köktendinciliği de aynı maksada hizmet etmektedir.

Sinarşistler

19'uncu asır Batı tarihi, bütün boyutlarıyla çok ciddi ele alınması gereken bir dönemdir. Bu asırda bir yandan insan

18 http://www.cactus48.com/fundamentalism.html

hayatının maddîleşmesi ve materyalist akımlar zirveye çıkarken, diğer yandan hem buna bir reaksiyon olarak hem de Batı'nın, Din'in sahih bâtınî boyutunun saptırılmasını temsil eden "mistisizm"e pek verimli bir zemin oluşturmasının neticesinde okültist ve ezoterik akımlar alttan alta büyük gelişme göstermiştir. Söz gelimi, ezoretik gelenekler üzerinde çalışan Will Parfitt, The Elements of the Kabalah adlı eserinde, Batı mistik geleneğinin kalbinde Kabala'nın yattığı gibi, Freud psikolojisi dahil bütün modern Batı psikolojisinin de öncelikle Kabala üzerine oturduğunu belirtir. Denebilir ki, modern insana hükmeden "mistik materyalizm" veya "materyalist mistisizm" olmuş, aynı sebeple yerin altı yerin üstüne hâkim hâle gelmiş, şeffaflık perdesi arkasına gizlilik saklanmıştır. Günümüzde komplolardan sıkça bahsedilmesi ve sık sık "komplo teorileri"ne atıfta bulunulmasının mühim bir sebebi budur.

19'uncu asırda ortaya çıkan en önemli gizli akımlardan biri sinarşidir (Synarchy). Anarşinin tersi olan sinarşiyi Webster's Dictionary, "ortak egemenlik" olarak tarif eder. 18'inci asırda kavram olarak adından söz edilmeye başlayan sinarşi, ezoterik bir akım hâlinde Joseph Alexander Saint-Yves d'Alveydre (1824-1909) tarafından sistemleştirilir. Saint-Yves'in "esin" kaynağı, kökleri tarihî Siyon tarikat veya tekkesine (Priory of Sion) giden, Davut (Siyon) yıldızını amblem olarak seçen Martinist tarikatıyla da bağlantılı Tapınak Şövalyeleri'dir. Saint-Yves, onları tarihin en üst sinarşistleri olarak değerlendirir.

Sinarşi, totaliter bir yönetim öngörür. Saint-Yves, dünyayı gerçekte yer altında Agartha adını verdiği ve kendileriyle telepati yoluyla temas kurmanın mümkün olduğunu iddia ettiği aydınlanmış ruhlar topluluğunun yönettiğini ve bunların bir de kralı olduğunu söyler. Yer üstünü ise agarthanın yönlendiriciliği ve totaliter bir sistem altında perde gerisinden gizli "aydınlanmış, beyaz sâlikler"

topluluğu yönetmelidir. Görünürdeki hükümet ve yönetim şekli önemli değildir. Nasıl orta çağlar Avrupa'sını perde gerisinden siyasî, malî-ekonomik ve dinî hayatı kontrol altında tutmayı başaran Tapınak Şövalyeleri idare etmişse, dünyayı da, adı geçen kurumlar başta olmak üzere ülke yönetiminin ana müesseselerini kontrol altında tutarak söz konusu elit kadro idare etmelidir.[19]

Konunun uzmanları, sinarşinin Hitler'e varıncaya kadar son dönem Avrupa siyasî tarihinde derin etki yaptığını, bugün de onun, dünyayı savaşa sürükleyen ve merkezinde bazı "Hıristiyan Siyonistler"in bulunduğu bir takım uluslar arası sermaye kartellerince temsil edildiğini belirtiyorlar.

Netice

Hıristiyanlık, bilimsel gelişmeler karşısında sürekli geriledi ve sonuçta iman ile akla ve ilme ayrı saha tahsis eden Dekart düalizmini can simidi gibi gördü. Bunun neticesinde Hıristiyan dünyada bilme ile inanma, akıl ile kalb birbirinden koptu; din ve inanma ilim, akıl ve mantıkla alâkası olması gerekmeyen bir dogmatik bağlanmaya indirgendi. Böyle bir Hıristiyanlık, bilim ve teknoloji desteğindeki modern hayata da karşı koyamadı; bu hayatın getirdiği kaos ve ölüm korkusu, insanları dinî gibi görülen çok çeşitli akımlara ve anlayışlara sürükledi. Dini ırk ideolojisine dönüştüren özellikle Siyonizm temelli Yahudilik ve onunla bağlantılı bir takım beynelmilel gizliaçık kuruluşlar, bu sürece önemli katkılarda bulundu. Bugün Yahudi fundamentalizmi veya Siyonizm'le birlikte, özellikle Amerika merkezli, Periyodik Dinî Hâkimiyetçi ve fundamentalist Hıristiyan Siyonizm'i, Mesihiyet boyutlu bir anlayışla dünyayı büyük bir ateşin içine atmaya çalışmaktadır.

---

19 http://en.wikipedia.org/wiki/Synarchism;http://en.wikipedia.org/wiki/Agartha; *Encyclopedia Britanica* 1911; http://www.crystalinks.com/archeometre.html

İslâm inanç, düşünce, tarih ve dünyasında da âhir zamanla ilgili Mehdiyet ve Mesihiyet kavramları yer almış olmakla birlikte, bunlar hiçbir zaman, bu çalışmada tahliline çalıştığımız özellikle son iki asra ait Hıristiyanî ve Musevî anlayıştaki gibi olmamıştır. İran'da 1950'lerde ortaya çıkan Huccetiye grubu, Mehdi'nin zuhuru için âlemin fesada uğraması gerektiğine, dolayısıyla âlemi düzeltmeye çalışmanın yanlış olduğuna inansa da, grubun bu görüş istikametinde kayda değer bir faaliyetine şahit olunmamış, bunun da ötesinde "İran İslâm Devrimi" ve devrim yönetimleri, bu grubu takip altında tutmuştur. Mevcut Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinejad için, onun "söylem"lerinden hareketle Hüccetiye doktrinini hayata geçirmeye çalıştığı iddiaları varsa da, bu çalışmanın başında Los Angeles Times'ta yazan Louis Sahagun'dan yaptığımız iktibas, tersi bir durumun söz konusu olduğunu, Ahmedinejad'ın Tahran belediye başkanı iken bu şehri Mehdi için imar ettiğini ortaya koymaktadır. Şu kadar ki, Ahmedinejad'ın İsrail'in ortadan kalkmasını Mehdi'nin zuhuruna alâmet saydığı anlaşılmaktadır ki, İsrail'in ortadan kaldırılması Ahmedinejad'ın şahsına ait bir politika olmaktan çok, İran devriminin baştan beri İsrail'i kabullenmediği bilinen bir gerçektir.

BÜYÜKLÜK HEZEYANLARININ PSİKİYATRİK DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. İlhan Yargıç
İstanbul Üniv. Tıp Fak. Öğretim Üyesi

Hezeyanları olan akıl hastaları kimi zaman etraflarındaki kişileri de etkileyerek yönlendirebilirler. Akıl hastalarının açıkça garip davranışlar sergilediğini zanneden kişiler bu insanların normal olduğunu düşünebilir. Bu nedenle hezeyanların sağlıklı düşüncelerden nasıl ayırt edilebileceğini bilmek önem taşımaktadır.

Hezeyanın kelime mânâsı bir hastalık veya başka bir sebepten dolayı akla-mantığa ters şeyler söylemek, saçma sapan konuşmak demektir. Hezeyan, hakkında yeterli delil bulunmayan bir konuya tersine ihtimal verilmeyecek şekilde duyulan yanlış kabuldür. Hezeyan sahibi bu sabit fikirle aşırı bir uğraşma içindedir. Kişinin yaşadığı toplumun kültürel altyapısına uygun düşünceler, psikiyatrik açıdan hezeyan sayılmaz. Meselâ, bir toplumda yaygın olarak paylaşılan bâtıl inançlar hezeyan tanımı içine girmez. Hezeyanlar, tuhaf ve tuhaf olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Tuhaf hezeyanlar "uzaylıların beynine yerleştirdikleri bir cihazla hareketlerini yönettikleri" gibi gerçek olması mümkün olmayan

şeylerdir. Tuhaf olmayan hezeyanlar ise "gizli servisler tarafından takip edildiği" veya "eşi tarafından aldatıldığı" gibi yaşanması mümkün olan şeylerdir. Özellikle tuhaf olmayan hezeyanların gerçekçi düşüncelerden ayırt edilmesi zor olabilir. En sık görülen hezeyan çeşitleri kötülük görme (sürekli birileri tarafından kendisine kötülük yapılacağını düşünmek), kıskançlık, büyüklük, suçluluk, önemli bir kişinin kendisine âşık olduğu şeklindeki konularla ilgilidir.

Hezeyanla şüpheyi birbirinden ayırt etmek gerekir. Sözgelimi bir insan komşusunun kendisini öldürmeye çalıştığını düşünse ama bundan emin olmasa buna hezeyan denemez. Psikiyatrik değerlendirmede, bir düşüncenin hezeyan olup olmadığını anlamak için, konuyu bir hafiye gibi incelemeye gerek yoktur. Meselâ belli biri tarafından öldürülmeye çalışıldığına inanan bir kişinin düşüncesinin hezeyan olup olmadığını anlamak için bu durumun doğru olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Akıl yürütme biçimi ve konuyla uğraşma şeklinden hezeyan olup olmadığı anlaşılabilir. Meselâ komşusunun kendisini öldürmeye çalıştığı şeklinde hezeyanı olan hastamıza bu fikre nereden vardığını sorduğumuzda "komşum kapısının önüne kırmızı çöp kutusu koyuyor, bu şekilde beni öldüreceğini söylüyor" diyordu. Bu yargı muhakeme bozukluğunu göstermektedir. Akıl hastalığının temel özelliği muhakeme bozukluğu, sebep-sonuç ilişkilerini mantıksız kurmadır. Karısının kendisini aldattığını iddia eden bir hasta, kanıt olarak karısının akşamları yorgun olmasını gösteriyordu. "Bu durum ev işi yapmasına bağlı olamaz mı?" diye sorulduğunda "Benim karımınki ondan değil, bundan eminim." diyordu. Hezeyanları olan kişiler doğruluklarını ispatlamak, kendilerini hayalî düşmanlarından korumak ya da haklarını almak için büyük bir çaba içindedirler. Hayatları âdeta bu hezeyan etrafında dönmeye başlar.

Kötülük görme hezeyanı olan bir akıl hastası gerçekten biri tarafından kötülük görse, bu durum onun muhakemesinin doğru olduğunu göstermez. Bu anlamı ifade eden nükteli bir söz vardır: "Paranoyak olmam, takip edilmediğim anlamına gelmez." diye. Bir akıl hastasının, hezeyanlarıyla ilgili konular dışındaki fikirleri normal olabilir. Başka bir deyişle akıl hastasının her söylediği saçma değildir.

Çeşitli psikiyatrik rahatsızlıklarda büyüklük hezeyanları (megalomani) görülebilir. Bunların başlıcaları mani, şizofreni ve hezeyanlı bozukluk (eski adıyla paranoya)'dır. Mani (iki uçlu hastalık) veya şizofreni hastalığı olan kişiyi ayırt etmek genellikle kolaydır. Her ikisinde de hastalığa eşlik eden şiddetli belirtiler vardır. Mani hastalığında kişi çok hızlanmıştır, genellikle fazla konuşur, konudan konuya atlar, uyku ihtiyacı azalır, riskli durumlara atılabilir, hesapsız para harcama olabilir, aşırı neşeli veya öfkeli olur. Bazı mani dönemlerinde büyüklük hezeyanları da ortaya çıkar. Mehdi veya kurtarıcı olduğunu, özel yetenekleri olduğunu, insanların düşüncelerini etkileyebildiklerini, hatta tanrı olduklarını iddia eden manik hastalarımız olmuştur. Meselâ 27 yaşında bir erkek hasta son 2 haftadır gittikçe artan bir hareketlilik içindeydi. O kadar çok konuşuyordu ki sözlerinin arasına girmek bile zordu. Ailesi daha önce sadece Cuma namazlarını kılıyorken 2 haftadır sürekli ibadet etmeye ve dinle ilgilenmeye başladığını anlatıyordu. Bu hasta namaza durduğunda önünde perdelerin açıldığını ve kendisine Allah tarafından kıyametin kopuşunun gösterildiğini söylüyordu. Allah'ın kendisini, insanlara yakında kıyametin kopacağını bildirmekle görevlendirdiğine inanıyordu. Namaza durduğunda şeytanların kendisini rahatsız ettiğini gördüğü için namaz boyunca etrafa tükürüyordu. İlaç tedavisinden sonra mani belirtileri tamamen düzelen ve bu hâllerinin tuhaf olduğunu idrak edecek duruma

gelen hasta, ilaçları kestikten bir süre sonra da depresyona girdi ve bu sefer kendisini tamamen işe yaramaz ve değersiz görmeye başladı. Düzenli tedavi altında bu belirtileri kaybolup normal hayata döndü.

Şizofreni hastalığında düşünce bozukluğu daha ön plandadır. Hastada çeşitli hezeyanlar bir arada bulunur. Hezeyanları için genellikle açıklama dahi getiremez. Meselâ insanların düşüncelerini okuyabildiğine inanan bir hasta bunu nasıl yapabildiği sorulduğunda, bunu açıklayamaz. Düşünceleri ve konuşmaları karmaşık, hatta bazen anlaşılmaz olabilir. Garip konuşma ve davranışlar görülebilir. Gaipten sesler duyma sıktır. Bu sesler genellikle aynı şeyleri tekrar eden, rahatsız edici seslerdir. Daha seyrek olarak gerçek olmayan görüntüler de görebilirler. Ayrıca şizofreni hastalarında toplumdan uzaklaşıp içe kapanma, kendine bakımda (temizlik, uygun giyinme, tıraş vb) azalma, yüz ifadesinde donuklaşma, zihnî faaliyetlerde fakirleşme gibi belirtiler fazladır. Şizofreni hastaları tedavi edilmezlerse zaman içinde iş yapamaz hâle gelirler, başkalarının bakımına muhtaç olabilirler. Halk arasında "akıl hastalığı" denince akla gelen genellikle şizofrenidir. Oysa hezeyanlı bozukluk (eski adıyla paranoya) da bir akıl hastalığı yani muhakeme bozukluğu durumudur.

Kendisinin mehdi veya bu tür bir kurtarıcı olduğunu iddia ederek etrafına pek çok insanı toplayan kişiler, eğer dolandırıcı değillerse, genellikle hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastasıdırlar. Hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastalığında, şizofrenidekinden farklı olarak, tek bir hezeyan vardır; bu hezeyan sistemlidir, tuhaf değildir. Hezeyanıyla ilgili çok geniş ve detaylı açıklamaları vardır. Etrafında olup biten hemen her şeyin, o kişiye göre hezeyan sistemi içinde bir yeri vardır. Meselâ kendisinin mehdi olduğuna inanan bir hasta, şehirde çıkan orman yangınının kendi mehdiliğini kutlamak için bir işaret olduğunu söylüyordu.

Bu kişiler dışarıdan oldukça normal görünürler. Yaptıkları açıklamalar çok derinlemesine değerlendirilmediğinde makul gibi gelebilir. Meselâ devr-i daim makinesi (kendi ürününü yakıt olarak kullanarak dışarıdan enerjiye gerek duymadan sonsuza kadar çalışabilecek bir makine) projesi üreten 50 yaşında bir hastamız vardı. Lise mezunu olmasına rağmen bu konuları çok okumuş bir kişiydi. Yıllardır kafa yorduğu bu konu ile ilgili bir de kitap bastırmıştı. Kitapta teferruatlı bir şekilde makineyi anlatıyordu, ayrıca kendisinin pek çok fotoğrafı da yer alıyordu. Bu projeyi gerçekleştirmek için mâlî destek arayışındaydı. Bütün hayatı bu çaba etrafında geçiyordu. Kitapta yazılanların büyük çoğunluğu makul şeylerdi ancak bir-iki noktada temel fizik kurallarına aykırı şeyler öne sürüyordu. Onlar doğru olsaydı gerisi işleyebilirdi. Lise öğrencilerinin bile doğrusunu bilebileceği bu temel fizik kanunlarını nereden çıkardığı sorulduğunda, onların doğrusunun böyle olduğunu iddia ediyordu. Projesini çeşitli üniversitelere sunmuş olan bu kişiyi projenin geçersiz olduğuna inandırmak imkânsızdı. Fizik profesörleri bile kendisiyle konuşsa fikrinde ısrar ediyor ve arayışını devam ettiriyordu.

Şizofreni hastalığının genellikle genç yaşlarda (18-20 civarı) başlamasına karşılık, hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastalığı genellikle orta yaşlarda (40'dan sonra) başlar. Hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastalığında, yine şizofrenidekinden farklı olarak, kendine bakım bozulmaz, yüz ifadesi donuklaşmaz, zihnî faaliyetleri fakirleşmez, garip konuşma veya davranışlar görülmez, gaipten ses duyma veya görüntüler nadirdir, hayatlarını kendi başlarına sürdürebilir ve çalışabilirler. Bu nedenle hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastaları doktora gelmezler, yakınları tarafından getirilebilmeleri de çok zordur. Ancak adlî bir duruma sebep olduklarında mahkeme tarafından muayene için yönlendirilebilirler. Hezeyanlı bozukluk (paranoya)

hastalığı oldukça nadirdir. Toplumdaki yaygınlığı 100 binde 2-3 kadardır. Bu da şizofreni sıklığının 40'ta biri kadardır. Paranoya hastalığı tedavi edilmezse kronik bir seyir gösterir ve kendiliğinden düzelmez, şizofreni hastalığına da dönüşmez, aynı şekilde devam eder.

Hezeyanlı kişilerin çevresindeki bazı insanlar da bu hezeyana ortak olabilirler. Hezeyana ortak olan insanlar hezeyanla ilgili konuda tıpkı bir akıl hastası gibi akıl yürütürler ancak aslında akıl hastası değillerdir, sadece etki altında kalmışlardır. Hezeyanı paylaşan kişiler asıl hezeyanlı hastadan uzaklaştıklarında, bir süre sonra düşünce tarzları değişir ve tedavi edilmese bile düzelirler. Buna "paylaşılmış hezeyan" adı verilir. Hezeyanlı bir kişinin etrafında ona inananların oluşturduğu topluluklar, hezeyanlar doğrultusunda yönlendirilerek akılla bağdaşmaz yollara itilebilirler. Bu topluluklar genel kabul görmüş inanç sistemlerinin dışında fikirler öne sürebilirler. Meselâ kıyametin kopmak üzere olduğuna liderleri tarafından inandırılan Amerikalı bir grup insanın topluca intihar edişi medyaya da yansımıştı. Psikiyatrik değerlendirmemizde hasta oldukları anlaşılan ve mehdilik hezeyanı olan hastaların ortak bir özelliği, hezeyanlarını İslâm dinindeki bir meselenin üzerine bina etmelerine ve hezeyanlarını ispatlamak için İslâm dinindeki bazı doneleri kullanmalarına rağmen dinin temel esasları ile açıkça çelişen fikirlerinin olmasıydı. Bu çarpık fikirler için kendileri dışında bir delilleri bulunmamaktaydı. Bütün hezeyanlı durumlarda olduğu gibi bu hastalar da, din konusunda bilgili kişilerle konuştuklarında dahi düşüncelerini değiştirmiyorlardı.

Bazen bir düşüncenin hezeyan olduğunu anlamak etraftaki ortalama bir kişi için oldukça kolaydır. Meselâ şeyhinin peygamber olduğuna inanan ve şeyhinin karşı gelmelerine rağmen bu fikrinden vazgeçmeyen, hatta namazını şeyhine doğru yönelerek

kılan bir hastamızın (her ne kadar işini gücünü düzgün yapsa ve bu konulara girilmediğinde çok normal gözükse de) normal olmadığını çevresindekiler düşünebiliyordu. Buna karşılık hezeyanı olan kişi zeki, bilgili ve kültürlü ise durum oldukça zorlaşır ve çevresinde kendisine inananların çıkma ihtimali artar. Akıl hastalığı (muhakeme bozukluğu) zekâdan bağımsız işler. Çok zeki bir insan da, zekâsı az olan bir insan da akıl hastası olabilir. Şizofreni gibi akıl hastalıkları kişinin zekâsını kullanmasına da mani olsa bile hezeyanlı bozukluk (paranoya) hastalarında zekâ ile ilgili bir zorluk yaşanmaz. Böyle bir hasta, meselâ çok başarılı bir şekilde matematik problemleri çözebilir.

Beyin tümörü gibi bazı beyin hastalıkları hezeyanlı bozukluk (paranoya) benzeri hastalık tablolarına neden olabilmektedir. Özellikle beynin limbik sistem ve bazal ganglia denilen bölgelerini etkileyen biyolojik sebepler hezeyanlara yol açabilmektedir. Paranoya teşhisi, hastalığa sebep olabilecek tümör, damar hastalığı vb. biyolojik bir sebep bulunamadığında konur.

Akıl hastalıklarının tıbbî sebebi tam olarak çözülebilmiş değildir. Ancak bu kişilerin beyinlerinde bazı salgıların düzenli çalışmadığını biliyoruz. Kalıtımın paranoya hastalığının gelişmesinde rolü olduğu anlaşılmıştır. Akıl hastalığı olan kişilerin soylarında benzer hastalıklar diğer insanlara göre daha yaygındır. Ayrıca paranoyası olan kişilerin akrabalarında şüphecilik, kıskançlık ve gizemlilik gibi kişilik özellikleri de sıktır.

Hezeyanlı bir hastalığın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan sosyal etkenler şunlardır: Güvensizlik ve şüpheyi arttıran durumlar, sosyal izolasyon, düşmanlık ve kıskançlığı arttıran durumlar, kendine güveni azaltan şartlar, insanların kendi hata ve boşluklarını başkalarında görmelerine yol açan durumlar, muhtemel anlamlar üzerinde kafa yormaya iten şartlar ve kötü muamele beklentisi. Bu etkenlerden bazıları kişinin tahammül sınırlarını

aştığı zaman, o kişi huzursuz olup içe kapanır; bir şeylerin yanlış gittiğini düşünür ve problem için açıklama aramaya başlar. Bu sürecin sonunda hezeyan kristalize olur. Artık hezeyan sayesinde her şey anlam kazanmıştır ve kişi artık sürekli bununla uğraşmaya başlar.

Hezeyanlı hastalar insan ilişkilerinde genellikle güvensizlik yaşarlar. Bunun muhtemel sebeplerinden bazıları yetiştikleri aile ortamının düşmanca olması; annelerinin aşırı kontrolcü, babalarının ise soğuk ve sadist tutumlar içinde olmasıdır. Hezeyanlı kişilerin kullandığı temel savunma mekanizmaları reaksiyon formasyon (tersine davranma), inkâr ve yansıtmadır. Hezeyanın meydana gelme mekanizması kişinin kendi içinde bastırdığı ve varlığını inkâr ettiği duygu ve düşünceleri (saldırganlık, bağlanma ihtiyacı vb.) bir başkasına ya da başkalarına yansıtmasıdır. Meselâ saldırganlık duyguları bastırılıp inkâr edilerek "Bana düşmanlık ediyorlar." şeklinde başkalarına yansıtılır. Bu hastalar kendilerini rahatsız eden duyguların varlığını inkâr ederek acı verici gerçeklerden kaçınırlar. Yansıttıkları kötülükleri başkalarının üzerinde görerek kabul edemeyecekleri dürtülerin kendilerinde olduğunu fark etmekten korunurlar. Aşağılık kompleksine karşı oluşturulan bir reaksiyon formasyon (tersine davranma) ve yansıtma ile büyüklük hezeyanı (megalomani) oluşur.

Hezeyanlı hastaların hissettikleri durum, kendilerini anlamayan ve karşı olan bir dünyada yaşadıklarıdır. Yansıtma temel savunma mekanizmalarıdır ve bütün kötülükleri çevredeki insanlara ve kurumlara yansıtırlar. Böylece iç dünyalarında tehdit edici olabilecek bir dürtüyü, bir dış tehdit ile yer değiştirerek kontrol ederler. Hastanın kontrol etme ihtiyacı, paranoyanın temelindeki düşük benlik saygısından kaynaklanır. Paranoid hastalar, kendilerini büyük görerek veya önemli kişi ve kuruluşların kendi peşinde

olduğuna ya da kötülük etmeye çalıştığına inanarak, zayıflık duygularını ve aşağılık komplekslerini telafi ederler.

Antipsikotik ilaç tedavisi, en etkili yöntem olmakla birlikte genellikle hastalar tarafından kabul edilmez. Zaten hasta olduklarını kabul etmezler ve ilaç vermeye çalışılmasını da kolaylıkla hezeyan sistemleri içinde açıklarlar. Meselâ "Bu doktor da beni yok etmeye çalışan ekibin adamı. İlaçlarla beni zehirliyorlar." diye düşünebilir. Tedavici ile hasta arasındaki iletişim çok önemlidir. Bu tür kişilerin hezeyanlarını doğrudan sorgulayarak değiştirmeye çalışmak anlamsız ve yararsızdır. Böyle bir yaklaşım saldırı olarak algılanır. Sırf o kişinin gönlünü almak için hezeyana inanır gibi davranmak da yanlıştır. O kişinin yaşadığı sıkıntı ve çıkmazlar üzerine konuşularak iletişim sağlanabilir.

Sonuç olarak, mesihlik ya da mehdilik iddia eden kişilerin normal gibi görünmeleri ve davranmalarına ya da çok bilgili ya da eğitimli olmalarına aldanmamak gerekir. Bu durum psikiyatrik bir rahatsızlığın parçası olabilir. Bu insanlar, çok aklı başında gibi görünüp pek çok insanı çevrelerine toplayabilir ve yanlış yönlendirebilirler. Bundan korunmak için inançlı kişilerin dinin bazı açık prensipleriyle çelişen ya da bazı dinî konuları zorlamalı şekilde tevil eden yaklaşımlardan sakınmaları gerekir.